

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ УТРИМАННЯ В'ЯЗНІВ

ХАРКІВСЬКА ПРАВОЗАХИСНА ГРУПА

ХАРКІВ 1998

ЗМІСТ

ЄВРОПЕЙСЬКІ В'ЯЗНИЧНІ ПРАВИЛА

- I. Рекомендація R(87)3
- II. Пояснювальна доповідь до Європейських в'язничних правил
- III. Історія, філософія і розробка Європейських в'язничних правил
- IV. Відповідність Європейських в'язничних правил Мінімальним стандартним правилам поводження із в'язнями

СЬОМА ЗАГАЛЬНА ДОПОВІДЬ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ КЗК ЗА ПЕРІОД З 1 СІЧНЯ ПО 31 ГРУДНЯ 1996

Передмова

- I. Діяльність у 1996 році
- II. Організаційні питання
- III. Іноземні громадяни, затримані на підставі законів про статус іноземців

Додаток 2: Члени і Секретаріат КЗК

Додаток 3: Місця ув'язнення, які відвідували делегації КЗК протягом 1996 року

РАДА ЕВРОПИ

ЄВРОПЕЙСЬКІ В'ЯЗНИЧНІ ПРАВИЛА

I. РЕКОМЕНДАЦІЯ R(87)3 КОМІТЕТУ МІНІСТРІВ ДЕРЖАВАМ-ЧЛЕНАМ ЩОДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ В'ЯЗНИЧНИХ ПРАВИЛ ¹

(Ухвалена Комітетом міністрів 12 лютого 1987 року)

на 404-му засіданні заступників міністрів)

Комітет міністрів відповідно до статті 15b Статуту Ради Європи,

враховуючи важливість запровадження серед держав-членів Ради Європи загальних принципів карної політики,

відзначаючи, що, хоча у розвиткові непов'язаних із позбавленням волі альтернативних заходів щодо правопорушників досягнуто значних успіхів, позбавлення волі залишається необхідною санкцією у системі кримінального правосуддя,

зважаючи на важливу роль міжнародних правил у практиці та теорії в'язничного режиму та управління,

відзначаючи однак, що суттєві соціальні тенденції та зміни в галузі в'язничного режиму та управління диктують необхідність перегляду Мінімальних стандартних правил Ради Європи в галузі поводження із в'язнями (резолюція (73)5), для того щоб можна було закріпити та розвивати найкращі з цих досягнень і створити широкий простір для подальшого прогресу,

рекомендує урядам держав-членів керуватися у їхньому внутрішньому законодавстві та практиці принципами, викладеними в тексті Європейських в'язничних правил, що містяться у додатку до цієї рекомендації, з метою їхнього поступового запровадження із особливим врахуванням цілей, визначених у преамбулі, та основних принципів, наведених у частині I, а також рекомендує якнайширше розповсюдити цей текст.

[1] Після ухвалення цієї рекомендації та на виконання статті 10.2с Правил процедури засідань заступників міністрів: - представник Данії зарезервував право свого уряду виконувати або не виконувати пункт 3 правила 38 додатку до рекомендації; - представник Франції зарезервував право свого уряду виконувати або не виконувати пункт 2 правила 54 додатку до рекомендації

ДОДАТОК ДО РЕКОМЕНДАЦІЇ R(87)3 ЄВРОПЕЙСЬКІ В'ЯЗНИЧНІ ПРАВИЛА

Переглянута європейська редакція Мінімальних стандартних правил поводження із в'язнями

Преамбула

Ці правила мають на меті:

а) встановити низку мінімальних стандартів для всіх тих аспектів управління в'язницями, які є суттєво важливими для забезпечення людських умов утримання та належного поводження із в'язнями в сучасних та прогресивних системах;

б) заохочувати адміністрації в'язниць до розвитку політики, стилю та практики управління на основі сучасних принципів забезпечення справедливості;

с) розвивати у персонала в'язниць професійні навички, що віддзеркалюють важливі соціальні та моральні якості його роботи, та створити умови, за яких цей персонал міг би якнайефективніше виконувати свою роботу в інтересах усього суспільства, в'язнів, що знаходяться під його наглядом, та його власного професійного задоволення;

д) забезпечити основні реальні критерії, за допомогою яких адміністрації в'язниць та особи, відповідальні за інспектування умов утримання та управління в'язницями, могли б об'єктивно оцінювати стан справ та ступінь просування до більш високих стандартів.

Слід підкреслити, що ці правила не є типовими і що в багатьох європейських країнах в'язничні служби на практиці вже використовують стандарти більш високі, ніж ті, що викладені у цих правилах, в той час як інші докладають зусиль і будуть в подальшому докладати зусиль до цього. На випадок появи труднощів або практичних проблем у застосуванні цих правил Рада Європи має у своєму розпорядженні механізм та фахівців, які здатні допомогти необхідними порадами та ознайомити з досвідом в'язничних адміністрацій держав-членів.

У цих правилах більшої уваги приділяється поняттям людської гідності, обов'язку в'язничних адміністрацій людяно і належно поводитися із в'язнями, важливості ролі персоналу та ефективним сучасним підходам до процесу управління. Правила розроблені для того, щоб слугувати практичним довідником, бути заохоченням та порадицею для тих, хто працює на всіх рівнях управління в'язницями. Пояснювальна доповідь до цих правил має на меті забезпечити їхнє розуміння, прийняття та гнучкість, які необхідні для досягнення найбільш високого у порівнянні з елементарними стандартами рівня їхнього застосування у практичній діяльності.

ЧАСТИНА I

Основні принципи

1. Позбавлення волі здійснюється у фізичних та моральних умовах, що забезпечують повагу до людської гідності та відповідають цим правилам.
2. Правила застосовуються неупереджено. Дискримінація за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігійних, політичних або інших переконань, національного або соціального походження, місця народження, майнового або іншого стану забороняється. Релігійні переконання та моральні принципи групи, до якої належить в'язень, мають поважатися.
3. Метою режиму поводження з ув'язненими особами є підтримання їхнього здоров'я та почуття особистої гідності, а також, наскільки це дозволяє призначений вироком строк покарання, розвиток у них почуття відповідальності та тих нахилів і здібностей, які допоможуть їм повернутися до суспільства, жити з повагою до закону та самостійно заробляти на своє життя після їхнього звільнення.
4. Кваліфіковані та досвідчені інспектори, призначені відповідним компетентним органом, регулярно перевіряють пенітенціарні установи та служби. Вони, зокрема, перевіряють, у якій мірі діяльність цих установ відповідає чинним законам і нормативним актам, цілям в'язничної служби та вимогам цих правил.
5. Охорона особистих прав в'язнів із приділенням особливої уваги законності виконання заходів, пов'язаних із позбавленням волі, забезпечується шляхом контролю, який здійснюється відповідно до національних правил судовим органом або іншим органом,

який належним чином уповноважений відвідувати в'язнів і який не підпорядковується в'язничній адміністрації.

6.1. Ці правила поширюються серед співробітників пенітенціарних установ національними мовами.

6.2. Вони також доводяться до відома в'язнів тими ж мовами та у міру можливості і доцільності іншими мовами.

ЧАСТИНА II

Управління пенітенціарними установами

Прийом та реєстрація

7.1. Жодна особа не може бути прийнятою до пенітенціарної установи без належно оформленого рішення про утримання під вартою.

7.2. Основні подробиці рішення та інформація, необхідна для прийому, негайно реєструються.

8. У кожному місці позбавлення волі щодо кожної нової ув'язненої особи в надійному місці зберігається у повному обсязі така інформація:

- a) інформація стосовно особистості в'язня;
- b) причини взяття під варту та орган, який ухвалив про це рішення;
- c) день та час прийому та звільнення.

9. Процедура прийому відповідає основним принципам цих правил і сприяє в'язням у вирішенні їхніх невідкладних особистих проблем.

10.1. У найкоротші можливі строки після прийому по кожному в'язню, засудженому до певного терміну позбавлення волі, складаються повне досьє, відповідна інформація про його особистий стан, а також виховна програма його підготовки до звільнення, які подаються начальникові для інформації або для затвердження.

10.2. Такі досьє завжди містять доповіді лікаря та особи, яка безпосередньо відповідає за в'язня.

10.3. Доповіді та інформація стосовно в'язнів зберігаються в індивідуальних досьє з належним урахуванням їхнього конфіденційного характеру, регулярно оновлюються та видаються тільки уповноваженим на те особам.

Розміщення та класифікація в'язнів

11.1. При розміщенні в'язнів по різних установах або режимах належним чином враховується їхній судовий та правовий стан (попередньо ув'язнений або засуджений в'язень, засуджений вперше або рецидивіст, короткий або довгий строк позбавлення волі), особливі вимоги щодо їхнього режиму, їхні медичні потреби, стать та вік.

11.2. Чоловіки та жінки, як правило, утримуються окремо, хоча вони можуть брати разом участь у заходах, що організуються в рамках складеної виправної програми.

11.3. Як правило, попередньо ув'язнені утримуються окремо від засуджених осіб, якщо вони не дають згоди на спільне розміщення або спільну участь у заходах, що організуються для них.

11.4. Молоді в'язні утримуються в умовах, які в міру можливості захищають їх від шкідливого впливу та враховують потреби, характерні для їхнього віку.

12. Класифікація або рекласифікація в'язнів має на меті:

а) відокремити від інших тих в'язнів, які з огляду на вчинені ними злочини або їхню особистість можуть використовувати спільне розміщення на свою користь або які можуть шкідливо впливати на інших; і

б) сприяти такому розміщенню в'язнів, яке полегшує їхнє виправлення та соціальну реінтеграцію і враховує в той же час вимоги управління та безпеки.

13. Для полегшення здійснення різних виправних режимів або розміщення особливих категорій в'язнів у міру можливості використовуються окремі установи або окремі блоки таких установ.

Приміщення

14.1. Як правило, вночі в'язні розміщуються в окремих камерах, за винятком тих випадків, коли їхнє розміщення з іншими в'язнями є доцільним.

14.2. У випадку спільного розміщення у приміщенні мають знаходитися в'язні, здатні жити разом в таких умовах. Відповідно до характеру установи вночі забезпечується нагляд.

15. Усі приміщення, якими користуються в'язні, зокрема усі спальні приміщення, мають відповідати санітарно-гігієнічним нормам, причому належна увага має приділятися забезпеченню кліматичних умов і особливо належної кубатури приміщень, площі, освітлення, опалення та вентиляції.

16. У місцях, де в'язні мають жити та працювати:

а) вікна повинні бути достатньо великими для того, щоб в'язні, крім іншого, могли читати або працювати при природному освітленні в нормальних умовах. Вікна мають забезпечувати доступ свіжого повітря, за винятком тих випадків, коли функціонує належна система вентиляції. Крім того, з належним урахуванням вимог безпеки вікна за своїм розміром, розміщенням та конструкцією повинні мати в міру можливості нормальний вигляд;

б) штучне освітлення має відповідати встановленим технічним нормам.

17. Санітарна інфраструктура та доступ до неї мають бути достатніми для того, щоб кожний в'язень міг справляти свої природні потреби за необхідністю та в чистих і достойних умовах.

18. Усім в'язням забезпечуються ванні та душові приміщення для того, щоб вони могли і були зобов'язані приймати ванну або душ при температурі, що враховує місцевий клімат, і так часто, як це необхідно для підтримання загальної гігієни відповідно до пори року та географічного району, але не менше одного разу на тиждень. У разі можливості вільне користування ванними приміщеннями має бути забезпечене у будь-який розумний час.

19. Усі блоки установи завжди підтримуються в належному порядку та чистоті.

Особиста гігієна

20. В'язні мають підтримувати себе у чистоті і з цією метою їм забезпечується водопостачання і такі туалетні речі, які необхідні для підтримання особистої гігієни та чистоти.

21. Для того, щоб в'язні могли підтримувати особисту гігієну, мати пристойний вигляд та почуття особистої гідності, їм забезпечуються можливості належним чином піклуватися про свою зачіску та бороду; чоловіки повинні мати можливість регулярно голитися.

Одяг і постільні речі

22.1. В'язням, яким не дозволяється носити їхній власний одяг, видається комплект одягу, який відповідає місцевому клімату і достатній для того, щоб вони могли підтримувати належний стан здоров'я. Такий одяг ні в якому разі не повинен їх ображати або принижувати.

22.2. Весь одяг має бути чистим і у належному стані. Нижня білизна має змінюватися та пратися так часто, як це необхідно для підтримання особистої гігієни.

22.3. Коли в'язні отримують дозвіл виходити за межі установи, вони мають право періодично змінювати їхній власний одяг або інший звичайний одяг.

23. При прийомі в'язнів до установи вживаються належні заходи для зберігання їхнього особистого одягу у стані, придатному для використання.

24. Кожному в'язню забезпечується окреме ліжко та окремі необхідні спальні речі, які підтримуються у належному стані та змінюються достатньо часто, для того, щоб забезпечити їхню чистоту.

Харчування

25.1. Відповідно до норм, встановлених органами охорони здоров'я, адміністрація забезпечує в'язням у нормальні часи належним чином приготовлену та подану їжу, яка відповідає за якістю та кількістю дієтичним нормам та вимогам сучасної гігієни і враховує вік, стан здоров'я, характер роботи в'язнів, а також, у міру можливості, їхні релігійні або культурні переконання.

25.2. Кожному в'язню забезпечується питна вода.

Медичне обслуговування

26.1. Кожна установа має якнайменш одного кваліфікованого лікаря загальної практики. Медичне обслуговування організовується у тісному співробітництві із загальною адміністрацією охорони здоров'я місцевого або національного рівня. Воно охоплює

психіатричні діагностичні послуги та у відповідних випадках лікування психічних розладів.

26.2. Хворі в'язні, які потребують допомоги спеціаліста, госпіталізуються у спеціалізовані установи або звичайні лікарні. Якщо установа має своє власне лікувальне відділення, його приладдя, обладнання та ліки мають бути достатніми для забезпечення медичного обслуговування та лікування хворих в'язнів, і таке відділення має бути укомплектоване належним чином підготовленим персоналом.

26.3. Кожний в'язень повинен мати можливість отримувати допомогу кваліфікованого зубного лікаря.

27. В'язні не повинні використовуватися для проведення експериментів, що можуть призвести до фізичної або моральної шкоди.

28.1. Коли це практично можливо, слід вживати заходів для того, щоб пологи приймалися не у в'язниці, а у звичайній лікарні. Однак, якщо для цього не вжито спеціальних заходів, пенітенціарна установа повинна мати персонал і обладнання, необхідні для прийняття пологів та післяродового догляду за жінками. Якщо дитина народжується у в'язниці, цей факт у свідоцтві про народження не згадується.

28.2. Там, де дозволяється залишати немовля із матір'ю в установі, мають вживатися спеціальні заходи для створення ясел, укомплектованих кваліфікованим персоналом, куди діти здаються, коли їхні матері не можуть за ними доглядати.

29. Лікар здійснює медичний огляд кожного в'язня якнайскоріше після його прийому і у міру необхідності після цього з метою, зокрема, виявлення фізичних або психічних захворювань і вжиття всіх необхідних заходів для лікування; ізолювання в'язнів, що мають інфекційні захворювання; визначення фізичних або психічних відхилень, які можуть перешкоджати соціальній реадaptaції після звільнення; і визначення придатності кожного в'язня до праці.

30.1. Лікар здійснює нагляд за фізичним та психічним станом здоров'я в'язнів і в умовах та з періодичністю, що відповідають медичним нормам, здійснює прийом всіх хворих в'язнів, всіх, хто скаржитися на захворювання та пошкодження, та всіх в'язнів, які потребують особливої уваги лікаря.

30.2. Лікар доповідає начальникові кожного разу, коли він вважає, що подальше ув'язнення або будь-який режим ув'язнення мав або матиме негативні наслідки для фізичного або психічного стану здоров'я в'язня.

31.1. Лікар або відповідний компетентний орган регулярно здійснює інспекції та консультує начальника з питань:

- a) кількості, якості, приготування та подання їжі та води;
- b) стану санітарно-гігієнічних умов та чистоти в установі та серед в'язнів;
- c) санітарно-технічного обладнання, опалення, освітлення та вентиляції установи;
- d) придатності та чистоти одягу і спальних речей в'язнів.

31.2. Начальник розглядає доповіді та рекомендації, надані лікарем відповідно до пункту 2 правила 30 та пункту 1 правила 31, і у разі згоди з ними вживає негайних заходів для виконання цих рекомендацій; якщо вони виходять за межі компетенції начальника або якщо він не згоден з ними, начальник негайно подає доповідь та рекомендації лікаря вищому керівникові.

32. Медичне обслуговування в установі забезпечується з метою виявлення та лікування будь-якого фізичного або психічного захворювання чи негараздів, які можуть перешкоджати соціальній реадaptaції в'язнів після їхнього звільнення. З цією метою в'язням надаються усі необхідні терапевтичні, хірургічні та психіатричні послуги, в тому числі послуги, наявні на місцевому рівні.

Дисципліна та покарання

33. Дисципліна та порядок підтримуються в інтересах безпечного знаходження під вартою, упорядкованого спільного проживання та досягнення цілей, які установа має на меті.

34.1. В'язні не повинні призначатися у дисциплінарному порядку на роботу по обслуговуванню установи.

34.2. Це правило, однак, не перешкоджає належному виконанню заходів, в рамках яких здійснення конкретно визначеної соціальної, виховної або спортивної діяльності чи функцій доручається під наглядом в'язням, з яких формуються групи з метою їхньої участі у режимних програмах.

35. Законом або правилами відповідного компетентного органу має визначитися:

- a) поведінка, що становить дисциплінарний проступок;
- b) види та тривалість покарання, що може бути застосоване;
- c) орган, який має право призначати таке покарання;
- d) процедура оскарження та орган, який його розглядає.

36.1. Покарання в'язнів призначається тільки відповідно до положень такого закону або правил, і вони не можуть бути покарані за одне і те ж діяння двічі.

36.2. Доповіді про неналежну поведінку негайно подаються до відповідного компетентного органу, який без затримки ухвалює по ним рішення.

36.3. Жоден в'язень не може бути покараний, якщо його не було поінформовано про проступок, у якому він звинувачується, і йому не була надана належна можливість захисту.

36.4. Коли це необхідно і практично можливо, в'язням надається можливість захисту через перекладача.

37. Колективні покарання, тілесні покарання, покарання шляхом поміщення у темну камеру, а також будь-яке жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність, покарання, суворо забороняються як види покарання за дисциплінарний проступок.

38.1. Покарання у вигляді ізоляції, а також будь-яке інше покарання, яке може мати негативні наслідки для фізичного або психічного стану здоров'я в'язня, застосовується тільки тоді, коли лікар після медичного огляду в'язня у письмовій формі підтверджує, що цей в'язень може витримати таке покарання.

38.2. Таке покарання ні в якому разі не може суперечити принципам, викладеним у правилі 37, або відступати від них.

38.3. Лікар кожного дня відвідує в'язнів, яким було призначене таке покарання, і доповідає директорові, якщо з причини фізичного або психічного стану здоров'я в'язня покарання необхідно припинити або замінити іншим.

Засоби приборкання

39. Використання ланцюгів та кайданів забороняється. Наручники, приборкуючі сорочки та інші тілесні засоби приборкання ніколи не застосовуються як засіб покарання. Вони можуть використовуватися тільки у таких випадках:

а) у разі необхідності, як запобіжний захід від втечі в'язня під час перевезення, за умови, що вони знімаються з в'язня, коли він з'являється перед судовим або адміністративним органом, якщо цей орган не ухвалить іншого рішення;

б) з медичних причин за приписом та під наглядом лікаря;

с) за наказом начальника, якщо інші методи не спрацьовують, для того щоб в'язень не міг пошкодити себе, інших та завдати серйозної шкоди майну; у таких випадках начальник негайно консультується з лікарем та доповідає вищому адміністративному керівникові.

40. Передбачені у попередньому пункті типи засобів приборкання та порядок їхнього застосування визначаються законом або нормативними актами. Такі засоби не застосовуються довше, ніж це необхідно.

Інформування в'язнів та подання ними скарг

41.1. Під час прийому кожному в'язню надається письмова інформація про правила, що регулюють режим виправлення в'язнів відповідної категорії, вимоги дисципліни в установі, дозволені методи отримання інформації і подання скарг, а також інформація з усіх інших питань, яка необхідна для розуміння в'язнями їхніх прав і обов'язків та для адаптації до життя установи.

41.2. Якщо в'язень не розуміє надану йому письмову інформацію, така інформація має роз'яснюватися йому усно.

42.1. Всі в'язні кожного дня повинні мати можливість звертатися із проханнями до начальника пенітенціарної установи або співробітника, уповноваженого виконувати його функції, та подавати йому скарги.

42.2. Кожний в'язень повинен мати можливість розмовляти з інспектором в'язниць або будь-якою іншою особою, належним чином уповноваженою відвідувати в'язниці, звертатися до них з проханнями або подавати скарги без присутності начальника або інших співробітників в'язниці. Однак апеляції по офіційних рішеннях можуть здійснюватися відповідно до встановлених процедур.

42.3. Кожний в'язень повинен мати можливість звертатися із проханнями або подавати скарги у конфіденційному порядку до центральної в'язничної адміністрації, судового органу або інших відповідних органів.

42.4. Будь-яка в'язнична адміністрація має негайно розглядати і своєчасно давати відповідь на будь-яке прохання або будь-яку скаргу, що була їй подана або передана.

Контакти із зовнішнім світом

43.1. В'язні повинні мати можливість спілкуватися з їхніми сім'ями та з урахуванням вимог виправлення, безпеки та порядку особами або представниками позав'язничних організацій, а також вони повинні мати можливість бачитися з цими особами якнайчастіше.

43.2. Для заохочення контактів із зовнішнім світом має бути створена система тимчасового звільнення з в'язниці, яка повинна відповідати цілям виправлення, викладеним у частині IV цих правил.

44.1. В'язні-громадяни іноземних держав негайно інформуються про їхнє право на позав'язничні контакти, і їм забезпечується розумна можливість спілкування з дипломатичними або консульськими представниками держави, громадянами якої вони є. Адміністрація в'язниці повною мірою співробітничает з такими представниками в інтересах іноземних громадян, які знаходяться у в'язниці і можуть мати особливі потреби.

44.2. В'язням-громадянам іноземних держав, які не мають свого дипломатичного або консульського представництва в країні, а також біженцям або особам без громадянства надаються такі ж самі можливості спілкування з дипломатичними представниками держави, яка представляє їхні інтереси, або національними чи міжнародними організаціями, до компетенції яких належить піклуватися про таких осіб.

45. В'язні повинні мати можливість бути регулярно поінформованими про події у світі за допомогою газет, періодичних видань та інших публікацій, радіо-або телевізійних передач, лекцій чи будь-яких інших аналогічних засобів, які дозволяються або контролюються адміністрацією в'язниці. Необхідно вживати спеціальних заходів для задоволення потреб іноземних громадян, що мають мовні труднощі.

Релігійна та моральна допомога

46. Коли це практично можливо, кожному в'язню надається можливість задовольняти його релігійні, духовні та моральні потреби шляхом відвідання богослужіння або зустрічей, що організуються в установі, а також шляхом надання йому будь-яких необхідних книжок або літератури.

47.1. Якщо установа має достатню кількість в'язнів однієї і тієї ж релігії, призначається та затверджується кваліфікований представник цієї релігії. Якщо кількість в'язнів виправдовує це, а умови дозволяють, такий представник має працювати повний робочий день.

47.2. Кваліфікований представник, призначений або затверджений відповідно до пункту 1, повинен мати можливість регулярно у відповідні часи читати проповіді, здійснювати релігійну діяльність та відвідувати одноособово в'язнів, що сповідують його релігію.

47.3. Доступ до кваліфікованого представника будь-якої релігії не може бути заборонений жодному в'язню. Якщо в'язень заперечує проти побачення з будь-яким релігійним представником, такий в'язень має право відмовитися від зустрічі з ним.

Зберігання майна в'язнів

48.1. Усі гроші, цінні речі та інше майно в'язнів, яке вони відповідно до правил установи не можуть тримати при собі, здаються на зберігання під час прийому до установи. Перелік таких речей підписується в'язнем. Для належного їхнього зберігання вживаються відповідні заходи. У разі необхідності знищення будь-якої речі про це складається відповідний акт, який доводиться до відома в'язня.

48.2. Під час звільнення в'язню повертаються всі такі речі та гроші, за винятком сум, витрачених з дозволу, або речей, відправлених з дозволу за межі установи, або будь-яких речей, знищених з санітарно-гігієнічних причин. Речі та гроші повертаються в'язню під розписку.

48.3. Наскільки це практично можливо, будь-які гроші або речі, отримані для в'язня іззовні, підлягають такій самій процедурі, якщо вони не призначені і не дозволені для використання під час ув'язнення.

48.4. У разі наявності у в'язня будь-яких ліків, рішення про те, які з них можуть використовуватися, ухвалюється лікарем.

Повідомлення про смерть, захворювання, переведення і т.ін.

49.1. У випадку смерті або серйозного захворювання, або серйозного поранення в'язня, або у випадку його переведення в установу для психічнохворих, начальник негайно інформує дружину, якщо в'язень одружений, або близького родича і в будь-якому випадку будь-яку іншу особу, попередньо зазначену в'язнем.

49.2. В'язні негайно інформуються про смерть або серйозне захворювання будь-якого з їхніх близьких родичів. У таких випадках і коли це дозволяють обставини, в'язням слід дозволяти відвідувати такого хворого родича чи прощатися з померлим, або під охороною, або самотійно.

49.3. Всі в'язні мають право негайно інформувати членів своєї сім'ї про ув'язнення або переведення в іншу установу.

Перевезення в'язнів

50.1. Коли в'язні доставляються в установу або перевозяться з однієї установи в іншу, їх слід укривати від сторонніх поглядів якнайщільніше, і належні запобіжні заходи мають вживатися для їхнього захисту від образень, проявів цікавості та розголосу у будь-якій формі.

50.2. Перевезення в'язнів в умовах недостатньої вентиляції чи недостатнього освітлення або у будь-яких інших умовах, за яких в'язні наражаються на надмірні фізичні випробування або приниження, забороняється.

50.3. Перевезення в'язнів здійснюється за рахунок адміністрації у належним чином встановленому порядку.

ЧАСТИНА III

Персонал

51. Враховуючи непересічну важливість в'язничного персоналу для належного управління установами і досягнення їхніх організаційних та виправних цілей, в'язничні адміністрації приділяють першочергову увагу виконанню правил, що стосуються персоналу.
52. В'язничний персонал постійно заохочується за допомогою професійної підготовки, консультацій та ефективних методів управління до людяного поводження із в'язнями, підвищення ефективності роботи та відданості своїм обов'язкам.
53. Одним з важливих завдань в'язничних адміністрацій є постійне інформування громадськості про роль в'язничної системи та роботу її персоналу з метою поглиблення розуміння громадськістю важливості внеску в'язничної системи в суспільство.
- 54.1. В'язнична адміністрація ретельно підбирає кадри під час найняття або подальших призначень всіх співробітників. Особлива увага приділяється їхній сумлінності, людяності, професійному рівню підготовки та особистій придатності до роботи.
- 54.2. Співробітники, як правило, призначаються на штатні посади як професійний в'язничний персонал, мають статус цивільного службовця і гарантовано обіймають свої посади за умови належної поведінки, ефективної роботи, доброго стану фізичного та психічного здоров'я та належного рівня освіти. Заробітна плата має бути достатньою для того, щоб залучати та утримувати придатних для цієї роботи чоловіків та жінок; враховуючи важкий характер роботи, службові пільги та умови праці мають бути сприятливими.
- 54.3. У разі необхідності найняття персоналу на неповний робочий день ці критерії застосовуються до нього у відповідних випадках.
- 55.1. Під час добору персоналу або після відповідного періоду практичної роботи співробітникам забезпечується курс професійної підготовки із загальних та спеціальних питань, і вони мають скласти теоретичні та практичні екзамени, якщо рівень їхньої професійної підготовки не робить такі екзамени не потрібними.
- 55.2. Під час служби всі співробітники мають удосконалювати свої знання та професійні навички шляхом навчання на курсах без відриву від роботи, які мають організовуватися адміністрацією через відповідні проміжки часу.
- 55.3. Слід вживати заходів для поглиблення досвіду та забезпечення підготовки тих співробітників, професійний рівень яких може бути таким чином підвищений.
- 55.4. Програма підготовки всіх співробітників має передбачати вивчення вимог та порядку застосування Європейських в'язничних правил та Європейської конвенції з прав людини.
56. Всі співробітники завжди мають поводити себе та виконувати свої обов'язки таким чином, щоб своїм прикладом справляти на в'язнів позитивний вплив та здобувати їхню повагу.

57.1. У міру можливості у складі персоналу має бути достатня кількість фахівців, таких як психіатри, психологи, працівники соціальної сфери, викладачі, вчителі професійно-технічних дисциплін, фізичного виховання та тренери.

57.2. Ці та інші фахівці, як правило, приймаються на роботу на постійній основі. Це не перешкоджає діяльності працівників, які працюють неповний робочий день або на громадських засадах, якщо їхня діяльність є необхідною і сприяє посиленню підтримки та підготовки.

58.1. В'язнична адміністрація забезпечує, щоб на чолі кожної установи завжди був начальник, заступник начальника або інша уповноважена особа.

58.2. Начальник установи має бути достатньо кваліфікованим для цієї посади за характером, адміністративними здібностями, професійною підготовкою та досвідом.

58.3. Начальник призначається на повний робочий день, він має знаходитися на роботі або бути доступним відповідно до адміністративних інструкцій в'язничної адміністрації.

58.4. Коли один начальник очолює дві або декілька установ, він має відвідувати їх через короткі проміжки часу. У кожній з цих установ призначається відповідальна особа.

59. Адміністрація запроваджує організаційні форми та управлінські системи з метою полегшення спілкування між різними категоріями персоналу установи та забезпечення взаємодії між різними службами, зокрема, в галузі виправлення та соціальної реінтеграції в'язнів.

60.1. Начальник, заступник та більшість іншого персоналу установи мають розмовляти мовою переконливої більшості в'язнів або мовою, яку більшість з них розуміють.

60.2. Коли це необхідно і практично можливо, використовуються послуги перекладача.

61.1. Слід вживати заходів для забезпечення можливості кваліфікованому та затвердженому на посаду лікарю у термінових випадках у будь-який час негайно відвідувати в'язнів.

61.2. Установи, які не мають у своєму складі одного чи декількох штатних лікарів, регулярно відвідуються лікарем або уповноваженим медичним співробітником, що працює неповний робочий день.

62. В установи або в частини установ, де утримуються чоловіки та жінки, призначається персонал відповідної статі.

63.1. Персонал установ не повинен застосовувати силу до в'язнів, за винятком випадків самооборони або спроб втечі чи активного або пасивного фізичного опору наказам, виданим на основі чинних законів або правил. Співробітники можуть застосовувати силу виключно у межах необхідності, і вони повинні про це негайно доповісти начальникові установи.

63.2. Для приборкання агресивних в'язнів персонал у разі необхідності має проходити спеціальну підготовку.

63.3. За винятком особливих обставин, персонал, що на виконання своїх службових обов'язків працює у безпосередньому контакті із в'язнями, не повинен бути озброєним. Крім того, співробітникам ні за яких обставин не може видаватися зброя, якщо вони не пройшли повний курс підготовки з питань користування нею.

ЧАСТИНА IV

Мета виправлення та режими

64. Оскільки ув'язнення передбачає позбавлення волі, воно вже само по собі є покаранням. Тому умови ув'язнення та в'язничні режими не повинні посилювати страждання, властиві для ув'язнення, за винятком випадків, коли це виправдовується необхідністю ізоляції або підтримання порядку.

65. Слід докладати всіх зусиль для того, щоб в установах режими запроваджувалися з метою:

- a) забезпечити відповідність умов життя вимогам людської гідності та нормам, прийнятим у суспільстві;
- b) мінімізувати негативні наслідки ув'язнення та різницю між життям у в'язниці та на свободі, яка послаблює почуття особистої гідності та відповідальності в'язнів;
- c) підтримувати та посилювати ті зв'язки з родичами та зовнішнім світом, які якнайкраще слугують інтересам в'язнів та їх родин;
- d) забезпечити в'язням можливості розвивати професійні навички та здібності, які поліпшуватимуть перспективи їхньої успішної соціальної реінтеграції після звільнення.

66. Для цього надаються та використовуються згідно з вимогами індивідуального виправлення в'язнів всі виправні, освітні, моральні, духовні та інші відповідні ресурси. Таким чином в'язничні режими мають передбачати:

- a) надання духовної підтримки, порад та можливостей для відповідної праці, професійно-технічної орієнтації та підготовки, навчання, фізичного виховання, розвитку навичок, співіснування у суспільстві, отримання консультацій, колективної діяльності та відпочинку;
- b) вжиття заходів для того, щоб ця діяльність організовувалася у міру можливості з метою збільшення контактів із зовнішнім світом та можливостей в ньому, а також з метою розширення перспектив соціальної реінтеграції після звільнення;
- c) запровадження процедур розробки та перегляду індивідуальних програм виправлення та підготовки в'язнів після докладних консультацій з відповідними співробітниками та окремими в'язнями, які мають залучатися до цього у міру можливості;
- d) використання систем комунікації та стилю управління, спрямованих на встановлення відповідних позитивних відносин між персоналом та в'язнями, що поширюватиме перспективи ефективного запровадження в'язничних режимів і виправних програм.

67.1. Оскільки досягнення цих цілей вимагає індивідуального підходу до виправлення і відповідно гнучкої системи розподілу в'язнів, вони поміщаються в окремі установи або блоки, де кожен з них може пройти належне виправлення та підготовку.

67.2. Тип, розмір, організація та можливості цих установ або блоків визначаються головним чином із врахуванням характеру виправлення.

67.3. Необхідно забезпечувати, щоб в'язні були розміщені з належним урахуванням вимог безпеки та контролю. Вони мають розподілятися по найнижчих категоріях із врахуванням інтересів громадської безпеки та їхніх особливих потреб. Слід докладати всіх зусиль для того, щоб поміщати в'язнів в установи відкритого типу або забезпечувати їм широкі можливості контактів із зовнішнім світом. У випадку іноземних громадян особливо важливим є забезпечення зв'язків з їхніми співвітчизниками у зовнішньому світі.

68. Якнайскоріше після прийому та після вивчення особистості кожного в'язня, якому був винесений вирок певного строку, у відповідній установі розробляється програма виправлення, яка враховує інформацію, отриману про індивідуальні потреби, здібності та характер і особливо бажання знаходитися поблизу своєї родини.

69.1. В'язні, до яких застосовується той чи інший режим, повинні мати можливість брати участь у діяльності установи, яка може сприяти розвитку їхнього почуття відповідальності, самостійності та зацікавленості у їхньому власному виправленні.

69.2. Слід докладати зусиль для запровадження методів заохочення в'язнів до співробітництва у їхньому виправленні та участі в ньому. Для цього в'язнів слід заохочувати брати на себе, в межах, визначених правилом 34, відповідальність за деякі напрямки діяльності установи.

70.1. Підготовка в'язнів до звільнення має розпочинатися якнайскоріше після їхнього прийому у пенітенціарну установу. У процесі виправлення в'язнів увагу слід акцентувати не на їхній ізоляції від суспільства, а на тому, що вони продовжують бути його частиною. З цією метою необхідно, щоб соціальні установи та соціальні працівники у міру можливості надавали персоналу установи допомогу у справі соціальної реабілітації в'язнів і особливо підтримання та покращання їхніх зв'язків з їхніми родинами, іншими особами та соціальними установами. Слід вживати заходів для охорони максимально можливою мірою відповідно до закону та винесеного вироку громадянських прав, прав на соціальне забезпечення та інших соціальних пільг в'язнів.

70.2. Програми виправлення мають передбачати тимчасове звільнення з в'язниці, яке також має дозволятися максимально можливою мірою з медичних, освітніх, професійних, сімейних та інших соціальних причин.

70.3. Іноземні громадяни, виключно на підставі їхнього громадянства, не повинні бути винятком у процедурі тимчасового звільнення з в'язниці. Крім того, для послаблення їхнього почуття ізолюваності слід докладати всіх зусиль для того, щоб вони могли спільно брати участь у заходах, передбачених їхнім режимом утримання.

Праця

71.1. Праця у в'язниці розглядається як позитивний елемент виправлення, професійної підготовки та управління установою.

71.2. На в'язнів, що відбувають покарання, може покладатися обов'язок працювати з урахуванням їхньої фізичної та психічної придатності, яка визначається лікарем.

71.3. В'язням забезпечується корисна робота або у разі необхідності інша корисна діяльність в обсягах, достатніх для того, щоб вони були активно зайняті впродовж нормального робочого дня.

71.4. У міру можливості робота, яка доручається в'язням, повинна сприяти підтриманню або підвищенню їхньої здатності забезпечувати собі засоби для нормального існування після звільнення.

71.5. Професійно-технічна орієнтація щодо корисних спеціальностей забезпечується тим в'язням, які можуть з цього скористатися, і особливо молодим в'язням.

71.6. В'язні повинні мати можливість на свій розсуд вибирати роботу, якою вони хотіли б займатися, якщо такий вибір відповідає професійним потребам, вимогам управління установою та встановленому порядку.

72.1. Для того щоб підготувати в'язнів до нормального трудового життя, організація та методи роботи в установах мають максимально наближатися до тих, що прийняті на аналогічній роботі у суспільстві. Така робота має відповідати чинним нормам і техніці виконання і має бути організована із врахуванням сучасних методів управління та виробництва.

72.2. Хоча прибутки від виробничої діяльності в установах можуть мати важливе значення для підвищення рівня, якості та актуальності підготовки в'язнів, їхні інтереси та інтереси виправлення не повинні підпорядковуватися такій меті.

73.1. В'язнична адміністрація забезпечує в'язням роботу:

а) або у своїх власних приміщеннях, майстернях і фермах;

або

б) разом із приватними субпідрядчиками в межах або за межами установи; у цьому випадку особи, що використовують працю в'язнів, сплачують їм у повному обсязі нормальну заробітну плату із врахуванням виконаних обсягів роботи.

74.1. До в'язнів застосовуються такі правила безпеки і охорони здоров'я, які застосовуються до працівників за межами установ.

74.2. У випадках виробничого каліцтва, включаючи професійні захворювання, в'язням сплачується компенсація на таких умовах, які передбачені законом для працівників за межами установ.

75.1. Максимальна тривалість робочого дня або тижня в'язнів встановлюється відповідно до місцевих правил або звичаїв у галузі праці вільних працівників.

75.2. В'язні повинні мати не менше одного дня відпочинку на тиждень і достатньо часу для навчання та іншої діяльності, необхідної для їхнього виправлення та підготовки до соціальної реінтеграції.

76.1. Необхідно запровадити систему справедливої винагороди за роботу в'язнів.

76.2. За цією системою в'язні повинні мати можливість витратити якнайменшу частину їхнього заробітку на дозволені речі для їхнього власного користування, надсилати частину їхнього заробітку своїм сім'ям або використовувати на інші дозволені цілі.

76.3. Така система може також передбачати можливість зберігання частини заробітку адміністрацією в'язниці, яка видає ці кошти в'язню при його звільненні.

Освіта

77. У кожній установі здійснюється всеосяжна програма освіти з метою надання всім в'язням можливостей задовольняти якнайменш деякі з їхніх індивідуальних потреб та бажань. Такі програми мають на меті розширення перспектив успішної соціальної реінтеграції, підтримання морального стану, поліпшення поведінки в'язнів та підвищення у них почуття особистої гідності.

78. В рамках режиму освіта розглядається як один із напрямків діяльності, яка має такий самий статус і має так само сплачуватися, як і робота за умови, якщо вона здійснюється у нормальні робочі часи та в рамках затвердженої індивідуальної програми виправлення.

79. В'язничні адміністрації мають приділяти особливу увагу освіті молодих в'язнів, в'язнів-іноземних громадян або в'язнів, що мають особливі культурні чи етнічні потреби.

80. Для в'язнів, які мають специфічні проблеми, наприклад не вміють читати або рахувати, мають організовуватися спеціальні освітницькі програми.

81. Коли це практично можливо, освіта в'язнів має:

а) пов'язуватися з освітницькою системою країни для того, щоб після їхнього звільнення вони могли без труднощів продовжувати свою освіту;

б) надаватися в учбових закладах за межами установи.

82. Кожна установа повинна мати бібліотеку, якою можуть користуватися всі категорії в'язнів; книжковий фонд такої бібліотеки має забезпечувати широкий вибір розважальних і повчальних книжок, і всі в'язні мають заохочуватися до їхнього використання повною мірою. Коли це можливо, в'язничні бібліотеки повинні створюватися за участю публічних бібліотек.

Фізичне виховання, тренування, спорт і відпочинок

83. В'язничні режими мають враховувати важливість для фізичного та психічного здоров'я належним чином організованої діяльності, яка забезпечує відповідний фізичний стан, тренування та відпочинок в'язнів.

84. Належним чином організована програма фізичного виховання, спорту та іншої розважальної діяльності має здійснюватися в рамках процесу виправлення і підготовки та з урахуванням його цілей. Для цього забезпечується відповідне місце та обладнання.

85. В'язничні адміністрації забезпечують, щоб в'язні, які беруть участь у таких програмах, були фізично здатними їх виконувати. Для тих в'язнів, які потребують лікувальної фізкультури та терапії, під наглядом лікаря запроваджуються спеціальні програми.

86. Кожний в'язень, що не залучений до роботи на відкритому повітрі або що знаходиться в установі відкритого типу, повинен щодня мати можливість, якщо це дозволяють погодні умови, для прогулянки або відповідного тренування тривалістю не менше однієї години на відкритому повітрі у місці, у міру можливості, захищеному від негоди.

Підготовка до звільнення

87. Для всіх в'язнів здійснюються заходи, спрямовані на надання їм допомоги у поверненні до суспільства, сімейного життя та роботи після їхнього звільнення. З цією метою здійснюються відповідні процедури та спеціальні курси.

88. У випадку в'язнів, яким було винесене тривале покарання, вживаються заходи для забезпечення їхнього поступового повернення до суспільного життя. Ця мета може бути досягнута, зокрема, шляхом здійснення у тій самій установі чи в іншій відповідній установі програми підготовки до звільнення або шляхом умовного звільнення під відповідний нагляд із активною соціальною підтримкою.

89.1. В'язничні адміністрації мають підтримувати тісні контакти із соціальними службами та установами, які надають звільненим в'язням допомогу у справі соціальної реінтеграції, і, зокрема, у поверненні до сімейного життя та трудової діяльності.

89.2. Необхідно вживати заходів для забезпечення в'язням під час їхнього звільнення у разі необхідності відповідних документів і посвідчень та для надання їм допомоги у пошуках належного житла та роботи. В'язні мають також забезпечуватися засобами існування впродовж певного періоду після звільнення, належним одягом з урахуванням клімату та пори року і коштами, достатніми для подорожування до пункту їхнього призначення.

89.3. Представники соціальних установ або служб, кандидатури яких були попередньо погоджені, повинні мати можливість безперешкодно відвідувати установу для того, щоб брати активну участь у підготовці до звільнення та здійсненні програми надання допомоги в'язню після його звільнення.

ЧАСТИНА V

Додаткові правила для особливих категорій

90. В'язничні адміністрації мають керуватися положеннями цих правил, якщо вони можуть належним чином та на практиці бути застосованими в інтересах тих особливих категорій в'язнів, для яких додаткові правила наводяться нижче.

Попередньо ув'язнені

91. Без шкоди для правових норм захисту особистої свободи або намагання встановити процедуру, яка має застосовуватися до попередньо ув'язнених, такі в'язні, які вважаються невинними, поки їх вина не буде доведена, користуються перевагами, що можуть впливати із правила 90, і вони утримуються під вартою без обмежень, окрім тих, які

необхідні в інтересах кримінального провадження у справі або забезпечення безпеки в установі.

92.1. Попередньо ув'язненим надається можливість негайно поінформувати свої родини про їхнє затримання, а також надаються всі доступні засоби спілкування із сім'єю, друзями та особами, з якими вони мають встановлювати контакти у їхніх законних інтересах.

92.2. Їм також надається можливість побачення з ними у пристойних умовах та тільки з такими обмеженнями і наглядом, які необхідні в інтересах здійснення правосуддя та забезпечення безпеки і порядку в установі.

92.3. Якщо попередньо ув'язнений не бажає інформувати про своє затримання нікого із вищезазначених осіб, в'язнична адміністрація не повинна цього робити за її власною ініціативою без серйозних на те причин, наприклад, вік, психічний стан або будь-яка інша вада ув'язненого.

93. Попередньо ув'язнені мають право одразу після позбавлення волі вибирати собі адвоката або звертатися за безкоштовною юридичною допомогою, якщо така може надаватися, а також бачитися з цим адвокатом з метою їхнього захисту, готувати та передавати адвокату і отримувати від нього конфіденційні вказівки. Для цього на їх прохання їм надаються всі необхідні засоби. Зокрема, їм надаються безкоштовно послуги перекладача для їхніх суттєвих контактів з адміністрацією установи і для захисту. Побачення таких ув'язнених осіб з їхніми адвокатами можуть відбуватися під наглядом, але не можуть прослуховуватися, безпосередньо або опосередковано, поліцією чи персоналом установи. Розміщення попередньо ув'язнених здійснюється відповідно до положень пункту 3 правила 11.

94. Попередньо ув'язненим надається можливість перебувати в окремій камері, за винятком тих обставин, коли це є недоцільним.

95.1. Попередньо ув'язненим надається можливість носити їхній власний одяг, якщо він є чистим та відповідним.

95.2. Ув'язненим, що не користуються цією можливістю, видається відповідний одяг.

95.3. Якщо попередньо ув'язнені не мають свого власного відповідного одягу, для того щоб вони могли постати перед судом або використовувати під час дозволених виходів за межі установи, їм надається цивільний одяг у належному стані.

96. Попередньо ув'язненим, коли це можливо, надаються можливості працювати, але вони не можуть примушуватися до такої праці. Ті з них, хто бажає працювати, одержують платню як і інші в'язні. За наявності освітницьких програм або програм професійно-технічної підготовки такі в'язні заохочуються до участі у них.

97. Попередньо ув'язнені повинні мати можливість купувати за їхній власний рахунок або за рахунок третьої сторони книжки, газети, друковані та інші матеріали, якщо вони не суперечать інтересам здійснення правосуддя, забезпечення безпеки та підтримання належного порядку в установі.

98. Попередньо ув'язненим має надаватися можливість огляду та лікування їхнім власним лікарем або стоматологом, коли для цього існують достатні підстави. Відмова в огляді та

лікуванні має супроводжуватися відповідними поясненнями. В'язнична адміністрація ніяким чином не відповідає за витрати, здійснені у таких випадках.

Ув'язнені в порядку виконання судового рішення у цивільній справі

99. У країнах, де законом передбачається ув'язнення за рішенням суду у цивільній справі, особи, таким чином позбавлені волі, не підлягають більш суворим обмеженням або більш суворому режиму утримання, ніж необхідно для забезпечення безпечного знаходження під вартою та належного порядку. Поводження з ними має бути не менш сприятливим, ніж з попередньо ув'язненими, за винятком, однак, того, що вони можуть бути зобов'язані виконувати ту чи іншу роботу.

Психічнохворі в'язні та в'язні з розумовими вадами

100.1. Психічнохворі особи не повинні утримуватися у в'язницях, і для їхнього якнайскорішого переведення у заклади для психічнохворих мають вживатися відповідні заходи.

100.2. Для нагляду за в'язнями, що страждають іншими серйозними розумовими вадами або розладами, мають створюватися спеціалізовані установи або відділення, що функціонують під медичним наглядом.

100.3. Медичні або психіатричні служби пенітенціарних установ забезпечують психіатричне лікування усіх в'язнів, що його потребують.

100.4. За домовленістю з відповідними органами слід вживати заходів для забезпечення у разі необхідності продовження психіатричного лікування в'язнів після їхнього звільнення та для забезпечення їм після звільнення соціальної психіатричної допомоги.

II. ПОЯСНЮВАЛЬНА ДОПОВІДЬ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ В'ЯЗНИЧНИХ ПРАВИЛ

Переглянута європейська редакція Мінімальних стандартних правил поведження із в'язнями

ВСТУП

Міжнародне співробітництво в галузях каральної політики та в'язничних справ сьогодні має довгу і багату історію. У Раді Європи головними органами, що мають безпосередні повноваження у цих питаннях, є Європейський комітет з проблем злочинності (СДПС) та Комітет із співробітництва у в'язничних справах (ПС-Р-СП). Відповідно до Статуту Ради Європи та під керівництвом Комітету міністрів ці два комітети є форумом для міжнародного співробітництва в Європі і забезпечують кадрові та технічні ресурси для виконання своїх завдань. Формальні та моральні принципи управління пенітенціарними установами містяться головним чином в Європейських Мінімальних стандартних правилах поведження із в'язнями та Європейській конвенції з прав людини. Нові Європейські в'язничні правила були запроваджені з метою забезпечення на майбутнє сучасного прогресивного тексту, яким можна було б керуватися у процесі управління в'язницями та застосування в'язничних режимів.

Статус та вплив правил

Хоча у міжнародному праві ці правила не мають обов'язкової юридичної сили, вони, фактично, були широко визнані як практичний кодекс управління в'язницями та в'язничних режимів. Крім того, на національному рівні правовий статус цих правил, хоча і різний в різних країнах, є таким, що тією чи іншою мірою вони мають важливий вплив на моральні та практичні стандарти процесу управління в'язницями. Ці правила діяли на міжнародному рівні впродовж більш ніж півсторіччя, і вони безпосередньо чи опосередковано сприяли підвищенню стандартів і слугували забезпеченню у в'язничних системах мінімальних умов людяності та поваги. Тому, хоча формально ці правила є лише дороговказом для в'язничних адміністрацій, вони все ж таки покладають великі моральні та політичні зобов'язання на ті держави-члени, які їх прийняли. У новій редакції одним з головних завдань було зробити більший наголос на обов'язку в'язничних адміністрацій виконувати правила та забезпечити основу для посилення їхнього впливу і авторитетності за допомогою інспекцій на національному рівні та палкого прагнення Ради Європи до діалогу у цій галузі.

Сучасні підходи до пенітенціарних проблем

Зростаюча стурбованість соціальними та моральними проблемами, пов'язаними з питаннями громадського порядку, людських цінностей та нерідко суперечливими потребами задоволення суспільних інтересів та прав особистості, призвела до переоцінки ролі ув'язнення. Це стосується одночасно концепції ув'язнення як інструменту соціального примушення та функцій в'язниць в системі соціальних установ. Однією з найбільших змін у підході до процесу виправлення було зрушення від режимів, безпосередньо спрямованих на виправлення поглядів і поведінки в'язнів, до моделей, орієнтованих на розвиток соціально корисних професійних навичок та особистих здібностей, які поширюватимуть перспективи успішної соціальної реінтеграції. В цілому, але з належним урахуванням характеру та серйозності кримінальних злочинів, відбулось також зрушення від використання ув'язнення до застосування не пов'язаних із позбавленням волі заходів і більш коротких термінів покарання. Така зміна акценту суттєво стримала кількість в'язнів у місцях позбавлення волі. Проте постійне заповнення в'язниць пояснюється зростанням злочинності у суспільстві та відповідною реакцією правоохоронних органів на стурбованість громадськості. Це призвело до появи значних проблем у функціонуванні великих в'язничних систем і відповідно до посилення уваги таким питанням, як ефективність в'язничних режимів, фізичні та моральні стандарти у в'язницях, ефективність управління та належна підтримка професійних та особистих прагнень персоналу.

В галузі в'язничного управління останні десятиріччя відзначалися одночасно лібералізацією та поліпшенням умов утримання та в'язничних режимів і ускладненням оперативного управління в'язницями. Обидва ці процеси посилювалися зміною складу мешканців в'язниць, зростанням інтересу громадськості до пенітенціарних проблем та активізацією наукових досліджень у цій галузі. Рада Європи докладає великих зусиль та виділяє значні кошти для вивчення цих проблем та забезпечення керівних принципів у формі резолюцій та рекомендацій. Вони наводяться у частині III нижче для того, щоб підкреслити їхню важливість для можливого урахування в національних правилах.

Європейські в'язничні правила 1987 року

В нових Європейських правилах (рекомендація R(87)3) дещо змінені пріоритети та акценти, і вони, не принижуючи традиційних цінностей, на яких збудовані правила, враховують чималі зміни, що відбулися у теорії та практиці і що відзначені у вступі.

Найважливіше - це надання першочергового пріоритету шести правилам основних принципів, які є наріжним каменем всієї філософії та моралі правил. Ці основні принципи містять в собі критерії людяності, поважання людської гідності, соціальну мету та принципи управління, які становлять міцну та ефективну основу управління сучасними в'язничними системами. Вони наділяють ці системи головними атрибутами етики соціальної організації, які мають важливе значення для благополуччя в'язнів, статусу персоналу та сподівань цивілізованого суспільства в сучасних умовах.

В нових правилах особлива увага приділяється поверненню до життя у суспільстві (правило 3) та індивідуалізації процесу виправлення і, відповідно, диференціації виправних режимів для досягнення цієї мети. В них також визнається важливість поліпшення системи управління, яка з огляду на поточний і майбутній брак ресурсів, має надзвичайно важливе значення для підтримання і підвищення ефективності стандартів управління, а також оптимізації результатів більш досконалих і вимогливих режимів, що існують в сучасних в'язничних системах. Праця у в'язницях, навчання та соціальне і фізичне виховання визнаються найголовнішими заходами будь-якого доладно організованого виправного режиму. З точки зору реінтеграції у життя суспільства належна увага також приділяється необхідності залучення суспільства до професійно-технічної підготовки, яка має здійснюватися в процесі виправлення. Для підвищення їхнього значення та ефективності у процесі в'язничного виправлення ці важливі складові, передбачені новими правилами, формулюються у правилах більш чітко і ясно. Це стосується також статусу і ролі в'язничного персоналу, який також відіграє дуже важливу роль у належному управлінні в'язницями та задоволенні професійних потреб виправних режимів, спрямованих на соціальну реінтеграцію. Загалом, завдання полягає у підвищенні існуючих стандартів і сприянні як подальшому поліпшенню фізичних умов утримання в'язнів у місцях позбавлення волі, так і якості управління та виправлення через підвищення статусу самих правил.

З технічної точки зору правила побудовані таким чином, щоб сприяти оперативному отриманню необхідної інформації, застосуванню правил на практиці та їхньому використанню у підготовці персоналу. Ця мета досягається завдяки логічній та впорядкованій побудові правил, яка дає можливість ясно і чітко зрозуміти їхню ціль. Тому після основних принципів в правилах наводяться розділи, присвячені управлінню в'язничними системами, персоналу, меті виправлення та виправних режимів і додатковим правилам, які стосуються виправлення і потреб особливих категорій в'язнів.

Звичайно, слід сподіватися, як це вже було з багатьма стандартами, передбаченими правилами, що в'язничні адміністрації будуть функціонувати та забезпечувати ресурси на рівнях більш високих, ніж ті, що передбачені правилами. Ще більш важливим моментом є те, що у випадках появи труднощів у застосуванні правил будуть докладатися усі зусилля для подолання проблем, що перешкоджають виконанню вимог цих правил. У разі наявності у деяких галузях постійних труднощів в'язничні адміністрації можуть звертатися за порадами та допомогою до Ради Європи. Пояснювальна доповідь має на меті слугувати практичним робочим документом, який слід використовувати разом із правилами, і забезпечувати тлумачення більш глибоке, ніж те, що можливе на основі фактичних положень самих правил. Вона має також на меті поглиблення розуміння правил, підвищення зацікавленості у їхній ефективності та практичному застосуванні, що сприятиме подальшому поліпшенню в'язничних режимів та управління. Пояснювальна доповідь може також певною мірою допомогти тим адміністраціям, які воліють запровадити на місцевому рівні такі більш конкретні стандарти, які неможливо передбачити на міжнародному рівні. Пояснювальна доповідь таким чином містить стислі

узагальнені коментарі філософського характеру до кожного розділу правил і конкретні практичні коментарі до кожного правила, які можуть бути доцільними та корисними.

Переоцінка каральної філософії, в'язничних виправлення та управління, згадана у вступі, завжди була найбільш вдалою, коли вона здійснювалася у контексті людських цінностей та соціальних критеріїв. Вона була також зосереджена на успіхах та невдачах самих в'язничних служб або виправного покликання інституту ув'язнення. Цей підхід мав певні небажані наслідки, тому що завжди важко оцінити такі питання, належним чином врахувати складність проблем, визначити правильний розподіл соціальної відповідальності і запобігти руйнівним наслідкам для політики та в'язничного персоналу. З цієї точки зору нові правила є підтвердженням з боку Ради Європи традиційних людських цінностей та позитивної виховної ролі пенітенціарних служб, які спрямовують свою діяльність на соціальну реінтеграцію у кожному випадку, коли це можливо. Усі ці функції більш точно оцінюються у контексті моральних стандартів та якості виконання, а не за допомогою об'єктивних даних, які використовуються для відносно спрощеної оцінки успіхів або невдач. З цієї точки зору правила становлять належну основу і передбачають необхідні стандарти. Завдяки наголосу на людському вимірі, поліпшенні управління, більш чіткому визначенні цілей, ґрунтовнішій інспекції та міжнародному співробітництві, правила являють собою важіль для удосконалення та новий стимул для подальшого прогресу в галузі управління в'язницями та в'язничних режимів у Європі.

КОМЕНТАР

ПРЕАМБУЛА

Головна спрямованість пунктів преамбули нових Європейських в'язничних правил у загальних рисах описана у вступі до Пояснювальної доповіді. Їхній зміст підсумковано більш точно у преамбулі нової редакції правил для того, щоб самі правила точно віддзеркалювали важливі цілі та принципи, що були закладені в основу нової європейської редакції.

Мета цих правил полягає у тому, щоб за допомогою логічно- послідовного, позитивного, реалістичного, сучасного підходу до процесу управління та виправлення задовольнити потреби та прагнення в'язничних адміністрацій, в'язнів та в'язничного персоналу. Крім того, що правила були зміцнені за рахунок посилення акценту на необхідності поліпшення існуючих стандартів, в них були також включені положення, спрямовані на підвищення авторитетності правил і сприяння систематичним перевіркам умов утримання у в'язницях та існуючої практики з використанням для цієї важливої справи головних критеріїв правил. Безумовно, точне визначення цих критеріїв буде у різних країнах різним і залежатиме від кліматичних та інших місцевих умов та практики. Тому у міжнародному документі було б неможливим або навіть недоцільним намагатися точно визначити ці стандарти. Проте було б корисним для належного управління в'язницями, для політики їхнього розвитку та сприяння перевіркам, якби на національному рівні відповідно до вимог цих правил були розроблені норми фізичних умов утримання у в'язницях. Як свідчить практика, в Європі в'язничні адміністрації, як правило, застосовують норми, що набагато перевищують мінімальні стандарти, передбачені правилами, і тому нова в'язнична архітектура або заходи ні в якому разі не повинні опускатися нижче вже досягнутого рівня. Передбачається, що коли існуючі умови не відповідають положенням цих правил, то політика і практика повинні бути спрямованими на виправлення такого положення.

У преамбулі міститься посилання на спроможність Ради Європи надавати в'язничним адміністраціям консультативні послуги та підтримку у разі існування труднощів у виконанні вимог цих правил або у вирішенні практичних проблем. Це посилання зроблене з метою стимулювання співробітництва між європейськими в'язничними службами в рамках діяльності Ради. У контексті програми Європейського комітету з проблем злочинності існують можливості для розгляду широкої низки загальних проблем та найбільш ефективних підходів для подальшого розвитку. Що стосується в'язничних адміністрацій, то Комітет із співробітництва у в'язничних справах може надавати консультативні послуги та безпосередньо співпрацювати з будь-якою в'язничною адміністрацією, яка бажає скористатися його послугами. Обмін інформацією з пенітенціарних питань, який здійснюється через Правовий директорат, є тим засобом, що дозволяє швидко проробляти конкретні питання, завдяки чому в'язничні адміністрації можуть на свій розсуд скористатися досвідом інших європейських країн у конкретних проблемних або особливо актуальних галузях. Завдяки поглибленню розуміння Європейських в'язничних правил серед в'язничного персоналу та громадськості, а також завдяки активному застосуванню правил на практиці таке співробітництво може відігравати важливу роль.

Коли йдеться про застосування правил в галузі політики, практики, підготовки або інспекцій, слід завжди пам'ятати чотири головні цілі, викладені на початку преамбули.

ЧАСТИНА I

Основні принципи

Шість правил частини I є найбільш важливими, тому що вони мають непересічне значення для теорії та практики управління будь-якою в'язничною системою, що збудована на принципах людяності, моралі, справедливості та поваги до людської гідності, які є суттєво важливими для сучасного цивілізованого суспільства. Відхід від цих правил або їх упереджене тлумачення не дозволяється ні за яких обставин. Вони мають на меті забезпечити всі інші правила пріоритетними стандартами, запроваджувати які будуть зобов'язані без будь-якого застереження всі в'язничні адміністрації, що приймуть Європейські в'язничні правила.

1. Це правило було посилене шляхом включення до нього посилання на відповідність цим правилам. Воно не тільки підкреслює чинність правил з точки зору людської гідності, але й встановлює статус та пріоритетність правил у всіх тих аспектах в'язничного управління, на які вони спрямовані.

2. Положення цього правила стосуються основних свобод осіб та моралі вільних суспільств. Практика свідчить про те, що визначення дійсних релігійних переконань або моральних принципів може нерідко бути важкою справою. Такі випадки можуть бути належним чином врегульовані тільки з урахуванням місцевих умов та сучасних підходів. Можуть також виникати обставини, за яких певні заходи позитивної дискримінації щодо окремих осіб або групи можуть бути необхідними. У таких випадках слід докладати всіх зусиль для того, щоб вести розмову з відповідними особами та іншими в'язнями, яких це може стосуватися, з позиції дбайливості та здорового глузду. Такі спеціальні заходи мають здійснюватися на основі головного критерію цього правила - поваги до особистості та її переконань. Вони ніколи не повинні зашкоджувати іншим особам або групам.

3. У цьому правилі посилання на режим поводження з ув'язненими особами робиться з метою підкреслити головну концепцію. У загальному плані воно вказує на всі ті заходи

(праця, соціальна підготовка, освіта, професійно-технічне орієнтування, фізичне виховання і підготовка до звільнення, тощо), які мають здійснюватися для підтримання або відновлення фізичного та психічного стану здоров'я в'язнів, забезпечення їхньої соціальної реінтеграції та загальних умов їхнього утримання. Звичайно, масштаби застосування цього підходу на практиці залежатимуть від наявних у пенітенціарних установ ресурсів, тривалості вироку покарання та загальної атмосфери ув'язнення. Але дуже важливо встановити, як це робиться у цьому правилі, лаконічний загальний принцип, яким керувались би у своїй діяльності в'язничні адміністрації і який був би загальним мірилом всієї діяльності. Більш докладно цей загальний принцип розглядається у правилах, що стосуються мети виправлення та виправних режимів.

4. Важливість регулярних інспекцій підкреслюється тим, що їм надається увага як одному з основних принципів. Всі в'язничні адміністрації мають забезпечити, щоб вимоги цих правил застосовувалися разом з іншими критеріями. Організація та статус процесу інспекцій у різних країнах будуть різними. Ефективність та авторитет інспекційних служб будуть посилюватися завдяки їхній незалежності від в'язничних адміністрацій та регулярної публікації результатів їхньої роботи.

5. Важливість цього правила сама собою зрозуміла. Його першочергове значення підкреслюється тим фактом, що воно включене у нові правила як один з основних принципів.

6. Це правило - нове, і воно набуває непересічного значення для ефективного застосування цих правил на практиці. Зокрема, розповсюдження цих правил сприятиме більш глибокому розумінню персоналом своїх завдань та головних критеріїв в'язничного управління, які визначені у правилах.

ЧАСТИНА II

Управління пенітенціарними установами

Прийм та реєстрація

У процесі управління пенітенціарними установами процедури прийому мають дуже важливе значення для створення морального клімату та досягнення правильного балансу між формальною ефективністю та добрим ставленням до людей, які неминуче відчують стурбованість. Тому фізичне оточення та головні процедури, що виконуються під час прийому, повинні у міру можливості враховувати цей головний принцип. Доброзичливий, людяний та у міру зручний процес під час прийому до пенітенціарної установи може значною мірою сприяти належному моральному стану та поведінці відповідних осіб, в'язнів та персоналу. У в'язнів слід розвивати розуміння того, що всі процедури є необхідними та індивідуальними, що вони мають на меті полегшити проблеми, які виникнуть у в'язниці, та сприяти задоволенню їхніх особистих потреб та потреб майбутньої соціальної реінтеграції. Персонал має розглядати ці процедури як необхідний елемент ефективного і належного управління установою і як необхідний засіб виконання ним своїх завдань у процесі управління в'язницями та виправлення в'язнів. Далі у тексті буде згадана концептуальна потреба розглядати процес прийому як перший етап загальної програми підготовки до звільнення.

7 і 8. Практика свідчить, що правила, які стосуються прийому та реєстрації, ніяких особливих проблем не створюють. Однак правило 7 було переформульоване з метою урахування зростаючих масштабів використання комп'ютерів, яке може продовжуватися у

майбутньому. Тому правила більше не вимагають вести відповідний журнал обліку. Обсяг і точний характер інформації, що має реєструватися та зберігатися, великою мірою залежатимуть від системи управління, яку використовує та чи інша адміністрація, і від технічних засобів, що використовуються для обробки такої інформації. Таким чином, обсяг інформації, що реєструється, буде неоднаковим, але він має включати відомості, зазначені у правилі 8. Застосування електронної інформації диктує необхідність забезпечення належної охорони конфіденційного характеру особистої інформації.

Належна реєстрація подробиць, що стосуються прийому в'язнів під варту, є важливою запорукою прав особистості і захисту від свавілля. Вона також необхідна для належного розслідування будь-яких скарг, які можуть з'явитися під час або після прийому.

9. Закономірний стрес, що люди відчувають під час прийому до пенітенціарної установи, часто посилюється їхніми особистими проблемами, які стосуються їхніх сімей, друзів або роботи і які дійсно можуть бути або вважаються в'язнями невідкладними. Тому уважне ставлення до цих проблем у той момент, коли вони видаються найбільш гострими, є і виправданим, і корисним. На жаль, умови, в яких здійснюється прийом, можуть зробити це дуже проблематичною справою, особливо у великих пенітенціарних установах, оскільки суди часто надсилають до в'язниць одночасно велику кількість осіб. Однак загальнолюдські цінності та більш широкі міркування управління вимагають направляти на вирішення цієї проблеми всі можливі ресурси. Тут найважливішого значення набувають досвідчений персонал, належний нагляд та доступ, у разі необхідності, до послуг спеціалістів. Слід також приділяти увагу необхідності забезпечення приватності та можливості якнайскоріших контактів з родичами або друзями по телефону, у разі можливості, або поштою. Корисною для сприяння в'язням у вирішенні їхніх власних проблем і для звернення до відповідного персоналу за допомогою може бути наявність письмової інформації про можливості, що існують для вирішення питань особистого характеру.

10. Вимоги правила 10 стосуються всього процесу підготовки в'язнів до звільнення та подальшої реінтеграції у життя суспільства. Успіх цього процесу залежатиме безумовно від низки факторів. Тут йдеться про тривалість строку покарання, наявність ресурсів для підготовки індивідуальних програм та спроможність адміністративної системи реєструвати, поновлювати та обробляти головну інформацію. Можливості начальника установи особисто вибирати та затверджувати такі програми залежатиме від конкретних обставин. Однак він завжди має бути належним чином поінформований і має здійснювати загальний контроль за цим важливим аспектом управління в'язницями та виправлення в'язнів. Доступ до інформації про особисті програми для в'язнів, як правило, має бути відкритим тільки для персоналу або інших осіб, належним чином уповноважених відповідним органом, наприклад, в'язничною адміністрацією або судом.

У новій редакції цього правила міститься посилання на осіб, які безпосередньо відповідають за в'язнів. Воно підкреслює необхідність якнайширшого залучення усього персоналу, який відповідає за управління та виправлення в'язнів. Посилання на доповіді про психічний стан вилучене, оскільки такі доповіді є загальновизнаною необхідністю і не виправдовують особливого акценту. У будь-якому випадку до психіатра, як правило, направляє лікар, доповідь якого передбачається правилами.

Розміщення та класифікація в'язнів

Ефективність сучасного виправлення у місцях позбавлення волі головним чином залежить від диференціації установ, розробки низки режимів і процесу класифікації та розміщення

в'язнів у ті установи, які є найбільш придатними для задоволення їхніх індивідуальних потреб. Тому важливо, щоб у процесі розподілу ресурсів, призначених для пенітенціарних установ, у процесі розробки виправних режимів та підготовки персоналу з метою якнайскорішого запровадження цих режимів, в'язничні адміністрації дотримувалися загальної стратегії, використовуючи з цією метою послідовні та систематизовані критерії та необхідний адміністративний механізм. Правила цієї частини складають спрощену низку таких критеріїв і визначають головні категорії в'язнів, для яких в'язничні адміністрації, як правило, мають вживати спеціальних або окремих заходів для їхнього розміщення або виправлення.

11. Перший із принципів цього правила міститься у правилі 11.1, яке передбачає головні критерії, що повинні звичайно враховуватися під час розміщення в'язнів по відповідних режимах. Посилання на особливі вимоги щодо їхнього режиму включає не тільки освітні потреби, але також інші фактори, згадані у правилі 12

Досвід останніх років свідчить про тенденцію до зміни поглядів, які раніше існували щодо потреби відокремлення деяких категорій в'язнів. Сучасна пенітенціарна філософія вже не вимагає чіткого відокремлення молодих в'язнів від дорослих, чоловіків від жінок або засуджених від незасуджених. Тому ці правила були послаблені з метою визнання того, що за певних обставин деякі контакти між цими категоріями в'язнів можуть бути корисними або якнайменш не мати негативних наслідків. Таким чином, для молодих в'язнів за певних обставин може бути корисною стабільність, що може стати результатом їхньої участі разом із дорослими в'язнями у діяльності, яка здійснюється в рамках виправного режиму. Це саме стосується і участі чоловіків та жінок в одній виправній програмі. Для незасуджених в'язнів, яким робота чи інша діяльність в рамках режиму не надається або обмежується, може бути корисною можливість здійснювати ті види діяльності, якими займаються засуджені в'язні.

12. У більшості в'язничних систем головна мета розміщення в'язнів в установи, що знаходяться поблизу їхніх домівок та відповідають вимогам їхнього виправлення, може бути зашкоджена у деяких випадках можливістю потенційно небезпечної або неналежної поведінки. Це правило було переформульоване з метою надання йому більш позитивного наголосу. Воно також запроваджує поняття рекласифікації, для того щоб підкреслити необхідність тримати під особливим наглядом тих в'язнів, на виправлення і розміщення яких мали негативний вплив такі міркування. Необхідно, щоб вони не знаходилися постійно у несприятливому становищі в результаті первинної класифікації і щоб вони також могли мати надію на те, що їхнє становище може бути поліпшене. В ідеальних випадках категоризація та розміщення в'язнів мають залежати від їхньої фактичної поведінки, а не від суб'єктивного рішення. Безумовно, нерідко будуть виникати дуже складні випадки, у яких в'язничні адміністрації, керуючись громадськими інтересами та інтересами безпеки персоналу, віддаватимуть перевагу обережності, навіть якщо це явно суперечить благополуччю в'язнів. Цей момент є головними аргументом на користь регулярного перегляду у таких випадках категоризації та розміщення в'язнів і у разі необхідності подання клопотання до вищого керівництва.

13. Само собою зрозуміло, що ефективність виправних режимів залежатиме від розміщення в'язнів та ресурсів, що конкретно виділяються для досягнення цілей виправлення. У практичному житті в'язничні адміністрації часто позбавлені такої можливості. Це правило наголошує на підході, який має використовуватися у такій філософії виправлення.

Приміщення

Правила справедливо передбачають мінімальні елементарні стандарти, які забезпечуватимуть ув'язненим особам людяні та пристойні фізичні умови життя. У цьому контексті слід відзначити дві загальні думки. Перша з них полягає у тому, що цей аспект створює певні труднощі для в'язничних адміністрацій тих установ, в яких активно використовуються застарілі і можливо занедбані приміщення та/або в яких існує серйозна проблема зростання кількості в'язнів, переповнення і внаслідок цього великі труднощі у забезпеченні приміщень та елементарних послуг. Друга думка стосується впливу приміщень на в'язничне середовище та роботу персоналу, виправлення в'язнів, процес управління та моральний клімат. Сьогодні існування цих проблем все більше і більше визнається. Тому необхідно сприяти здійсненню заходів, спрямованих на поліпшення стану застарілих в'язниць шляхом ремонту приміщень, та повністю врахувати ці фактори у плануванні нових будівель. У цих двох напрямках більшість європейських в'язничних адміністрацій докладали зусиль та виділяли ресурси на цей важливий аспект їхніх завдань. Для повного виконання цих правил на місцевому рівні необхідно визначити норми та адміністративну практику. Вирішуючи проблему приміщень на цих рівнях, слід враховувати адміністративні потреби, людський вимір виправних режимів і пенітенціарної діяльності та соціальні фактори. Приміщення мають бути належними з точки зору стандартів, встановлених правилами, мають проектуватися та використовуватися з метою створення середовища, що сприятиме позитивному сприйняттю персоналом та в'язнями цілей реінтеграції, мають бути придатними для забезпечення управління та безпечного перебування під вартою, а також мають бути прийнятними з соціальної точки зору. Безумовно, це довгострокові підходи; вимоги правил мають більш безпосередній та поточний характер. Ці два аспекти доповнюють концепцію людяної та прогресивної політики забезпечення в'язням приміщень, яка є одним із важливих елементів у принципах, що викладені у правилі 1.

14. Вже визнано, що історичні причини та повсякденна реальність неминуче створюють проблеми у галузі виконання вимог цього правила. Піднімалося також і питання спільного розміщення. Ні у кого не викликає сумніву, що кожний в'язень повинен розміщуватися у разі можливості в окремій камері, якщо він того бажає. Досвід свідчить також про те, що дехто із в'язнів віддає перевагу спільному розміщенню, а для деякого з них, особливо тих, хто легко зазнає стресів або може скоїти самогубство, таке розміщення є корисним. Це питання кожна в'язнична адміністрація має тримати постійно на контролі як питання загальної політики, так і повсякденної роботи при індивідуальних розміщеннях. Посилання у правилі 14 на доцільність спільного розміщення зроблене також з метою використання приміщень, призначених або адаптованих для проживання двох або декількох в'язнів в одній камері чи кімнаті з причин виправлення або управління. Коли спільне розміщення зумовлюється необхідністю і коли воно відбувається в результаті адміністративних рішень, особливих зусиль слід докладати для забезпечення належного нагляду та надання відповідним працівникам необхідної інформації. У деяких ситуаціях доцільно використовувати вночі системи спеціального зв'язку. Для того щоб цей аспект управління в'язницями постійно знаходився під належним контролем на адміністративному та оперативному рівнях, слід вести облік усіх випадків примусового та добровільного спільного розміщення.

15. Як вже зазначалося, на національному рівні доцільно розробити відповідні норми, для того щоб вимоги цього правила виконувалися з урахуванням місцевих умов та практики.

16. Це - ще одне правило, для виконання якого необхідні місцеві норми. У це правило були внесені зміни з метою зробити його більш реально практичним і зазначити, що сьогоденні стандарти передбачають обладнання нових приміщень системами вентиляції.

17. Виконання цього важливого правила гальмується наявністю незадовільної санітарної інфраструктури у багатьох старих і переповнених в'язницях. Воно має непересічне значення для правила 1, і забезпечення його виконання має бути одним з першочергових пріоритетів у планах модернізації, що розробляються всіма в'язничними адміністраціями, які відчувають на собі тягар цієї проблеми.

18. Міркування, наведені вище щодо правила 17, стосуються також і цього правила. Посилання на вільне користування ванними приміщеннями у будь-який розумний час, яке міститься у новій редакції, було включене на визнання тенденції у напрямку одного з тих аспектів в'язничного життя, який дає можливість підвищувати особисту відповідальність та вибір в інтересах виправлення та підготовки.

19. Хоча це правило широко визнається як одне із завдань в'язничного управління та повсякденної роботи, у деяких випадках воно створювало проблеми. Ці проблеми пов'язані із питаннями наявності ресурсів для адміністративно-господарських потреб, особистою відповідальністю в'язнів за їхні камери та демонстраціями протесту. Положення, що обмежувало дію правила приміщеннями в'язнів і що містилося у первинному правилі, було вилучене на визнання того, що загальний стан та моральний клімат пенітенціарної установи залежать також від підтримання в належному порядку та чистоті інших частин установи. Персонал, як і в'язні, має право на такі умови у його приміщеннях, призначених для роботи та відпочинку. Неухильне дотримання цього правила у всіх частинах в'язниці слугуватиме загальним інтересам.

Особиста гігієна

Заохочення в'язнів до підтримання особистої гігієни шляхом вжиття належних заходів та виділення відповідних ресурсів має бути одним з першочергових пріоритетів та одним з головних елементів процесу виправлення та підготовки.

20 і 21. Основні туалетні речі, передбачені цими правилами, мають надаватися безкоштовно у кількості та за якістю, що відповідають місцевій практиці. Коли це можливо, слід забезпечувати послуги перукаря, і в'язні повинні мати можливість окрім наданих їм туалетних речей купувати їх на свій вибір. У разі можливості має постачатися гаряча та холодна вода.

Одяг і постільні речі

Якісні та чисті одяг і постільні речі мають першочергове значення для утвердження у всіх людей почуття гідності та поваги до себе. В умовах позбавлення волі вони набувають ще більшого значення. Адже це один з тих аспектів в'язничного життя, якому можуть надавати перебільшеної уваги ті особи, можливості особистого вибору яких неминуче обмежуються, а незвичність до казенного в'язничного одягу посилює почуття неповноцінності. Сьогодні, в деяких установах відзначається зростаюча тенденція до видання дозволу деяким категоріям в'язнів, наприклад жінкам, підслідним особам і навіть деяким засудженим чоловікам, носити їхній власний одяг. Це - дуже важливий момент у контексті сучасних підходів до реінтеграції, згідно з якими забезпечення нормального середовища та збереження особистості мають непересічне значення для досягнення цієї мети. Якщо це неможливо з фінансових, режимних або санітарних причин, в'язничні адміністрації мають забезпечувати одяг і постільні речі задовільної якості та чистоти, а також ефективні та регулярні процедури їхньої заміни.

22. Незалежно від того, як одягнені в'язні, у казенний чи власний одяг, в'язничні адміністрації у своїй повсякденній роботі мають приділяти належну увагу питанням його

забезпечення, прання та ремонту. Особливо важливо, щоб в'язні, які працюють за межами установи або опиняються на волі з будь-яких інших причин, наприклад відвідання позав'язничних освітніх установ або необхідність постати перед судом, були одягнені у звичайний, а не помітний в'язничний одяг.

У разі можливості в'язні повинні мати дозвіл приходити на побачення у цивільному одязі: за будь-яких обставин персонал має забезпечувати для побачень чистий одяг у належному стані. Пристойний вигляд в'язнів має для них самих та для відвідувачів важливе значення. Необхідно, щоб за межами в'язниці під час відпустки, роботи або навчання вони були одягнені належним чином. Для роботи в межах установи в'язням має видаватися відповідний одяг з урахуванням, коли це необхідно, вимог безпеки та характеру здійснюваної ними роботи.

23. Це правило стосується одягу, у якому в'язні прибувають до установи або який вони беруть з собою. Під час прийому такий одяг має бути перевіреном, зареєстрованим і у разі необхідності випраним або вичищеним перед видачею або здачею на зберігання. Для зберігання особистого одягу у стані придатному для видачі в будь-який час або при звільненні слід запровадити постійну процедуру.

24. Типи ліжок і спальних речей, якими користуються в'язні, будуть залежати від кліматичних умов та відповідних місцевих стандартів. Постільні речі так само, як і одяг, мають бути якісними, чистими і повинні підтримуватися у задовільному стані. Ліжка та спальні речі повинні бути безпечними і повинні регулярно перевірятися в рамках повсякденної управлінської роботи.

Харчування

Важливість харчування для доброго загального стану здоров'я та настрою в'язнів навряд чи можна переоцінити. Їжа та вода складають підвалини самого життя і неминуче привертають до себе особливу увагу тих людей, які приречені на монотонність в'язничного життя в силу позбавлення волі. Якість їжі, її сервіровка та роздача можуть бути одним з найважливіших критеріїв оцінки ув'язненими особами рівня піклування про них та відповідальності за них з боку керівництва. Це має велике значення для формування у в'язнів загального ставлення до всього процесу їхнього виправлення та підготовки. Погана ж їжа та сервіровка можуть бути причиною серйозного незадоволення. На жаль, переповненість багатьох в'язниць або старі приміщення та кулінарне обладнання ускладнюють організацію задовільної сервіровки та роздачі їжі. Як одне з найголовніших завдань процесу управління пенітенціарними установами, харчування вимагає особливої уваги і має бути спрямованим на те, щоб в'язні отримували таку їжу, яка за дієтичними нормами та умовами споживання максимально наближається до середніх стандартів громадського харчування за межами пенітенціарних установ.

Начальники всіх в'язниць повинні особисто приділяти увагу цьому аспекту їхніх функцій у процесі управління в'язницями і повинні особисто перевіряти, чи відповідає харчування санітарно-гігієнічним нормам і чи воно сприяє загальному укладу життя в установі.

Сучасні системи приготування їжі та обладнання значно розширюють можливості задоволення потреб тих, кому з медичних, культурних або релігійних причин необхідна особлива дієта, або тих, кому може бути необхідна їжа у незвичайні години. В'язничні адміністрації мають докладати зусиль для того, щоб не відставати від розвитку позав'язничного життя, і за допомогою ретельного добору, підготовки та перевірки

в'язничного персоналу, що відповідає за харчування, мають забезпечити, щоб він був достатньо компетентним і дотримувався встановлених норм.

25. Для виконання вимог цього правила буде необхідно встановити відповідні контакти із органами охорони здоров'я та забезпечити регулярне консультування місцевим керівництвом медичного персоналу установ.

Медичне обслуговування

Медичне обслуговування в пенітенціарних установах має надаватися і організовуватися за такими якісними стандартами, які домірні тим, що використовуються у позав'язничному суспільстві. Воно є особливо важливим у в'язничному середовищі, тому що воно чітко віддзеркалює рівень людяності та турботи, притаманний всій в'язничній системі. Професійний рівень та ефективність медичного обслуговування мають забезпечуватися на достатньо високому рівні шляхом належного добору кадрів, їхнього удосконалення, підготовки і регулярного контролю з боку адміністрації, яка, як правило, безпосередньо не бере участі або бере опосередковану участь у головній повсякденній роботі медичних служб.

Поліпшення медичного обслуговування вимагає також надання відповідних ресурсів для підготовки медичного персоналу з питань його медичних та санітарних функцій. Лікар має нести безпосередню відповідальність за заохочення медичного персоналу до професійно-технічної підготовки і контроль за нею, а також за повсякденну роботу персоналу у в'язничних лікарнях та клініках. Наявні на місцевому позав'язничному рівні медичні ресурси слід також використовувати з метою розширення в'язням доступу до спеціалізованого обслуговування та підтримки загального підходу, зорієнтованого на більш тісне співробітництво з позав'язничними установами.

Лікарі в'язниць несуть подвійний тягар. З одного боку, вони безпосередньо відповідають перед начальником в'язниці за належне виконання своїх обов'язків. З другого боку, вони безпосередньо відповідають за своїх пацієнтів-в'язнів і за стан їхнього здоров'я в цілому. Поєднати ці два завдання не завжди легко. Крім того, в'язничні медичні служби знаходяться в особливому фокусі суперечливих теоретичних думок про характер відносин між медичним персоналом, керівництвом в'язниць та в'язнями-пацієнтами у середовищі, що має примусовий характер. Ці спори поширюються також і на питання обов'язковості або добровільності лікування та право вибору лікаря. Однозначну загальноприйнятну відповідь на ці складні і нерідко емоційні питання знайти важко. Тому кожне суспільство та його в'язнична система повинні визначити свій власний підхід. Проте деякі принципи є непересічними і повинні розглядатися як першочерговий пріоритет. Вони передбачають, що лікарі та їхній медичний персонал несуть безпосередню відповідальність за лікування в'язнів, що знаходяться під їхнім наглядом; що лікування здійснюється, а рішення щодо нього приймається після консультації із спеціалістами і виключно в інтересах здоров'я та благополуччя пацієнтів. Будь-яке рішення в'язничного керівництва, що суперечить думці лікаря, повинно доповідатися вищому керівникові і переглядатися.

26. Це - головне правило забезпечення медичного обслуговування в пенітенціарних установах. Основа, на якій таке обслуговування має організовуватися, залежатиме від характеру та структури національних служб охорони здоров'я, розмірів та потреб конкретної установи. Головний підхід цього правила полягає у тому, що медичні служби в'язниць та позав'язничного суспільства мають бути сполучними у тому, що стосується матеріальних ресурсів та ліків, медичного персоналу або клінічного лікування. Для

забезпечення якості та ефективності цього загального підходу він має регулярно переглядатися адміністрацією, а його здійснення повинно періодично контролюватися.

27. Це правило за своїм змістом чітко спирається на загальні принципи та положення Європейської конвенції з прав людини і не створює ніяких труднощів. Адже заборона експериментів має також посилюватися положеннями внутрішнього законодавства. Тому проблеми можуть виникати у сфері його застосування. Зрозуміло, що дослідження, спрямовані на підвищення ефективності лікування, у деяких випадках можуть диктувати необхідність проведення експериментів. Але це правило запроваджує надійний захист у цій сфері, і воно порушуватися не може. Експерименти мають бути належним чином санкціоновані відповідним органом. В'язні повинні залучатися до експериментів виключно на добровільній основі, за їхньою письмовою згодою, і вони повинні мати можливість у будь-який час відмовитися від експериментів, що на них проводяться, якщо вони цього бажають. В'язні не можуть відбиратися для експериментів як піддослідний об'єкт тільки внаслідок їхнього становища. Не повинні вони також і опинятися у ситуації, коли відмова від пропозиції щодо експериментів призводить до необгрунтованих претензій або втрати деяких привілеїв чи переваг. Крім того, для забезпечення виконання вимог цього правила експерименти мають регулярно контролюватися та оцінюватися адміністративними органами.

28. Перша вимога цього правила стосовно прийняття пологів за межами в'язниць, здається, не створює на практиці ніяких особливих труднощів і широко виконується. Якщо в'язнів-жінок у тій чи іншій установі небагато, з точки зору управління буде доцільним дійти згоди з відповідною позав'язничною медичною установою щодо прийняття пологів та післяродового нагляду. Проте практичне застосування другого пункту цього правила у різних країнах та ситуаціях буде різним. Тут одностайної думки не існує і не може існувати, оскільки тривалість спільного перебування матері з дитиною та вік, до якого дитина має бути з матір'ю, обумовлюються місцевими стереотипами та практикою. У багатьох випадках вирішення цього питання залежить від наявних ресурсів. В інших випадках головним чинником буде стан здоров'я матері та дитини. Але незалежно від ресурсів та інших міркувань головний принцип полягає у забезпеченні негайного та подальшого благополуччя дитини та її матері. Якби точки зору не існували щодо віку, з якого дитина має бути відлучена від матері, та щодо умов, у яких матір може годувати свою дитину у в'язниці, доглядати за нею та встановлювати свої особисті стосунки з нею, для забезпечення безпечних і належних умов у цій справі необхідно визначити спеціальні пріоритети. З цією метою необхідно здійснювати належний контроль та добирати спеціально підготовлений для цього персонал. Медичні заходи мають розроблятися та здійснюватися з урахуванням необхідності досягнення якнайвищих стандартів.

Ефективне застосування цього підходу вимагає, щоб правила, які регулюють такі ситуації щодо матері та дитини, були чітко сформульованими і зрозумілими. Для цього слід визначити, що забороняється, і забезпечити лікарям і адміністративним керівникам відповідну гнучкість у практичному вирішенні таких питань. Необхідно докладати всіх зусиль для створення атмосфери, яка якнайближче наближалася б до нормальних задовільних умов, що створюються для матері та дитини за межами в'язниць; однак нагляд з боку медичного та в'язничного персоналу повинен бути більш активним, ніж у позав'язничних установах. Коли це дозволяють обставини і коли цього вимагають міркування догляду, матері і/або дитині повинна надаватися можливість використання позав'язничних ясел та інших установ.

Пункт 2 правила 28 стосується тільки тих ситуацій, коли жінки знаходяться у в'язницях разом із своїми дітьми. У таких випадках не можна забувати, що, як свідчить досвід, постійний догляд матері за її дитиною, особливо у перші місяці після народження, має важливе значення для розвитку і майбутнього благополуччя дитини. До часу відлучення дитини від матері, у якому віці воно не відбувалося б, в'язничні адміністрації повинні робити все можливе для забезпечення нормального стану здоров'я, зростання, соціального, психічного та інтелектуального розвитку дитини і для підтримки матері у такій складній ситуації.

29. Адміністративні та медичні вимоги цього правила є безумовно законними та виправданими. Загалом, вони широко виконуються, але певні труднощі виникають у випадках коротких періодів позбавлення волі. Ще одне питання, що виникає на практиці, стосується можливості здійснення належного медичного огляду не лікарем, а іншим співробітником в установах, в яких загальний рівень медичного обслуговування є достатньо високим і виправдовує це. У цілому забезпечення суворого практичного виконання цього правила покладається на начальника та лікаря установи.

30. Це правило визначає головні функції лікаря у його професійній діяльності, і воно має безпосереднє відношення до адміністрації в'язниць, яка несе загальну відповідальність за пенітенціарну установу та в'язнів, що в ній утримуються. Посилання на медичні норми слід розглядати як вимогу забезпечення такого рівня медичного обслуговування, який відповідає нормальним медичним стандартам, що застосовуються у позав'язничному суспільстві.

31. Кожне з положень цього правила створює певні труднощі на практиці і тому широко не застосовується. Проте у кожному випадку необхідно забезпечувати відповідний рівень медичної думки. Тому з метою сприяння досягненню цілей цього правила в нього було включене посилання на компетентний орган, для того, щоб не покласти всю відповідальність за інспекції та консультування на лікаря. Крім того, положення стосовно фізичного виховання та спорту були виключені з цього правила і перенесені у правила, що стосуються режимів.

Другий пункт цього правила є одним з важливих елементів належного управління пенітенціарними установами, і в ньому також робиться необхідний наголос на розподілі функцій у цій сфері.

32. Посилання на наявні на місцевому рівні послуги було включене в це правило з метою заохочення в'язничних медичних служб до їхнього більш широкого використання для лікування фізичних або психічних захворювань в'язнів. Це стосується також продовження лікування, розпочатого до ув'язнення, і продовження після звільнення лікування, розпочатого у в'язниці. У цьому контексті слід враховувати, зокрема, необхідність соціально-медичної реабілітації наркоманів.

Дисципліна та покарання

Одним з найбільш делікатних і тому важливих аспектів управління в'язнями є питання підтримання дисципліни та призначення покарання. Тут для забезпечення необхідних та справедливих заходів здійснення необхідного контролю і санкцій особливого значення набувають, якщо керуватися міркуваннями людяності і реалістичності, високі професійні стандарти та спеціальна підготовка. Системи справедливого та ефективного покарання необхідні для здійснення основних принципів в інтересах суспільства, в'язничного персоналу та самих в'язнів. Належні контроль та дисципліна у галузі особистого

поводження та суспільної діяльності у в'язницях необхідні для досягнення головних цілей виправлення осіб, позбавлених волі. Крім того, суспільство має право вимагати, щоб управління в'язницями здійснювалося на впорядкованій основі, і тому безпечність та ефективність виконання персоналом його в'язничних та виправних завдань також залежить від цього. Проте дисципліна як така не є самоціллю процесу управління. Вона є необхідним аспектом головного завдання адміністрації по забезпеченню умов, за яких в'язниці можуть виконати своє призначення. Однією з головних складових у цій справі є забезпечення належного статусу та гідності в'язнів, а також принципів справедливості. Тому у нових правилах процедури повсякденного дотримання дисципліни розглядаються не як каральні або обмежуючі заходи у негативному значенні цього слова, а як позитивні чинники у досягненні намічених цілей та практичному застосуванні.

33. Це правило було переформульоване і охоплює більш широкі позитивні підходи, визначені у вищенаведеному поясненні до цих правил.

34. Підкреслювати важливість першого пункту цього правила, можливо, і не доцільно. Досвід його широкого застосування свідчить про те, що воно має непересічне значення для визнання важливості та застосування дисциплінарних кодексів та процедур.

Другий пункт цього правила не стосується дисципліни серед в'язнів. У контексті всього правила він наголошує, що суворе дотримання першого пункту не перешкоджає участі в'язнів у належним чином санкціонованій громадській діяльності в'язниць. В рамках деяких видів діяльності вони можуть мати можливість здійснювати певні керівні функції і мати певні повноваження в інтересах всієї діяльності в цілому та їхнього особистого розвитку або виправлення. Це є якраз тією сферою режимної діяльності, у якій важливі результати можуть бути досягнені завдяки творчим підходам. Проте важливо наголосити, що така діяльність має організовуватися та контролюватися таким чином, щоб забезпечити її відповідність цілям виправних режимів та інтересам впорядкованого в'язничного життя, якого цей розділ правил безпосередньо стосується.

35. Це правило є основою, на якій має будуватися дисциплінарний порядок. У ньому підкреслюються першочергове значення правової основи, повноважень адміністративних органів та необхідність встановлення меж для покарання.

Воно містить нове важливе положення, яке передбачає можливість оскарження у відповідному органі. Досвід останніх десятиріч показує, що наявність проблем у запровадженні справедливої та ефективної дисциплінарної системи, особливо у переповнених в'язницях і в'язницях, в які в'язні можуть поміщатися лише на короткі періоди часу, диктує необхідність запровадження додаткових гарантій. У разі відсутності можливостей ухвалювати рішення щодо дисциплінарних проступків із дотриманням належної правової процедури, наприклад із наданням послуг адвоката, для забезпечення справедливого правосуддя у випадку проступків, що підлягають більш суворому покаранню, може бути необхідним або доцільним запровадження процедури оскарження. Це питання є дуже складним і в багатьох аспектах суперечливим. Воно безумовно пов'язане із практичними труднощами та браком ресурсів. Головний зміст цього правила полягає у тому, щоб заохотити в'язничні адміністрації до перегляду їхніх дисциплінарних систем та правової основи з метою визначення та запровадження належної процедури оскарження. В одні країни вона вже передбачена правовою системою, а в інших розглядається на адміністративному рівні. Проте незалежно від підходів, які використовуватимуться для його виконання, це нове положення має розглядатися як важливий додаток до норм, які регулюють повноваження адміністративних органів у визначенні дисциплінарного проступку і призначенні відповідного покарання.

Одним з важливих моментів правила 35b є те, що воно припускає заборону покарання невизначеної тривалості, навіть у тих випадках, коли воно може бути оскаржене.

36. Це правило встановлює додаткові критерії управління дисциплінарними системами у в'язницях. Ці критерії широко застосовуються на практиці і, окрім випадків, пов'язаних із браком ресурсів та процедурними питаннями, не створюють ніяких серйозних проблем.

37. Це правило є абсолютним; будь-який відхід від нього порушуватиме правило 1 і підірватиме всю концепцію людяності та справедливості, на якій збудовані ці правила.

38. Правило 38 може створювати певні труднощі морального та практичного характеру. Проте дисципліна та дисциплінарні санкції у тій чи іншій формі, безумовно, є важливими елементами в'язничного життя. Положення цього правила містять у собі принципи; досвід і професійний рівень в'язничного керівництва повинні бути достатніми для забезпечення збалансованості практичних та моральних аспектів у застосуванні цього правила.

Засоби приборкання

Використання таких засобів у ситуаціях, що вимагають приборкання в'язнів, закономірно суперечить з моральної точки зору цивілізованій поведінці. Тому їх застосування повинно підлягати суворому контролю, і у міру можливості його слід уникати. Однак неминуче виникають ситуації, які вимагають використання фізичного приборкання за допомогою спеціальних засобів для попередження фізичного зашкодження в'язнів чи персоналу, втечі або зашкодження майна. Ці правила мають на меті встановлення прийнятних меж застосування засобів приборкання.

39. Це правило визначає засоби, які можуть або не можуть використовуватися, а також випадки, у яких їх застосування дозволяється. Воно спрямоване на посилення медичного контролю і визнає, що у деяких ситуаціях засоби приборкання можуть бути необхідними під час судових або адміністративних процедур. В останньому випадку рішення щодо їхнього використання має прийматися відповідним судовим або адміністративним органом.

40. Це правило передбачає, що найвищою інстанцією має бути закон або нормативні акти, а не рішення в'язничної адміністрації.

Інформування в'язнів та подання ними скарг

Належне функціонування в'язниць може бути поліпшене шляхом надання в'язням відповідної інформації та запровадження ефективної процедури швидкого та справедливого розгляду прохань або скарг в'язнів. Ці два аспекти слід розглядати як додаткові, тому що належне інформування може сприяти зменшенню прохань та скарг. В'язничний персонал має бути підготовленим і має заохочуватися до оновлення письмової інформації, що надається в'язням, і до забезпечення її повного використання. Таким чином, він може сприяти загальній атмосфері і поліпшувати свої особисті стосунки з в'язнями, що, відповідним чином, сприятиме виконанню ним своїх виправних завдань. В'язнична адміністрація має приділяти належну увагу цьому аспекту своїх функцій і має періодично здійснювати огляд інформаційних матеріалів з метою підвищення їхньої ефективності та оновлення в інтересах задоволення існуючих потреб.

41. Важливо, щоб головна інформація, необхідна в'язням, надавалась під час прийому в установу. У разі відсутності можливості забезпечити кожному в'язню особистий

примірник довідника з такою інформацією, в'язничний персонал, що приймає в'язнів в установу, має надавати такі матеріали для ознайомлення у пунктах прийому. Друга частина цього правила наголошує на необхідності надання в'язням допомоги, коли у них виникають проблеми із розумінням наданої інформації.

42. Конкретна процедура подання прохань або скарг до відповідного органу залежатиме від національних і місцевих особливостей. Головний принцип полягає у тому, щоб така система була легко доступною, зрозумілою всім в'язням, працювала ефективно і швидко.

Контакти із зовнішнім світом

Головна ідея цього розділу правил більш ґрунтовно розглядається у тій частині правил, яка присвячена цілям виправлення, тому що такі контакти мають велике значення для їх досягнення. Певна частина контактів вимагає спеціального адміністративного регулювання. З цією метою і, що ще важливіше, з метою підкреслити відповідальність в'язничного керівництва за зміцнення цих контактів у цей розділ правил були включені деякі відповідні положення. В'язничні адміністрації повинні розглядати всі заходи, передбачені у цьому розділі, як один з напрямків повсякденної роботи пенітенціарних установ і один з головних аспектів всієї інформаційної і комунікаційної системи кожної з них. Контакти з родинами та необхідність в отриманні інформації про позав'язничне життя мають непересічне значення для досягнення цілей сучасних прогресивних в'язничних режимів, які спрямовані на мінімізацію наслідків ізоляції та оптимізацію перспектив соціальної реінтеграції. Проте у тому змісті, у якому ці положення викладені у правилах, вони більше стосуються ефективного стилю практичного управління, ніж теорії.

43. Побачення в'язнів із членами їхньої родини або тимчасове звільнення з в'язниці мають бути першочерговими пріоритетами у використанні наявних ресурсів та повсякденній діяльності. Тимчасове звільнення з в'язниці має особливе значення для зміцнення сімейних стосунків та соціальної реінтеграції в'язнів. Воно також сприяє встановленню у в'язницях загальної атмосфери людяності і повинно надаватися якнайширше у в'язницях закритого та відкритого типу. Одним з важливих аспектів політики тимчасового звільнення з в'язниці є те, що воно має здійснюватися у тісному співробітництві з в'язничним персоналом та позав'язничними установами, для того, щоб можна було глибше зрозуміти його цілі і підвищити його ефективність як невід'ємної частини виправного режиму. У міру можливості побачення у в'язницях мають здійснюватися без нагляду або тільки з візуальним наглядом. У разі необхідності прослуховування розмов дозвіл на це має видаватися відповідним компетентним органом.

44. Формулювання цього правила було посилене з метою підкреслити зростаючу необхідність приділяти належну увагу в'язням-громадянам іноземних держав. Внаслідок розширення можливостей подорожування в інші країни, а також завдяки міжнародним домовленостям щодо роботи в іноземних державах, цей аспект в'язничного управління набув більшої актуальності. Особливі потреби в'язнів-громадян іноземних держав належним чином враховуються у низці інших правил. Такі в'язні повинні мати можливість користуватися списком посольств та консульств, які можуть надати їм допомогу у встановленні контактів з дипломатичними та консульськими представниками їхньої країни.

45. Положення цього правила сьогодні широко визнаються і застосовуються у в'язничних режимах. Проте зростаюче використання у в'язницях особистих радіоприймачів, телевізорів та іншого обладнання створило деякі проблеми для в'язничного керівництва. Що стосується радіоприймачів та телевізорів, то важливе значення цього обладнання,

коли воно використовується під належним контролем, вже було доведене, однак при встановленні меж індивідуального використання або доступу до такого обладнання обов'язково слід враховувати інтереси всіх в'язнів. Що стосується літератури, то політика управління пенітенціарними установами має ґрунтуватися на законах та практиці, що регулюють її розповсюдження у позав'язничному суспільстві. Але інтереси режиму або контролю можуть зумовлювати необхідність запровадження деяких обмежень. У міру можливості в'язничні адміністрації мають забезпечувати в'язням публікації, наприклад, газети та періодичні видання.

Релігійна та моральна допомога

Ці правила відповідають концепції в'язничного управління, яка традиційно визнає можливість богослужіння у в'язничному житті для задоволення особистих потреб окремих в'язнів. У в'язницях, як і у позав'язничному суспільстві, посилення ролі релігії та служителів культу зумовлюється духовними змінами, що відбуваються у сучасному суспільстві. Релігійна діяльність розглядається як один з головних аспектів тих свобод та форм надання духовної допомоги, які міцно закріпилися у повсякденному житті в'язниць. Відповідно до цих правил керівництво в'язниць має забезпечити, щоб усі в'язні разом та кожний з них окремо могли безперешкодно і з гідністю сповідувати свою релігію з розумними обмеженнями, що зумовлюються наявними ресурсами та повсякденною пенітенціарною діяльністю. Ці правила не зазнали суттєвих змін, крім того, що пункт 3 правила 47 був уточнений.

46. На практиці це правило не створює ніяких труднощів, але у його нову редакцію було включене слово "література", яка не завжди може надаватися у формі книжок.

47. Це правило є достатньо чітким, і воно не вимагає ніяких додаткових пояснень того, що в'язні мають право на свій розсуд вирішувати щодо побачення з релігійними представниками. Проте слід підкреслити, що за цим правилом сповідання тієї чи іншої релігії має розглядатися як складова частина тих контактів, які в'язнична адміністрація повинна розвивати з позав'язничним суспільством.

Зберігання майна в'язнів

Майно в'язнів є помітною рисою їхньої особистості, особливо за умов ув'язнення, під час якого їхній статус та особистість підлягають обмеженням. У в'язнів воно займає певну частину особистих почуттів, з якими в'язничний персонал та адміністрація повинні рахуватися, коли вони мають справу із майном в'язнів, яким би скромним воно не було.

48. Вищенаведені загальні міркування говорять про те, що заходи, які регулюються цим правилом, мають здійснюватися обережно і з розумінням. Це набуває особливої важливості у випадках конфіскації або у випадках прийняття рішення про знищення майна в'язня. Це питання належить до сфери в'язничного управління, в якому сучасна техніка може спростити процедуру і забезпечити можливості персоналізації майна, наприклад, шляхом надання в'язню для інформації копії переліку всього майна. В'язні мають бути завжди поінформованими про рішення щодо знищення або конфіскації майна та його причини. В'язні мають бути також поінформованими про національні правила або нормативні положення, що стосуються цінних речей, грошей, медикаментів або ліків. І само собою зрозуміло, що в'язні повинні мати можливість звертатися із проханнями та скаргами стосовно майна, і вони мають бути поінформованими про такі процедури під час прийому в устанovu.

Повідомлення про смерть, захворювання, переведення і т.ін.

Такі обставини можуть бути особливо болісними для людей, позбавлених волі, і вони повинні врегульовуватися з максимальною обережністю і співчуттям. Спосіб, у який такі питання вирішуються, закономірно буде свідчити в'язням, їхнім родинам та суспільству про стиль управління в'язницею та чуйність з боку в'язничної адміністрації. Це також має важливі наслідки для поведінки та функцій персоналу.

49. Адміністративні процедури, які необхідні для виконання цих вимог, можуть бути важкими і навіть коштовними. Проте з вищенаведених причин і заради досягнення ефективності у повсякденній роботі їм має приділятися першочергова увага, і вони мають забезпечуватися шляхом спеціальної підготовки персоналу, який може бути залучений до таких процедур.

Перевезення в'язнів

Перевезення в'язнів за межі в'язниць та назад, а також з однієї в'язниці в іншу здійснюється набагато частіше, ніж здається. Тому необхідно мати правило, яке передбачає здійснення цього процесу із забезпеченням належної безпеки для персоналу та людей, що знаходяться на волі, а також гідності та практично можливого комфорту для в'язнів.

50. Це правило застосовується у випадках переведення або перевезення в'язнів в'язничним персоналом чи співробітниками інших установ (наприклад, поліції).

ЧАСТИНА III

Персонал

У сучасних в'язничних системах важливість персоналу всіх ланок як в галузі управління, так і виправлення визнається все більше і більше. Крім того, лібералізація режимів у сучасних в'язничних системах, які дають можливість в'язням активніше спілкуватися за межами камер, має певні наслідки для персоналу. Перед персоналом постає вимога більш скоординованої спільної роботи, і він має ґрунтовніше розуміти цілі виправлення та свою особливу роль у цьому процесі. Це призвело до змін у його ставленні до в'язнів та його функціях. Тому у цих правилах більше наголосу робиться на функціях та статусі в'язничного персоналу. Вони також мають на меті забезпечити, щоб в'язничний персонал у своїй роботі більш суворо керувався цими правилами як практичною і теоретичною основою розвитку його функцій та професіоналізму.

Одним з головних завдань в'язничних адміністрацій має бути добір співробітників, їхня підготовка та підвищення професійного рівня до стандартів, що вимагаються від персоналу в'язничних служб. Виконання цього завдання буде значною мірою сприяти розумінню того, що функціональні обов'язки всього персоналу є суспільно корисними, важкими і створюють можливості для особистого професійного задоволення.

Безпосереднє відношення до визнання важливості його роботи має також суспільний імідж в'язничних служб як соціальних установ, що відіграють важливу роль у житті суспільства. Саме такі критерії визначають ступінь поваги до в'язничних служб з боку громадськості і, відповідно, створюють можливості для залучення до них високопрофесійних фахівців, що бажають працювати у соціальній сфері. Тому в'язничні адміністрації повинні докладати зусиль для інформування громадськості про роботу в'язничних служб та про їхній важливий внесок у суспільство.

Зусилля у напрямку досягнення цих цілей мають доповнюватися ефективною кадровою політикою та конструктивними професійними стосунками. Правила цього розділу спрямовані на встановлення мінімальних стандартів, які охоплюють усі аспекти кадрової політики і відповідають загальній ідеї всіх правил, особливо у тому, що стосується практичної діяльності в галузі управління та виправлення. Можливості виконання корисної роботи та її складні проблеми перетворюють сучасну в'язничну справу у галузь діяльності, в якій співпраця між керівництвом і персоналом може бути успішною завдяки спільним прагненням. Правила закладають моральні підвалини для досягнення цієї мети та практичних цілей, які повинні визначати підходи до завдань управлінського характеру та повсякденної роботи.

51. Це правило визначає непересічну важливість персоналу як основи управлінського процесу і підкреслює першочергове значення правил, що стосуються персоналу, для здійснення управлінських функцій.

52. Це правило наголошує на необхідності використання в усіх галузях можливостей персоналу за допомогою якнайкращих методів управління, що підвищують якість та ефективність персоналу, а також сприяють досягненню ним професійного задоволення. Підготовку слід розглядати не тільки як засіб поглиблення професійних знань та підвищення рівня професійної підготовки, якими б важливими вони не були. Вона також є засобом посилення відданості та професійної гордості, які є головними елементами будь-якої соціальної служби, покликаної слугувати інтересам суспільства і піклуватися про осіб, що знаходяться у несприятливій ситуації, незважаючи на прикрість, притаманну такій роботі.

53. Запровадити систему, яку можна було б використовувати у критичних ситуаціях, ще замало. Хоча масштаби та активність зв'язків із громадськістю повинні бути зваженими, такі зв'язки мають бути всеохоплюючими і скоординованими. Вони повинні налагоджуватися на довгостроковій і постійній основі, для того, щоб можна було забезпечувати головну позитивну інформацію, особливо у тих випадках, коли вона може бути найбільш корисною. В той же час персонал усіх рівнів має набувати досвід і отримувати керівництво для того, щоб конкретні зв'язки із громадськістю сприяли розумінню та підтримці з її боку роботи в'язничних служб. Потреби у цій справі будуть у різний час та в різних місцях різними. Проте головні напрямки політики зв'язків з громадськістю, якими б різними вони не були, на практиці повинні відповідати напрямкам, визначеним у цьому правилі. Головними принципами політики зв'язків з громадськістю є надійність, розуміння, творчість та послідовність. Персоналу належить важливе місце у цій справі, і він матиме велику віддачу від успішної діяльності у цій галузі.

54. Вимоги цього правила слід врахувати в політиці добору персоналу, що здійснюється в'язничними адміністраціями. Було б також корисним, якби працівники, що відповідають за цю політику та практичні засоби її здійснення, керувалися правилами, що стосуються персоналу і особливо правилом 54.

55. Головна мета цього правила - це важливість підвищення та підтримання персоналом свого професійного рівня. Вимоги перших двох пунктів цього правила, загалом, виконуються більшістю в'язничних систем і враховуються у їхніх навчальних програмах. Але це не повинно перешкоджати новому мисленню та творчому розвитку цих програм шляхом врахування в них сучасного досвіду, засобів і поточних потреб в'язничної роботи. Якщо навчальні програми будуть догмою, вони будуть від цього лише втрачати; і навпаки, динамічна стратегія підготовки слугуватиме стимулом для активізації підготовки

персоналу і для тих, хто її вже проходить. Третій пункт цього правила був включений з метою поширення концепції підготовки персоналу на зовнішній вимір, який має набувати все більшої важливості для в'язничних адміністрацій, якщо вони бажають вирішувати соціальні проблеми. Такий зовнішній вимір може включати підготовку та освіту в університетах та позав'язничних закладах, обмін делегаціями з інших країн та створення можливостей для ознайомлення із завданням та функціонуванням інших соціальних установ. У четвертому пункті визнається необхідність ознайомлення персоналу із змістом та філософією Європейських в'язничних правил та положеннями Європейської конвенції з прав людини, яка почала впливати на в'язничні адміністрації. Використання в учбових програмах цих двох важливих європейських документів дозволить надати конкретну інформацію, забезпечити керівні принципи, а також вписати ці програми у більш широкий контекст пенітенціарної та соціальної політики.

56. Дуже важливо усвідомити, що в усіх ситуаціях, які вимагають здійснення повноважень та відповідальності, особистий приклад та повага є головними чинниками поліпшення результатів, досягнутих зацікавленими особами - як в'язничним персоналом, так і тими, хто знаходиться під його наглядом. Це питання належить до сфери стилю управління, і воно може бути корисною метою підготовки персоналу.

57. В останні роки однією з характерних рис в'язничного управління було зростаюче залучення фахівців на штатні або позаштатні посади, або з позав'язничних установ. Це - позитивна тенденція, і її слід підтримувати на основі положень цього правила. Слід вживати заходів для забезпечення того, щоб роль наймолодшого персоналу не припинялася у зв'язку із розширенням послуг фахівців і щоб персонал цього рівня заохочувався до співпраці із фахівцями, коли це можливо і корисно.

58. У це правило були внесені поправки з метою підкреслити професійний статус начальників в'язниць. Воно також визнає, що у сучасній ситуації, коли зв'язок поліпшується, а соціальні умови змінюються, необхідність у проживанні начальників в'язниць в установах або поблизу них відпала.

59. Це правило має важливе значення, і його важливість ще більше зростає у світлі сучасного стилю управління та постійного удосконалення оперативної роботи та режимів. Проте практичні проблеми та брак ресурсів вимагатимуть пошуку рішень, що враховують конкретні обставини. В цілому, ці проблеми можуть бути найбільш ефективно вирішені завдяки організаційній структурі, консультаціям, управлінню та використанню сучасної технології.

60. Це правило віддзеркалює наголос, який вже був зроблений на необхідності задоволення особливих потреб в'язнів, що мають мовні проблеми.

61. В це правило були внесені зміни з метою підкреслити необхідність створення можливостей для використання спеціалізованих медичних послуг в будь-який час і визнати, що у деяких випадках такі послуги можуть бути якнайкраще надані позав'язничними медичними установами. Вимога проживання поблизу установи була виключена (див. також правило 58).

62. У новій редакції цього правила наголос зроблено на необхідності заохочувати всі пенітенціарні установи до використання на всіх рівнях персоналу обох статей. Більш широке залучення чоловіків та жінок повинно розглядатися як нормальна риса сучасного процесу управління, а також як тенденція, що дає певні переваги в галузі виправлення.

63. Це правило було дещо посилене. Хоча можливо було б і не доцільним виділяти це положення в окреме правило, все ж таки необхідно, щоб у регулюючих в'язничних положеннях та під час підготовки персоналу наголошувалося, що сила, як правило, може застосовуватися з чітко вираженого дозволу та відповідно до цих правил. Проте у в'язницях завжди будуть виникати особливі ситуації, коли застосування сили буде необхідне, а своєчасно отримати відповідний дозвіл буде неможливо з огляду на терміновість ситуації. У таких випадках необхідно обов'язково дотримуватися пункту 1 цього правила, а в'язничній адміністрації слід вимагати від начальника відповідної установи доповідь про факт застосування сили у письмовій формі.

ЧАСТИНА IV

Мета виправлення та режими

В попередній частині Пояснювальної доповіді містяться головні положення, що забезпечують можливість виконання першочергових завдань режимів виправлення та підготовки. Правила цієї частини віддзеркалюють сучасну філософію виправлення з урахуванням досвіду минулих років і визначають головні елементи відповідних творчих режимів. Філософія виправлення все більше і більше переоцінюється і переорієнтовується на основі результатів досліджень та проблем підготовки і соціальної реінтеграції, характер яких постійно змінюється. В результаті цього посилилася тенденція до визнання того, що весь досвід у галузі виправлення і конкретна направленість підготовки персоналу набувають нових вимірів у справі досягнення намічених цілей. Досвід свідчить про те, що виправлення та підготовка як такі не завжди дають очікувані результати, оскільки цілі не завжди є реальними. Вже визнано, що головними передумовами успішного виправлення є готовність і добра воля самих в'язнів і ефективне співробітництво між в'язницею та вільним суспільством. Як і раніше, першочергове значення має "озброєння" в'язнів поглядами і професійними навичками, які відповідають вимогам звільнення та необхідності адаптації у позав'язничному суспільстві. Водночас виправлення має на меті мінімізацію негативного впливу позбавлення волі на особистість та соціальну поведінку ув'язнених осіб, а також досягнення цих двох цілей шляхом розширення контактів в'язнів з їхніми родинами та позав'язничним суспільством і залучення позав'язничних установ до процесу управління в'язницями та запровадження режимів. Ці підходи пред'являють високі вимоги до керівництва пенітенціарних установ і до персоналу, який має працювати із в'язнями. Керівництво пенітенціарних установ повинно забезпечувати ресурси, організаційну основу і створювати середовище, яке за своїм характером відповідає наміченим цілям. Персонал повинен проявляти готовність та гнучкість у відносинах з іншими установами, а також повинен знайти правильний баланс між вимогами забезпечення контролю та режиму в установі і необхідністю оптимізації контактів із позав'язничним світом. Творчі прогресивні режими, збагачені контактами з родинами та позав'язничним суспільством, не припускають ніякого послаблення дисципліни та режиму, що мають першочергове значення в управлінні в'язницями. Тут слід зрозуміти, що такі сучасні підходи та стилі можуть запроваджуватися тільки в тих установах, в яких на належному рівні здійснюються управління та контроль. Двобічність цих завдань підтверджує взаємозумовленість в'язничних проблем і цілей, а також пов'язані з цим труднощі, що виникають в процесі управління та практичної роботи персоналу. І цю багатобічну проблему обійти або полегшити ніяким чином не можна. Навіть ці Мінімальні в'язничні правила не можуть гарантувати досягнення таких цілей. Проте вони закладають міцні підвалини для цього. У цій частині деякі правила в першу чергу стосуються виправлення як такого (правила 64-70). Далі наводяться правила, в яких розглядаються конкретні головні напрямки в'язничного життя, зокрема праця, освіта, фізичне виховання та підготовка до звільнення.

64. Положення цього правила мають величезне значення, і тому їм виправдано надається великої уваги в цій частині правил. Це правило визнає необхідність управління оперативною в'язничною діяльністю. Разом із правилами 65 і 66, це правило встановлює головні критерії підходу, викладеного у вступній частині до цього розділу Пояснювальної доповіді.

65. У цьому правилі наголошується на головних цілях режимів виправлення та процесу підготовки у світлі обов'язків в'язничних адміністрацій та потреб в'язнів. Воно визначає головні напрямки розробки політики та режимів, які необхідні для вирішення проблеми суперечності між функціями в'язниць як інструменту соціального контролю та потребами підготовки до майбутнього звільнення.

66. Правило 66 стосується конкретних засобів запровадження підходів, що описані вище. Воно передбачає необхідність створення широких можливостей для підготовки з урахуванням обставин в'язничного життя в контексті індивідуального виправлення, наявних в установі ресурсів та вироку, призначеного в'язню. Положення правила підкреслюють важливість з'ясування думки в'язнів щодо їхніх власних програм підготовки, а також щодо загального клімату, який сприяє спілкуванню та належним стосункам між в'язнями та персоналом. Головна ідея правила полягає у необхідності пошуку будь-яких реальних можливостей розширення контактів в'язнів з іншими ув'язненими, персоналом та позав'язничним суспільством з метою послаблення неминучого почуття ізоляції, що супроводжує позбавлення волі, а також збагачення тих стосунків, які забезпечують безпроблемну реінтеграцію в суспільство після відбуття покарання.

67. Два перших пункти цього правила, загалом, широко застосовуються в європейській практиці в'язничного управління, але їм заважає тільки брак ресурсів та переповненість в'язниць. Третій пункт правила був включений з метою відображення у правилах рекомендацій Комітету Ради Європи обмеженого складу, який вивчав проблеми небезпечних в'язнів та в'язнів-іноземних громадян. Проблеми, які виникають у таких випадках, посилюють почуття ізоляції, яке може виникати у небезпечних в'язнів. Вони, практично неминуче, матимуть лише слабкі або складні стосунки з персоналом та з іншими в'язнями. В'язні-іноземці нерідко постають перед такими проблемами, як мовний бар'єр, культура або належність до релігії, яка відрізняється від релігії більшості. Для послаблення цих проблем необхідно вживати всіх практично можливих заходів. Це вимагатиме від в'язничних адміністрацій тримати таких в'язнів постійно у полі зору і забезпечувати відповідному персоналу належну підготовку та інформацію.

Крім того, правило визнає зростаючу довіру в'язничних адміністрацій до відкритих пенітенціарних установ. Головним для в'язничних адміністрацій у цих питаннях є відданість концепції індивідуального виправлення, розробка відповідних заходів і позитивна система розміщення та переведення в'язнів. Це - головні елементи управлінсько-організаційного процесу, спрямованого на виправлення в'язнів та підготовку відповідно до цих правил.

68. Розробка індивідуальної програми виправлення для в'язнів вимагатиме участі різних співробітників персоналу. Вони повинні добре знати особисті потреби в'язня та його здібності, загальне ставлення в'язнів до винесеного їм вироку та проблеми можливої соціальної реінтеграції. Виконання цього правила у повному обсязі, безумовно, вимагатиме значних ресурсів, особливо у великих установах. Крім того, особливі труднощі можуть виникати у випадку в'язнів, яким був призначений дуже короткий строк покарання, наприклад, лише кілька тижнів або менше. Проте навіть якщо вивчення

особистості в'язня, нагляд за ним та прийняття відповідного рішення можуть бути здійснені у незначному обсязі, це слід робити. Інтереси відповідного в'язня та виправні функції в'язничного персоналу настійно вимагають оцінки індивідуальних потреб та, у міру можливості, розробки з урахуванням цієї оцінки особистого підходу до виправлення та підготовки в'язня.

69. Це правило давно відоме, але воно відповідає сучасним ідеям щодо участі в'язнів у виправних режимах. Проте брак ресурсів, особливо нестача кваліфікованого персоналу, та оперативні обставини обмежують можливості його запровадження на практиці. Керівництву в'язниць було б доцільним розглянути разом з виправним персоналом можливість більш широкого виконання цього правила з мінімальним використанням обмежених ресурсів. З огляду на проблеми, які нерідко постають перед засудженими до довгих строків покарання в'язнями і після закінчення ними програми підготовки, яка може надаватися їм у в'язниці, де вони відбувають покарання, слід звернути увагу на необхідність забезпечення їм можливостей участі у діяльності, передбаченій у цьому правилі. Деякі з них зможуть багато чого зробити для режиму, а також для посилення їхнього власного почуття корисності і поваги до себе в той час, коли вони відчують потребу у більш серйозній діяльності. Певною мірою це питання співробітників керівної та середньої ланки, але його вирішенню може перешкоджати відсутність творчих підходів. В контексті сучасних виправних режимів можливості, передбачені цим правилом, повинні розглядатися як перспективний терен діяльності.

70. Це правило значно оновлене з метою врахування висновків останніх доповідей Ради Європи про в'язничні режими та в'язнів-іноземців, а також про роботу семінарів з питання підготовки в'язнів до звільнення. З цієї точки зору воно має важливе значення для соціальної реінтеграції як першочергового завдання процесу виправлення та підготовки. Протягом останніх років одним з важливих аспектів індивідуальних програм виправлення стало, зокрема, тимчасове звільнення з в'язниці. Це правило має на меті заохотити в'язничні адміністрації до більш широкого використання цього положення і застосування більш творчих підходів. Соціальним аспектам виправлення та підготовки приділяється особлива увага в контексті їхньої ув'язки з підготовкою до звільнення, яка є однією з цілей індивідуальних програм виправлення з самого початку відбуття покарання.

Праця

Традиційно праця у в'язницях була і, незважаючи на поточні проблеми багатьох в'язничних систем та соціальну проблему серйозного хронічного безробіття, залишається найбільш важливою рисою в'язничних виправних режимів у цілому. В цих правилах праця у в'язницях передбачає роботу у в'язничних майстернях, внутрішні господарські роботи, спеціалізовані види роботи та роботу в місцевому позав'язничному колективі. Її важливість зумовлюється масштабами, у яких вона здійснюється, її актуальністю для соціальної реінтеграції, необхідністю належним чином використовувати наявну у в'язницях робочу силу та сподіваннями громадськості на те, що в'язні будуть працювати під час відбуття ними покарання. У в'язницях має здійснюватися також певна внутрішня господарська робота, і керівництво в'язниць у своїй повсякденній діяльності має забезпечувати таку роботу. Важливо, щоб внутрішні господарські роботи здійснювалися з найбільшою ефективністю та економією робочої сили і щоб в'язні могли виконувати роботу, за її наявністю, що більш точно відповідає їхній професійній діяльності у позав'язничному суспільстві. В цілому в'язні мають працювати у виробничих умовах або у майстернях, парках, або на сільськогосподарських підприємствах. Така робота та розміщення робочої сили повинні належним чином відповідати політиці організації виробництва, і вона повинна здійснюватися відповідно до сучасних норм, встановлених

для виробничих процесів, систем управління, контролю виробництва, забезпечення якості та збуту товарів. Необхідно, щоб, задовольняючи вимоги виробництва та договірні зобов'язання, коли такі виникають, праця у в'язницях робила вагомий внесок у процес виправлення та підготовки. У міру можливості програми праці повинні розроблятися і здійснюватися, теоретично і практично, як невід'ємні складові усього режиму, так само, як і інші види діяльності, наприклад освіта. Таким чином, коли це можливо, необхідно забезпечувати умови праці, що якнайбільше наближаються до умов, що існують у позав'язничному житті, а також надавати в'язням певний вибір та деякі стимули до виконання роботи. Схеми платні, а багато пенітенціарних установ сьогодні прямують до ставок винагороди, що сплачуються у позав'язничному суспільстві, - повинні відображати ці підходи і належним чином застосовуватися до в'язнів, що беруть участь в іншій, ніж робота режимної діяльності. Зарплати, встановлені у в'язницях, повинні регулювати якість роботи і впливати на інші аспекти режимної діяльності. Якщо в'язням буде надана можливість нести фінансову відповідальність перед їхніми родинами та за свої борги, це сприятиме процесу їхньої соціальної реінтеграції. Робота, що здійснюється з урахуванням цих підходів, створює основу для такої системи оплати праці, яка надає можливість в'язням піднести особисту відповідальність за свої справи на більш високий рівень, ніж це завжди буває у в'язницях. Таким чином, праця у в'язницях має важливе значення для особистого розвитку та більш відповідальної поведінки.

71. Це правило встановлює головні засади організації та виконання роботи у в'язницях. На практиці ці засади загально визнаються, хоча їхнє здійснення у повному обсязі нерідко гальмується браком ресурсів, можливостей або умовами функціонування. Крім того, в'язнична робота так само, як і робота у позав'язничному суспільстві може бути одноманітною, докучливою і відносно малокваліфікованою. У зв'язку з цим слід всіма засобами уникати цих проблем, тому що в'язні можуть мати такі самі труднощі після їхнього звільнення. Нова редакція цього правила наголошує на тому, що праця займає важливе місце у режимах виправлення і є позитивним елементом процесу управління установами. Остання думка підтверджується досвідом, який свідчить про те, що необхідність забезпечення робочої сили для виробничої діяльності нерідко розглядається як перешкода для виконання інших функцій в установі. Нова редакція цього правила має на меті сприяти більш позитивному сприйняттю цього аспекту для того, щоб оптимізувати роль індивідуальної праці як одного із засобів сучасних режимів та управління.

72. У правило 72 були внесені значні зміни з метою підкреслити важливість розробки виробничих програм на основі норм та технологічних процесів, прийнятих на аналогічних позав'язничних підприємствах. У цьому правилі наголошується також на застосуванні сучасних управлінських підходів, а посилення на прибутки від виробничої діяльності має позитивний, а не негативний характер для того, щоб заохочувати якнайбільші прибутки від цього підходу, не зашкоджуючи при цьому інтересам в'язнів.

73. У цілому є дві альтернативи організації виробничої діяльності. Вона може або організовуватися в'язничною адміністрацією в її власних приміщеннях, або здійснюватися за договорами з позав'язничними підприємцями, які керуватимуть виробничим процесом у в'язничних майстернях або прийматимуть в'язнів на їхніх власних підприємствах. Кожний з цих підходів має свої переваги і на практиці визначатиметься або традиціями, або існуючими обставинами. Метою цього правила є забезпечити, щоб в'язні ніяким чином не експлуатувалися, коли вони виконують ту чи іншу роботу для позав'язничних фірм на підставі договорів або офіційних угод.

74. Це правило має на меті забезпечити в'язням нормальні гарантії здорових та безпечних умов праці. В'язничним адміністраціям було б доцільно вжити заходів для належного

інспектування виробничих об'єктів в'язниць, а також забезпечити затвердження відповідним компетентним органом положень, що регулюють індивідуальні права в'язнів щодо охорони здоров'я та травматизму.

75. Це правило, так само, як і правило 74, має на меті гарантувати статус в'язнів, запобігати експлуатації та забезпечити в'язням участь в іншій режимній діяльності, що має відношення до програм їхнього виправлення та підготовки.

76. Це правило визнає важливість та цінність застосування належної і справедливої системи оплати праці в контексті виправних режимів. Правило не містить ніяких положень стосовно розробки таких систем оплати, які наближались би до тарифів, що застосовуються для аналогічної роботи у позав'язничному суспільстві, тому що це було б на цьому етапі передчасним. Проте тут деякі країни досягли значного прогресу, і таку ініціативу слід вітати. Якою не була б система оплати праці та умови, за яких в'язні можуть отримувати та витратити готівку, необхідно заохочувати, у галузі особистої фінансової відповідальності, режимні підходи, описані у вступі до цієї частини Пояснювальної доповіді.

Освіта

Загальна та професійно-технічна освіта впродовж багатьох років відігравала важливу роль у в'язничних режимах підготовки. Але з часом у характері та меті навчальних планів відбулись значні зміни. Як і в загальній концепції виправлення в освіті відбулося зрушення від виправних і дисциплінарних підходів до концепції збагачення особистих знань, розвитку особистості та соціальних здібностей, які розширюють перспективи соціальної реінтеграції. В останні роки ці нові підходи були удосконалені, а їх застосування у в'язничних режимах розширене під тиском соціальних проблем та імпульсу, пов'язаного, з одного боку, із безробіттям у суспільстві в цілому, а з другого боку, із його наслідками для в'язничних робочих програм. Це також сприяло появі корисної тенденції до більш тісного співробітництва в межах режимів між відповідальними за освіту у в'язницях та керівниками інших напрямків діяльності. Таким чином, освіта в концептуальному плані як ніколи відіграє важливу роль у процесі виправлення, оскільки вона значною мірою впливає на індивідуальні програми підготовки і сприяє поліпшенню координації в процесі запровадження режимів. Безумовно, ця нова тенденція в галузі освіти буде продовжуватися, і тому її необхідно було врахувати у новій редакції правил.

77. Це правило передбачає посилення нової ролі освіти у сучасних в'язничних режимах та особистій підготовці окремих в'язнів. Воно безпосередньо стосується головного завдання в'язничного виправлення та особистих і соціальних потреб в'язнів. Воно має регулювати розробку освітніх програм та педагогічних методів в межах режимів підготовки.

78. Досвід свідчить про те, що, коли в'язничні схеми оплати не враховують належним чином взаємозв'язок між роботою та освітою як головними елементами в'язничних режимів, розміщення в'язнів по програмах, які найкращим чином враховують їхні індивідуальні потреби, викликає певні труднощі. Для активізації виробничої діяльності необхідно запроваджувати певні стимули, але слід також забезпечити, щоб в'язні, розміщені по освітнім програмам, що відповідають їхнім потребам, не відчували себе у несприятливому становищі у зв'язку із втратою заробітної плати. Це питання належить до компетенції в'язничного керівництва, однак головним його принципом є визнання того, що, за визначенням цього правила, освітні програми мають такий самий статус, як і робота.

79. За допомогою цих правил важливо підкреслити необхідність приділяти особливу увагу, а то і першочергову, цим категоріям в'язнів. Тут слід враховувати лінгвістичні та інші труднощі, які вони можуть мати під час навчання за звичайними програмами, а у випадку неповнолітніх в'язнів слід враховувати їхні особливі потреби у початковій освіті або спеціальній підготовці.

80. Кожна установа повинна приділяти велику увагу програмам спеціальної освіти. Вміння читати або рахувати має величезне значення для повсякденного життя у позав'язничному суспільстві або у в'язниці. Труднощі, які можуть виникати у осіб, що не вміють цього робити, або проблеми, які можуть постати перед ними у цьому зв'язку у галузі навчання, можна подолати за допомогою сучасних педагогічних методів. Такої допомоги потребують багато в'язнів. З огляду на можливість втрати набутих навичок, якщо досягнутий прогрес не буде підтриманий подальшим навчанням після звільнення, особливого значення у цій галузі в'язничної освіти набуває співробітництво з іншими учбовими закладами.

81. У цьому правилі приділяється увага загальному застосуванню останнього положення коментарів до правила 80. Воно скоріше стосується загального принципу сполучності, ніж індивідуальних потреб. Другий пункт цього правила, проте, стосується особистих програм, оскільки в ньому наголошується на перевагах використання досвіду позав'язничних навчальних закладів, коли це доцільно і можливо в окремих випадках. У галузі використання таких можливостей існує позитивна тенденція, яку слід вітати і яка безумовно може великою мірою сприяти перспективам соціальної реінтеграції. Як і у випадку роботи за межами установ, все це вимагає найтіснішого співробітництва між керівництвом установ та позав'язничних органів. Діяльність у цих напрямках слід розглядати як один з аспектів загальної політики інтеграції в'язниць у життя суспільства.

82. У зв'язку із підвищенням ролі в'язничної освіти стала нагальною необхідність у в'язничних бібліотеках. Незважаючи на повсякденні труднощі, слід докладати всіх зусиль для заохочення в'язнів до використання бібліотек та книжок у їхніх камерах та гуртожитках. Масштаби сучасної в'язничної освіти вимагають встановлення активного співробітництва з позав'язничними бібліотеками для того, щоб в'язні могли мати доступ до якомога ширшого кола книжок та інших публікацій з літературних, політичних, наукових та мистецьких питань. У відповідних установах необхідно також розглянути можливість запровадження сучасної технології і залучення професійних бібліотекарів з метою якнайширшого використання книжок та інших довідкових матеріалів в освітницьких програмах та для відпочинку. В'язням повинна також надаватись можливість працювати у в'язничних бібліотеках.

Фізичне виховання, тренування, спорт і відпочинок

У цьому розділі нові правила визнають, що фізичне виховання, спорт та відпочинок в сучасних в'язничних режимах стали одним із важливих напрямків роботи, яка безпосередньо впливає на загальний стан здоров'я в'язнів. Ця діяльність має також особливу цінність для управління великими та переповненими установами, для послаблення напруги і забезпечення здорових і корисних заходів, коли інші ресурси обмежені. Цей напрямок режимної діяльності став, так само як і праця та формальна освіта, надзвичайно важливим елементом розробки всебічних режимів і повсякденного життя пенітенціарних установ. Якщо раніше за мету ставилися мінімальні періоди тренувань, сьогодні режими вийшли на такий рівень, коли програми фізичного виховання, спорту та відпочинку практично зробили первинні мінімальні вимоги щоденних тренувань анахронізмом у більшості сучасних пенітенціарних установ. З часом ці

програми стали значно професійними та спеціалізованими. І цей факт повинен визнаватися на рівні управління установами та визначення пріоритетів. Фізичне виховання, тренування, спорт та відпочинок є ще одним напрямком діяльності, який відкриває широке поле для співробітництва із позав'язничними установами, залежно від обставин та можливостей, або у в'язницях, або за їхніми межами.

83. Це правило передбачає підхід, який відображає ступінь пріоритету, що має надаватися цьому аспекту в'язничного життя. Його слід розглядати як вагомий внесок у загальні стандарти життя та виправлення у сучасних в'язницях. Персонал, який організує ці програми та керує ними у в'язницях, має всілякими засобами заохочуватися до підвищення свого професійного рівня та статусу, оскільки такі програми стають всебільш складними та всебічними.

84. Важливо, щоб керівництво та персонал, який відповідає за фізичне виховання, розглядали ці програми як складову частину загальної філософії режимів виправлення. Багато з того, що має цінність для життя установи та індивідуальної підготовки, буде втрачено, якщо ці види діяльності здійснюватимуться окремо від інших режимних заходів, які вони доповнюють. У будь-якому випадку міркування оперативного функціонування підказують, що для якнайефективнішого використання ресурсів управлінські структури повинні співпрацювати якомога тісніше.

85. Це правило підкреслює, що керівництво установ несе відповідальність за забезпечення в'язням належного стану здоров'я та безпеки. Воно також визнає, що для надання допомоги медичним службам та у галузі лікувальної фізкультури персонал, що відповідає за фізичне виховання, повинен мати відповідні професійні навички. Це є ще один напрямок діяльності, на якому тісне співробітництво між різними службами пенітенціарної установи має велике значення для задоволення потреб в'язнів та якнайефективнішого використання наявних ресурсів у загальних інтересах.

86. Хоча сьогодні це правило стає все менш і менш актуальним, воно є важливим і заслуговує на те, щоб бути збереженим у нових правилах як одна з головних гарантій в'язнів. Цілком зрозуміло, що в рамках широкої режимної діяльності необхідно докладати зусиль для збільшення можливостей для тренування та перебування на свіжому повітрі. Проте у деяких установах це положення все ще необхідне для тих в'язнів, які тимчасово знаходяться в умовах більш суворих обмежень або які не беруть участі в іншій діяльності, але бажають мати можливість для тренувань.

Підготовка до звільнення

У прогресивних режимах спеціальні програми підготовки до звільнення стають загальною практикою. Тут мається на увазі спеціальна підготовка, яка здійснюється на останніх етапах позбавлення волі. Вона є корисною і важливою для надання в'язням свіжої інформації та "озброєння" необхідними навичками, а також для посилення почуття поваги до себе в той час, коли вони можуть відчувати стурбованість за майбутнє. Проте у філософії соціальної реінтеграції найважливішим є те, що підготовка до звільнення, з точки зору індивідуальних потреб та самих програм підготовки, повинна починатися теоретично та практично з самого початку ув'язнення. В'язничні процедури, починаючи з прийому і закінчуючи звільненням, режими та навчальні програми, врегулювання особистих справ в'язнів і загальна політика установ повинні бути зорієнтованими на досягнення кінцевої мети - повернення у життя суспільства.

Нижченаведені правила визнають, що підготовка до звільнення здійснюється у двох напрямках. Це - відповідна підготовка і допомога та спеціальні конкретні заходи, спрямовані на фактичну соціальну реінтеграцію після звільнення.

87. Необхідність безперервності підготовки до звільнення та її головна концепція вже згадувалися вище. Зокрема, можна вживати заходів для того, щоб окремі в'язні мали можливість працювати, отримувати освіту або брати участь у спортивних та інших заходах у позав'язничному суспільстві. Такі можливості вже розглядалися в інших частинах цього розділу Пояснювальної доповіді. Для в'язнів, що відбувають короткі терміни покарання, або для тих, хто знаходиться під вартою впродовж короткого періоду, перспективи можуть бути обмеженими. Проте певна підготовка все одно необхідна, навіть якщо йдеться про звичайні консультації, орієнтування або допомогу у вирішенні особистих проблем (наприклад, житло, праця, сім'я).

88. Підготовка до звільнення в'язнів, яким призначене тривале покарання, безумовно буде більш довготривалою, у цьому випадку слід застосовувати загальні міркування, викладені у вступній частині вище. Кожному в'язню, якому призначене тривале покарання, повинна надаватися спеціальна підготовка та можливість користуватися загальними програмами підготовки. Тут може йти мова про використання особливих можливостей у позав'язничному суспільстві або в межах пенітенціарної установи, які можуть поєднуватися із спеціальним курсом, що проводиться наприкінці відбуття покарання. Такий курс є корисним з практичної точки зору і є цінним засобом налагодження між персоналом та в'язнями позитивних стосунків, які сприяють підтриманню належної атмосфери в усій установі в цілому.

89. Це правило стосується розвитку співробітництва з соціальними установами та добровільними працівниками, які здійснюють важливу роботу у в'язницях та з в'язнями після їхнього звільнення. В ньому також наголошується на необхідності вжиття належних заходів для задоволення індивідуальних потреб в'язнів у галузі практичного повернення до життя у суспільстві. Якщо це можливо, до такої роботи доцільно залучати спеціально підготовлений досвідчений в'язничний персонал, який повинен працювати у тісному контакті з іншими співробітниками установи та представниками соціальних органів або служб. Коли це дозволяють кадрові можливості та умови оперативного функціонування, на цьому напрямку управлінської діяльності дуже корисно тримати постійний персонал. А втім у діяльності по підготовці до звільнення мають брати участь усі співробітники персоналу. Ця робота повинна здійснюватися у співпраці з фахівцями як самої установи, так і позав'язничних служб.

Труднощі, що виникають у цій галузі, значною мірою зумовлюються браком ресурсів або недостатньою підготовкою. Інші проблеми породжуються адміністративною структурою соціальних служб. Тому слід докладати всіх зусиль для подолання цих проблем за допомогою управлінських заходів або шляхом зміцнення співробітництва. У новій редакції цього правила визнається, що вирішення цих проблем завжди є компетенцією в'язничних адміністрацій.

ЧАСТИНА V

Додаткові правила для особливих категорій

Ці правила у цілому являють собою кодекс стандартів та практичних заходів, спрямованих на задоволення потреб усіх в'язнів. Масштаби практичного застосування багатьох більш важливих правил безумовно залежатимуть від обставин, в яких

знаходяться окремі в'язні, та від їхнього особистого правового статусу. Так, те, що є прийнятним для засудженої особи, особливо якщо вона відбуває тривалий строк покарання, може бути абсолютно неприйнятним або непрактичним для особи, засудженої по цивільній справі, або особи, яка знаходиться під вартою впродовж короткого періоду. Особливі потреби матимуть також в'язні із психічними вадами. Незважаючи на це, всі положення правил повинні застосовуватися, коли це можливо і доцільно, до всіх осіб, що знаходяться в пенітенціарних установах. Правила частини V мають розглядатися як такі, що додатково застосовуються до особливих категорій в'язнів, яких вони стосуються.

90. Це нове правило затверджує принцип, згідно з яким правила мають застосовуватися як зазначено вище.

Попередньо ув'язнені

В цих правилах попередньо ув'язнені особи - це особи, які знаходяться під вартою з причини пред'явлення їм кримінального звинувачення, але справа яких ще не розглядалася судом, або по справі яких ще не було проголошено вироку.

91. Це правило гарантує статус таких в'язнів і розширює для них можливості використання всіх правил в цілому.

92. В це правило були внесені поправки з метою більш чіткого викладу положень та посилення його застосування на практиці з урахуванням статусу відповідних в'язнів. У практичному плані в'язничні адміністрації поставатимуть іноді перед необхідністю прийняття важких рішень стосовно обмежень або нагляду. Головним міркуванням завжди має бути відповідальність в'язничних адміністрацій за підтримання порядку та дисципліни з урахуванням потреб правосуддя та справедливості стосовно кожного в'язня. Правила визнають цей момент і забезпечують головні критерії, що повинні лежати в основі таких рішень, які мають ухвалюватися з урахуванням обставин у кожному конкретному випадку.

93. Формулювання "для їхніх суттєвих контактів з адміністрацією установи і для захисту" слід розуміти як таке, що стосується в'язничних адміністрацій, адвокатів або судових органів. У формулювання цього правила була внесена деяка редакційна правка без суттєвих змін.

94. Це - ще одне правило, в якому уроки практичного досвіду та нові ідеї зумовили суттєву зміну тексту первинної редакції. Зрозуміло, що внаслідок ризику самогубства або більш загальних міркувань щодо благополуччя в'язнів можуть нерідко виникати обставини, за яких спільне розміщення у камерах є доцільним.

95. В текст цього правила були внесені лише редакційні правки.

96. В це правило були внесені поправки з метою визнати, що у забезпеченні роботи для попередньо ув'язнених, які бажають працювати, нерідко можуть виникати практичні проблеми. У цьому правилі також робиться позитивний наголос на важливості професійної підготовки або освіти для попередньо ув'язнених або як засобу підтримки в умовах позбавлення волі, або як засобу особистого розвитку.

97. На практиці, здається, з цим правилом ніяких проблем не виникає, і воно широко застосовується в Європі. Його важливість та непересічна цінність дозволили включити розумні та помірковані гарантії у повсякденну практику сучасних пенітенціарних систем.

В'язничні адміністрації повинні заохочувати персонал усіх ланок до використання творчого підходу до цього правила, оскільки це може значною мірою сприяти поліпшенню інколи важких і незадовільних умов утримання осіб цієї категорії.

98. У застосуванні цього правила на практиці виникають певні проблеми. Незважаючи на це, воно є важливим символом правового та особистого статусу попередньо ув'язнених осіб, і його слід дотримуватися. У це правило були внесені поправки з метою розширити сферу його застосування та наголосити на головному принципі поведінки із попередньо ув'язненими особами.

Ув'язнені в порядку виконання судового рішення у цивільній справі

99. В цілому це правило повністю застосовується і не створює ніяких проблем, незважаючи на певні розбіжності у його тлумаченні. В нього були внесені лише незначні редакційні правки.

Психічно хворі в'язні та в'язні з розумовими вадами

100. В це правило були внесені деякі редакційні поправки з метою визнати, що задоволення вимог цього правила не повністю належить до компетенції в'язничних адміністрацій. На практиці у повному обсязі воно не застосовується у зв'язку з існуванням у різних країнах різних процедур, браком ресурсів та проблемами правового визначення. Незважаючи на це, в'язничним адміністраціям слід докладати зусиль для виконання першого пункту цього правила і працювати у напрямку дотримання двох інших пунктів. В галузі управління та виправлення цієї категорії в'язнів виникають особливі міркування морального та медичного характеру, і одностайної думки з цього питання нема. Тож метою цього правила є визначення не конкретного підходу, а головних принципів забезпечення людських та справедливих умов утримання. Для виконання вимог цього правила всі в'язничні адміністрації повинні бути готовими виділяти спеціальні ресурси для вирішення цих проблем та приділяти їм необхідну увагу. Весь персонал, який може безпосередньо працювати з в'язнями цієї категорії, повинен пройти спеціальну підготовку і мати відповідний досвід. Це набуває особливої важливості в установах, де брак ресурсів не дозволяє задовольняти потреби в'язнів цієї категорії або виконувати управлінські функції. Важливість і складність цього питання вимагають від в'язничних адміністрацій вжиття заходів для того, щоб загальні та індивідуальні проблеми тримались постійно під медичним та адміністративним контролем. Важливе значення має також продовження психіатричного лікування після звільнення.

III. ІСТОРІЯ, ФІЛОСОФІЯ І РОЗРОБКА ЄВРОПЕЙСЬКИХ В'ЯЗНИЧНИХ ПРАВИЛ

A. Історія розробки правил

Зростаючий наголос на міжнародному співробітництві в галузі пенології та кримінології, а також розширення можливостей такого співробітництва внаслідок розвитку засобів подорожування та удосконалення засобів зв'язку певною мірою відвертають увагу від історії цього процесу. Практики та теоретики намагаються співпрацювати в ім'я прогресу протягом більше 100 років, але принаймні на інтелектуальному рівні міжнародний обмін ідеями та досвідом розпочався набагато раніше. Важливою частиною усього цього процесу є Мінімальні стандартні правила поведінки із в'язнями.

Як і інші аспекти управління в'язницями, як і численні форми розробки соціальної політики, стандарти, що регулюють поводження з особами, які знаходяться у місцях позбавлення волі, повинні враховувати зміни, що відбуваються в моральному та фізичному середовищі, в якому ці стандарти застосовуються. Крім того, в'язничні адміністрації мають сприяти підтримці та намагатися заохочувати до підтримки людських, прогресивних підходів, збудованих на найвищих реальнопрактичних стандартах. Проте, якщо самі правила та характер їхнього застосування не будуть враховувати моральні, інтелектуальні та практичні критерії, що відповідають соціальній політиці та є надійними з політичної точки зору, вплив правил буде серйозно зменшеним. Це підтверджується досвідом та об'єктивною оцінкою сучасної реальності. Ця фундаментальна позиція була підтримана ідеалами та зобов'язаннями міжнародних органів, які впродовж більше півстоліття намагалися викласти свою філософію та цілі у галузі карної політики в Мінімальних стандартних правилах.

Впродовж цього періоду життя європейських країн порушувалося війною, економічними кризами та докорінними зрушеннями у соціальних поглядах. Така ситуація ускладнювалася проблемами міграції людей між країнами та з сел до міст під тиском економічних труднощів. Ці глобальні соціальні зрушення супроводжувалися процесом дестабілізації сім'ї, посиленням економічної несправедливості та змінами у сприйнятті моральних та релігійних цінностей. Парадокс, але зростання загального добробуту та структурне безробіття внаслідок науково-технічного прогресу відбувалися одночасно із зростанням злочинності та антисоціальної поведінки, з однієї сторони, і позитивними тенденціями, спрямованими на моральні цілі та соціальну етику, збудовані на високих і людських ідеалах, з іншої сторони. У цьому контексті відбулися зміни у проявах злочинності та остаточне формування прагнень молоді та деяких культурних меншин. Підвищення загальних стандартів та сподівань принесли новий вимір в каральні теорії та призвели до змін у складі ув'язнених осіб завдяки цим та іншим факторам, таким як розширення альтернатив, педагогічних заходів та підвищення мобільності. Наслідки усіх цих історичних подій та тенденцій відбилися на в'язничному виправленні та правилах, які регулюють практику управління в'язничними системами. В цій частині Пояснювальної доповіді ми розглянемо історичний розвиток правил в контексті міжнародного співробітництва на фоні змін і головної реакції на них.

Головним джерелом правил є спрямована на пенітенціарну реформу міжнародна діяльність, яка почала давати себе знати наприкінці минулого і на початку цього століття. Міжнародні форуми, присвячені пенітенціарним питанням, відбулися в Лондоні (1872 рік), Стокгольмі (1878 рік), Римі (1885 рік), Санкт-Петербурзі (1890 рік), Парижі (1895 рік), Брюсселі (1900 рік), Будапешті (1905 рік) і Вашингтоні (1910 рік). У сучасних формулюваннях остаточний підхід до реформи пенітенціарної системи та управління в'язницями, збудований на концепції регулювання умов за допомогою кодексу мінімальних стандартів, був розроблений завдяки діяльності Міжнародної комісії з питань каральної і пенітенціарної політики (ІППС) в 1929-1933 роках. Ця робота була розпочата, і це дійсно так, вченими різних країн, але це був лише перший значний крок на міжнародному рівні. Мінімальні стандартні правила поводження із в'язнями, розроблені і переглянуті ІППС, були рекомендовані урядам Асамблеєю Ліги Націй на її 15-й звичайній сесії, що відбулась у вересні 1934 року. 28 вересня 1935 року на своїй 16-й звичайній сесії Асамблея Ліги Націй ухвалила резолюцію, за якою Генеральний секретар мав запропонувати всім урядам, що прийняли правила, поширити їх в офіційних та інших виданнях. С того часу формулювання положень правил безумовно дороблялися з урахуванням існуючих потреб та ідей, але загальна спрямованість та підхід, визначені Лігою, залишилися. Наголос був зроблений на практичному аспекті правил, проголошених Лігою Націй, а також на необхідності розглядати їх як такі, що

застосовуються в усіх пенітенціарних системах незалежно від правового, соціального та економічного становища. Правила не мали на меті бути взірцем умов утримання у в'язницях, вони просто передбачали мінімальні стандарти, які відповідали філософській концепції, основаній на гуманітарних і соціальних принципах. Правила, проголошені Лігою Націй, стосувалися категоризації, розподілу та відокремлення в'язнів, виправлення в цілому, фізичних норм, в'язничних режимів, дисципліни, персоналу та заходів, що мають вживатися після звільнення. У світлі сьогоднішніх ідей щодо розширення сфери застосування правил слід відзначити, що первинна редакція правил, запропонована Лігою Націй, наголошувала на тому, що країни, в яких утримання під вартою не регулюється правилами, мають у міру можливості якнайменш дотримуватися головних принципів правил.

На міжнародному рівні після закінчення Другої світової війни та в перші роки після неї ситуація із правилами залишалася тією ж самою. Після закінчення цього конфлікту, коли в Європі була створена Рада Європи та відзначалася нова тенденція до більш ліберальної та прогресивної каральної політики, на світовому рівні відбулося історичне політичне переорієнтування та соціальне оновлення. У цьому контексті Організація Об'єднаних Націй зосередила увагу на проблемах соціального порядку та правах людини. Так, в рамках активної діяльності у цьому напрямку Організація Об'єднаних Націй у 1949 році скликала групу міжнародних пенологів, які рекомендували переглянути Мінімальні стандартні правила поведження із в'язнями. Проект правил Організації Об'єднаних Націй був підтриманий всіма регіональними групами Організації і схвалений Першим Конгресом Організації Об'єднаних Націй по запобіганню злочинності та поведженню із правопорушниками у його резолюції від 30 серпня 1955 року. Вони були промульговані Соціальною комісією Економічної та Соціальної Ради, яка постановила надавати Генеральному секретареві Організації Об'єднаних Націй доповіді про застосування правил 1 раз на 3 роки. Організація Об'єднаних Націй обновила та розвинула текст правил Ліги Націй. Проте у багатьох аспектах вони були набагато менш амбіційні ніж останні, і в них більше наголосу було зроблено на загальній однакості існуючої на той час думки, справедливих принципах та практиці. Хоча правила таким чином були більше зорієнтовані на філософські ідеї, в них містилося чітке і тверде визнання того, що пенітенціарна практика постійно розвивається. Після цього наступні конгреси Організації Об'єднаних Націй підтверджували ці правила і зазначали необхідність їхнього застосування та поширення на інші аспекти керівних принципів утримання під вартою, основаних на головній філософії правил та ідеалах, проголошених Загальною декларацією прав людини та іншими документами Організації Об'єднаних Націй. На Шостому Конгресі Організації Об'єднаних Націй, що відбувся у Каракасі в 1980 році, головна увага була зосереджена на статусі та застосуванні правил в державах-членах. Одночасно із підтвердженням цінності та ефективності правил була висловлена стурбованість щодо рівня їхнього практичного застосування. Крім того, були висунуті пропозиції щодо доцільності перегляду тексту правил, але вони не знайшли суттєвої підтримки. Рада Європи визначила свою позицію по цим аспектам правил в офіційній заяві, що згадується нижче. Робота, яка проводилася на регіональному рівні для підготовки Сьомого Конгресу Організації Об'єднаних Націй, що відбувся у 1985 році, свідчить про те, що ці питання знов будуть стояти на порядку денному із наголосом на заходах, яких можна вжити для поліпшення застосування правил та розвитку регіонального співробітництва.

Мінімальні стандартні правила поведження із в'язнями завжди займали важливе місце в діяльності Ради Європи в галузі каральної політики. Відповідно до свого Статуту Рада сприяє прогресові в соціальній сфері згідно з її ідеалами та принципами, які є спільним надбанням Європи. Саме виходячи з такої позиції, вона вивчала та намагалася послабити проблеми, що створюються кримінальною та антисоціальною поведінкою. Для

забезпечення цієї роботи офіційним мандатом та належними ресурсами Комітет міністрів у червні 1956 року ухвалив резолюцію (56)13. Її головна мета полягала в активізації співробітництва між Радою Європи та Організацією Об'єднаних Націй. На розвиток цієї резолюції у 1957 році був створений Європейський комітет з проблем злочинності (СДПС), якому були надані всебічні повноваження щодо діяльності у цій галузі в рамках Ради Європи. У 1968 році СДПС було запропоновано пристосувати текст правил Організації Об'єднаних Націй до потреб тогочасної каральної політики і сприяти їхньому практичному застосуванню в Європі. Пізніше, коли група експертів з пенітенціарних питань закінчила свою роботу, Комітет міністрів у січні 1973 року ухвалив резолюцію (73)5, яка містила текст європейської редакції Мінімальних стандартних правил поводження із в'язнями. Ця резолюція особливо наголошувала на цінності загальних принципів пенітенціарної політики та розвитку у галузі виправлення. Зокрема, резолюція містила рекомендацію урядам держав-членів керуватися у їхньому законодавстві та практиці принципами правил і надавати Генеральному секретареві Ради Європи один раз на п'ять років доповідь про застосування цих принципів. Ще одна ініціатива передбачала проведення в державах-членах один раз на два роки конференції начальників в'язничних адміністрацій. Рада вважала, що головною метою цих конференцій має бути сприяння застосуванню Європейських Мінімальних стандартних правил в обсязі, який охоплює всі в'язничні справи. Перший п'ятирічний огляд був проведений в 1978 році. З цією метою був створений комітет експертів обмеженого складу із завданням підготувати доповідь про виконання правил в європейських в'язничних системах, вивчити питання майбутнього перегляду правил та контролю за їх виконанням в Європі і надати доповідь з цього приводу. Комітет обмеженого складу доповів про свою роботу у 1978 році. Його висновки були схвалені СДПС, потім затверджені Комітетом міністрів у червні того ж року і викладені в офіційній заяві від імені Ради Європи на Конгресі Організації Об'єднаних Націй, що відбувся у Каракасі у 1980 році. Докладніше ці висновки описуються нижче. Проте тут було б корисним розглянути у загальних рисах завдання та функції Комітету із співробітництва у в'язничних справах (ПС-Р-СП), який є одним з етапів історичного розвитку намірів Ради Європи забезпечити практичну ефективність правил. Цей комітет був створений з урахуванням міркувань, викладених в доповіді комітету обмеженого складу, згідно з якими, як свідчить досвід, практичне застосування правил збагатить весь пенітенціарний процес, якщо вони будуть вписані в контекст загальної філософії та практики. У зв'язку з цим ПС-Р-СП було доручено сприяти здійсненню політики та задоволенню інтересів Ради Європи у тому, що стосується правил у більш широкому контексті. Таким чином, його головне покликання полягало у тому, щоб відслідковувати розвиток сучасної практики у галузі в'язничного виправлення та сприяти такому розвитку; бути джерелом інформації; надавати консультативні послуги державам-членам з конкретних пенітенціарних питань; готувати та проводити конференції начальників в'язничних адміністрацій; і оприлюднювати доповіді та поточну інформацію з в'язничних питань. В межах такого широкого мандата ПС-Р-СП сприяв прогресові у застосуванні правил і регулярно доповідав з цього приводу СДПС. На виконання своїх функцій щодо правил ПС-Р-СП у 1983 році здійснив другий п'ятирічний огляд і після цього надіслав в'язничним адміністраціям декількох держав-членів запитальник з метою з'ясування становища у галузі виконання деяких правил та сприяння прогресу у конкретних галузях з урахуванням результатів огляду. Цей запитальник, хоча і достатньо скромний, був на міжнародному рівні першим опитуванням відносно застосування правил. Відповіді, отримані від відповідних держав-членів, були відвертими, корисними і слугували доброю підставою для впевненості у тому, що ПС-Р-СП може таким чином тісно і корисно співпрацювати з європейськими в'язничними адміністраціями у напрямку підвищення рівня виконання правил та надання підтримки для заохочення заходів, спрямованих на підвищення ефективності правил у їхньому практичному застосуванні. Окрім СДПС та

ПС-Р-СП, які займалися вузько спеціальними питаннями, увагу до правил проявляли також і інші органи Ради Європи, зокрема Парламентська асамблея. У своїй рекомендації 914(1981) щодо соціального становища в'язнів Парламентська асамблея Ради Європи в контексті загальної прогресивної філософії в'язничної політики погодилася із пропозиціями, які СДПС раніше зробив стосовно необхідності перегляду правил з метою врахування в них існуючих тенденцій та розширення сфери їхньої дії. СДПС доручив також ПС-Р-СП, після того як він здійснив огляд виконання правил, включити також в коло його головних завдань розробку нової редакції правил. Паралельно із зусиллями, які ПС-Р-СП докладав для більш ефективного застосування правил, це доручення започаткувало новий етап у їхньому історичному розвитку в Європі.

ПС-Р-СП має достатньо інформації про практику застосування у інших регіонах правил Організації Об'єднаних Націй або про запровадження національних правил як засобу поліпшення стандартів або в'язничного управління та виправлення. Спроби кодифікації мінімальних стандартів в рамках окремих правових систем є важливим кроком на шляху створення практичної основи та моральних критеріїв загальновизнаних правил як засобу забезпечення людського та належного поведіння. Ефективний та надійний шлях для просування вперед, здається, відкривають також пропозиції, спрямовані на здійснення акредитації на основі досягнення на практиці мінімальних стандартів.

Існування на глобальному рівні погодженого кодексу мінімальних стандартів, досягнення успіхів у Європі та практичний і теоретичний розвиток нових підходів до управління в'язницями в інших регіонах світу свідчать про перспективу розвитку та потенціал правил у галузі поліпшення умов утримання та в'язничних виправних режимів. У деяких країнах відзначається помітна тенденція до використання моральних критеріїв та авторитету правил для поліпшення умов утримання у в'язницях та виконання ними їхніх виправних завдань. Таким чином, хоча і не в усіх країнах, чітка внутрішня течія існує, і її необхідно підтримувати. Однак більш слабкі моменти історичного розвитку, який розглядався вище, знаходяться у тих аспектах правил, які стосуються сучасного визначення мети та невирішених питань щодо засобів застосування правил та сфери їхньої дії. Тут слід зазначити, що за 50 чи навіть більше років практичного застосування правил їхні внутрішні цінності втрачені не були. Більше того, існують всі підстави вважати, що вони значною мірою впливали на каральну політику тих країн, які визнали головні принципи правил. Для того щоб правила не перетворилися на догму, необхідно відновити роботу над ними у напрямку більш творчого та цілеспрямованого майбутнього, яке посилюватиме їхню ефективність та зміцнюватиме їхній статус у галузі управління в'язницями.

Б. Правила і практика

1. Статус правил

Резолюції, якими Мінімальні стандартні правила поведіння із в'язнями були введені в дію в Організації Об'єднаних Націй та в Європі, не мають обов'язкової сили у міжнародному праві. Проте вони представляють собою кодекс практичних стандартів, які спираються на загальну згоду всіх тих країн, що прийняли правила в своїй політиці або правовому регулюванні. Слабкий правовий статус правил, особливо у тому, що стосується засобів їхнього виконання та невід'ємних прав тих, на чії умови утримання вони впливатимуть, має свої переваги і недоліки. Це - очевидно. У правилах відсутня гарантована формальна основа процедур оскарження, якими могли б користуватися в'язні для забезпечення мінімальних стандартів поведінки з ними під час знаходження під вартою. За винятком тих країн, в яких правила включені в національне законодавство і

таким чином мають обов'язкову силу, в них також не передбачений механізм, який окремі особи та організації могли б застосувати для забезпечення мінімальних стандартів, проголошених у правилах. З іншої сторони, рекомендаційний характер правил значно поширює можливості їхньої прийнятності більш широким колом країн, в яких соціальне та економічне становище може бути суттєво різним. Крім того, впливаюча з цього гнучкість правил відкриває широкі перспективи для їхнього більш ефективного практичного застосування у відповідних в'язничних системах. Резолюції Організації Об'єднаних Націй та Ради Європи передбачають контроль за виконанням правил з метою забезпечення на міжнародному рівні підтримання їхнього морального статусу та постійної уваги до них.

У своєму огляді правил в 1978-1980 роках комітет обмеженого складу Ради Європи висловив думку, яка потім була підтримана Європейським комітетом з проблем злочинності, стосовно того, що відповідно до загальної концепції правил вони не наділяють окремих осіб певними правами, а призначені для тих адміністрацій, які відповідають за забезпечення мінімальних стандартів поведінки із в'язнями та управління пенітенціарними установами. Однак ця позиція може бути у різних країнах різною у тому, що стосується місця, визначеного для правил у внутрішньому законодавстві. Місце правил у правовому процесі застосування Європейської конвенції з прав людини в державах-членах Ради Європи більш докладно розглядається нижче.

Статус правил на національному рівні у різних країнах є різним залежно від того, якою мірою вони відображені у деяких країнах у внутрішньому пенітенціарному законодавстві. В інших країнах внутрішнє законодавство містить чіткі посилання на правила, частково їх включає або зовсім не згадує. В останньому випадку, однак, правила можуть бути враховані у в'язничних положеннях у тій чи іншій формі, повністю або частково. Таким чином, принципи та вимоги правил можуть опосередковано спрацьовувати через законодавство або регулюючі положення. Що стосується оскаржень та запитів, то у деяких країнах в'язні можуть використовувати правила як такі. В інших країнах використання правил може змінюватися залежно від обсягу, у якому на них можна посилатися, але у конфліктних випадках вони регулюються національним законодавством або зовсім не мають ніякої юридичної сили. У більшості країн правила можуть використовуватися у цих процесах або опосередковано визначають зміст регулюючих положень, у яких враховані їхні загальні ідеї. Національні інспекційні органи деяких країн також відзначають факти невідповідності правилам у своїй звітності про порушення у відповідних установах і, здається, існує позитивна тенденція керуватися правилами під час інспекцій, коли йдеться про мінімальні стандарти. В державах-членах Ради Європи орган, що відповідає за забезпечення застосування правил, визначається залежно від діючої конституції та адміністративної організації країни. Таким чином, вимоги правил у кожній державі-члені Ради Європи знаходять певне правове або практичне відображення, що має велике значення для загального рівня управління в'язницями з точки зору стандартів виправлення, фізичних умов утримання та моралі, які застосовуються в пенітенціарних установах. Що стосується міжнародного права та практики, то головні ідеї правил також відображені у таких документах, як Міжнародний пакт Організації Об'єднаних Націй про цивільні та політичні права, конвенції МОП про примусову працю, Віденська конвенція про консульські відносини, Конвенція Ради Європи про передачу засуджених осіб та двосторонні конвенції з питання передачі таких осіб. Але особливі міркування виникають у зв'язку з Європейською конвенцією з прав людини, яка передбачає унікальні правові можливості та механізм забезпечення виконання її положень. Низка статей Європейської конвенції з прав людини за своїм характером має особливе відношення до становища в'язнів та цілей правил. Серед прав та основних свобод, гарантованих Конвенцією, деякі можуть застосовуватися до в'язниць та в'язнів, що

можуть бути особливо вразливими до дій та обставин, заборонених Конвенцією. Тому не дивно, що кількість заяв, які подаються в'язнями у Страсбург до Європейської комісії з прав людини, значно перевищує кількість заяв, що надходять від населення. В 1981 році Директорат з прав людини оприлюднив загальну заяву стосовно умов утримання у в'язницях та Європейської конвенції, правда ця заява не була офіційним тлумаченням Конвенції або рішенням Комісії, чи постановою Європейського суду з прав людини. В ній зазначалося, що, хоча Суд і Комісія не мають повноважень розглядати умови утримання, окрім випадків, коли порушується право, гарантоване Конвенцією, і хоча в ній відсутні конкретні положення щодо поводження із в'язнями, досвід свідчить про те, що в межах цього визначення Комісія мала багато можливостей вивчати умови утримання у в'язницях. В результаті, у цій галузі сьогодні ми маємо чимало прецедентів, а правила були визнані як такі, що становлять "практичний кодекс поводження із в'язнями". В той же час спроби посилатися у справах про порушення прав людини на Мінімальні стандартні правила поводження із в'язнями були невдалими. Загальна проблема полягає у тому, що умови утримання у в'язницях, які у деяких аспектах не відповідають встановленим правилами стандартам, не обов'язково представляють собою нелюдське або таке, що принижує гідність людини, поводження, заборонене Конвенцією. Ця точка зору відповідає статусу правил, описаному вище, і зокрема думці про те, що, хоча правила не мають обов'язкової юридичної сили і не підлягають обов'язковому застосуванню, окрім випадків їхнього врахування у національному законодавстві, важливість їхнього морального статусу та впливу як практичного кодексу зростає.

2. Вплив правил

У вищенаведеній частині цієї Пояснювальної доповіді стверджувалося, що правила мають важливий вплив не стільки у галузі їхнього правового застосування на національному або міжнародному рівнях, скільки у підвищенні стандартів в'язничного управління. З часом в Європі вони стали символом та стимулом до поліпшення загальних стандартів і розвитку людських прогресивних каральної політики і виправних режимів. Ні у кого не викликає сумнів, що у в'язничних системах Європи стилі управління, розробка проектів сучасної в'язничної інфраструктури, засоби та цілі режимних стратегій, а також визначення завдання та підготовка персоналу усіх ланок знаходилися під впливом загальної моральної спрямованості правил. Вони також слугують відправною точкою та основою у питаннях, що стосуються умов утримання в пенітенціарних установах. Стосовно особистого становища в'язнів вони віддзеркалюють моральні принципи, які надихають правові процедури, застосування елементарних прав людини та процедури оскарження та запитів. Загалом, вони мають непересічне значення для підтримання цивілізованих стандартів і прийнятних з моральної точки зору принципів управління в'язничними системами та виправних режимів, які застосовуються до ув'язнених осіб. Окрім безпосередніх в'язничних процедур та повсякденного життя в пенітенціарних установах, моральні принципи правил та санкції, які з них випливають, знаходять своє відображення у громадському та політичному вимірі і у важливій наглядній ролі таких офіційних інститутів, як *Les Juges de l'Application des Peines* в одних країнах або *Ombudsman* чи національні інспекційні органи в інших. Всі з цих впливових інституцій знаходяться під впливом правил і можуть їх застосовувати в контексті їхніх загальних функцій забезпечення справедливості та справедливого розгляду справ в конкретних обставинах або особистих аспектах питань, що входять до їхньої компетенції.

В одних частинах світу здійснюються також конкретні заходи, а в інших відбуваються гострі дискусії щодо використання правил або кодексів, безпосередньо збудованих на них, з метою розробки реалістичних та ефективних стандартів шляхом акредитації або адміністративних процедур. Головний аргумент цього підходу полягає у тому, що

ефективна каральна політика повинна включати кодекс стандартів, який забезпечував би мінімальні умови утримання у в'язницях і динамічно поєднував стратегії режимів, управління та виправлення на основі правил. Такий підхід не тільки припускає суворе дотримання в процесі управління в'язницями погоджених стандартів, але й вимагає також моральної та політичної готовності захищати їх.

З філософської точки зору, правила врахували розвиток в післявоєнний період теорії та практики, який, здається, прискорився в останні десятиріччя. В цілому, вони витримали випробування часом та змінами дуже добре. Сучасна ситуація та нові погляди загострили протиріччя між цілями ув'язнення та самим фактом позбавлення волі. Становлення концепції соціальної реінтеграції через виправні режими на основі процесів диференціації, класифікації та розміщення по індивідуалізованих програмах підготовки та виховання гальмується обмеженнями, які випливають із примусового характеру утримання під вартою. Застосування позбавлення волі з метою захисту суспільства та відображення його засудження кримінальної поведінки протидіє як каральний захід його використанню як засобу подальшої соціальної реінтеграції правопорушників. Метою правил було надихати та посилювати ці підходи і через поліпшення умов утримання у в'язницях та якості в'язничних режимів звернути або якнайменш загальмувати негативні аспекти ув'язнення, що може бути одним з важливих внесків у позитивні програми виправлення. Хоча, безумовно, важко визначити опосередкований вплив правил на цей головний аспект в'язничного управління та виправлення, ні в кого нема сумнівів у тому, що більш ніж будь-який інший міжнародний документ в'язничних стандартів правила визначають ціль та шлях її досягнення. Як і будь-яку невідчутну річ зважити їхній вплив на терезах не можливо. Проте більшість фахівців-практиків з пенітенціарних питань належним чином оцінюють правила і визнають їхній позитивний вплив. Навіть ті, хто критикує правила та рівень їхнього застосування, тим самим опосередковано підкреслюють їхню важливість.

Цинічно налаштовані люди безумовно можуть і неминуче будуть відзначати історичну неспроможність державної влади виконати, особливо в пенітенціарній галузі, своє завдання, а також вказувати на постійні кризи, що підривають найвищі ідеали. Не підлягає сумнівам також і те, що, коли правилам бракує юридичної сили та ефективного механізму застосування, вони можуть не задовольняти вимогам оперативного функціонування, фінансових обмежень або можуть відігравати незначну роль. Крім того, правила можна також критикувати за те, що у деяких аспектах їхні положення є двозначними або занадто широко сформульованими, для того щоб забезпечити на практиці стандарти, які в них проголошуються. Ніхто не буде заперечувати, що правила Організації Об'єднаних Націй і, меншою мірою, правила Ради Європи та механізми їхньої підтримки позбавлені цих недоліків. Проте це не повинно призводити до занадто високого песимізму або недооцінки впливу, який здійснюють правила. Не повинно це також призводити і до нехтування символічною важливістю правил в намаганнях в'язничних адміністрацій та в'язничного персоналу досягти більш високих стандартів. Це є одним з головних завдань прогресивних людських систем. Уявити собі сьогодні в'язничні адміністрації без правил неможливо. Вони являють собою найбільш важливий міжнародний документ з пенітенціарних питань.

В. Майбутнє Мінімальних стандартних правил поведіння із в'язнями в Європі

Майбутнє цих правил в Європі доцільно простежити у двох широких і взаємопов'язаних напрямках: перегляд та застосування. Але спочатку слід зробити огляд історичного та сучасного контекстів, з урахуванням яких майбутній розвиток має розглядатися та заохочуватися. Більшість пенологів та практиків вважають, що в останні десятиріччя, коли правила певною мірою затвердилися у практиці, в пенітенціарній галузі відбувся злам. Був

переоцінений характер позбавлення волі як такого. По-перше, у світлі ідей та впливу тих кіл громадської думки, які активно працюють у напрямку прогресивних змін. По-друге, на несприятливому фоні громадської і політичної думки, яка байдуже або навіть з ворожнечою сприйняла неприйнятні для неї висновки досліджень. Розбіжності між теорією та практикою, що значною мірою стали результатом нереалістичних сподівань в'язничних адміністрацій, зумовили втрату довіри та недооцінку усього того, що було і є позитивним у в'язничному виправленні. Дехто розглядає інститут ув'язнення як невід'ємний елемент кримінального правосуддя та соціальної політики або як другорядний засіб поглинання невіршених проблем. Безумовно, сьогодні існує думка, що система кримінального правосуддя може зробити набагато більше, ніж просто стримувати хронічну злочинність на більш-менш прийнятних рівнях. Парадокс, але все ще вважається, що в'язниці та в'язничні адміністрації в цілому не виконують свого завдання, в той час як всі інші установи соціальної системи не мають до цього ніякого відношення. Це створює свого роду моральний та організаційний вакуум. Така ситуація і результати досліджень, які показали, що в'язничні режими дуже мало відрізняються один від одного у їхній придатності до реформ, призвели до посилення наголосу на необхідності нормалізації життя та діяльності у в'язницях, так званих "в'язницях дійсності". Прихильники цього підходу вважають, що він може значною мірою сприяти послабленню руйнівних наслідків ув'язнення, які ще недостатньо вивчені і мають бути перевірені з точки зору прагматики та цілей. Пенологія, як і інші науки, безумовно відчула на собі вплив прогресу у галузі знань, нових ідей та теорій, які посувають або якнайменш змінюють масштаби нещастя і пересудів. В умовах такої нової пенології в'язничним адміністраціям необхідно буде долати більше перешкод у галузі теорії та практики. Правила будуть необхідні для забезпечення того, щоб, створюючи помірковану і прогресивну основу морального стримання, головні цінності та вимоги моралі зумовлювали цей розвиток. Тому ми можемо сподіватися на зростання важливості та актуальності правил. Вони мають враховувати останні досягнення і надихати в'язничні адміністрації у майбутньому.

Після розробки правил ці фактори сприяли постійним змінам та прогресу. Правила, як відзначалося вище, успішно співіснували із змінами у розумінні етіології та природи злочинності і в цілому негативними оцінками методів та цілей виправлення. З огляду на міцну основу їхніх моральних цінностей і практичну здійсненність їхніх цілей правила при належному переформулюванні можуть надійно зберегти їхній вплив у майбутньому. Але якими ж будуть головні тенденції у цьому майбутньому?

Можна сподіватися на продовження тенденції до розгляду каральних та реабілітаційних цілей у більш широкому соціальному контексті і можливо до розвитку послідовної і реальної теорії ув'язнення, спрямованої на зміцнення інтелектуальної бази, яка надихатиме цей процес. Загальна філософія правил має враховувати цю тенденцію. Майбутнє буде також свідком значних досягнень у галузі управління та технологій, переоцінки практичних засобів, а також запровадження нових більш досконалих оперативних моделей та обладнання, що використовуватимуться із застосуванням комп'ютерної техніки. Правила повинні враховувати ці зрушення в їхньому практичному та моральному застосуванні. Статус і права в'язнів стануть ще більш важливою рисою дискусій з пенітенціарних питань та каральної філософії. Майбутнє буде також свідком постійного поглиблення розуміння громадськими та політичними колами соціальних проблем і проблем злочинності, а також зв'язку цих проблем з економічним становищем. Незважаючи на величезні проблеми практичного застосування та теоретичні дискусії, розглядати позбавлення волі виключно як символ соціального засудження та механізм стримання ще замало. Тому більш цілеспрямоване та оптимістичне майбутнє пов'язане із переформулюванням правил в реалістичному і прогресивному контексті та з урахуванням

широкої діяльності, яку здійснює в останні роки Європейський комітет з проблем злочинності.

Постає також питання необхідності та практичних наслідків поширення правил (або деяких з них) на інші сфери соціального контролю, які передбачають взяття під варту або інші засоби примушення (наприклад, більш широке використання арештів і таких заходів, не пов'язаних із позбавленням волі, як пробація або суспільно корисні роботи). Це питання порушувалося неодноразово, але досконало ще не вивчене, і воно не стосується умов утримання у в'язницях або управління в'язницями як такого.

Текст переглянутих правил становитиме для в'язничних адміністрацій значний розвиток існуючих формулювань і включатиме нові правила, які будуть враховувати зміни, що відбулися, а також еволюцію практики. Їхні цілі віддзеркалюватимуть роботу та доповіді Європейського комітету з проблем злочинності та його допоміжних комітетів. Крім того, в них будуть також враховані думки та конкретні пропозиції, надіслані Комітету із співробітництва у в'язничних справах у відповідь на його запитальник, що був розповсюджений серед європейських в'язничних адміністрацій. Таким чином, переглянуті правила будуть вписані в контекст загального завдання Європейського комітету з проблем злочинності в галузі координації законодавства в Європі, пенологічних досліджень, дослідження проблем злочинності та соціальних змін, характеру злочинності та ставлення суспільства до злочинів та ув'язнення. Вивчення конкретних аспектів позбавлення волі та поведінки із правопорушниками включає опрацювання таких питань, як альтернативні заходи, не пов'язані із позбавленням волі, відбуття покарання, персонал, неповнолітні та повнолітні правопорушники, робота з в'язнями після їхнього звільнення, праця у в'язницях, в'язні-жінки і в останній час - в'язні-іноземці, повернення під варту, небезпечні в'язні, в'язничні режими, тимчасові відпустки та управління в'язницями. У майбутньому переглянуті правила можуть слугувати важливим і остаточним засобом висвітлення і запровадження у життя важливих знань та досвіду, накопичених європейськими в'язничними адміністраціями. Водночас із філософським внеском цієї роботи у правила, майбутнє має також бути свідком більш впорядкованого застосування правил на практиці. Необхідно також заохочувати більш широке використання правил з огляду на те, що вони повинні віддзеркалювати реалістичні, творчі та прогресивні підходи до сучасних і майбутніх в'язничного управління зокрема і каральної філософії в цілому.

Перегляд правил

На своєму засіданні, що відбулося у Страсбурзі у травні 1984 року, Європейський комітет з проблем злочинності доручив Комітетові із співробітництва у в'язничних справах підготувати переглянуту редакцію Європейських мінімальних стандартних правил та Пояснювальну доповідь до них. Підґрунтям для перегляду цих правил була доповідь комітету обмеженого складу (1978-1980 роки), інформація, надана у відповідях на 5-річні запитальники 1978 і 1983 років, а також зауваження держав-членів стосовно конкретних пропозицій щодо перегляду, які були зібрані під час обробки відповідей на запитальники. В результаті цього, були розроблені широкі критерії, які були підтримані Європейським комітетом з проблем злочинності та начальниками в'язничних адміністрацій.

Загальний підхід полягав у тому, що переглянуті правила мають враховувати поточну соціальну ситуацію в Європі, нові тенденції у галузі каральної філософії та зміни у практиці в'язничного управління та виправлення. Нова редакція правил, у міру можливості, повинна стосуватися існуючих та можливих майбутніх стандартів європейських в'язничних служб і має також враховувати конкретні програми, політику, економічні та політичні міркування, які можуть сприяти або перешкоджати застосуванню

правил. Що стосується подробиць окремих правил, то переглянуті правила окрім інформації, згаданої вище, мають враховувати також доповіді та дослідження Ради Європи; останню діяльність та досвід інших міжнародних організацій, а також досвід країн, в яких правила набувають більшої важливості та впливу; і загальний зміст і практичні наслідки документів з прав людини, Декларації про катування та інших аналогічних міжнародних документів. Переглянуті правила повинні також визнавати важливість ролі персоналу в процесі в'язничного управління і виправлення і, у міру можливості та доцільності, задовольняти його законні прагнення в галузі його професійної діяльності, для того щоб заохочувати персонал до поглиблення розуміння і запровадження прогресивних змін у виправленні в'язнів на основі правил.

З правової та технічної точки зору для практичної ефективності правил важливо, щоб їхня структура та термінологія відповідали їхньому статусу, тобто завданню, скоріше покласти на в'язничні адміністрації відповідальність, ніж безпосередньо надати в'язням індивідуальні права, які, як правило, можуть захищатися в існуючих правових або конституційних органах. Проте слід підкреслити, що, прагнучи до цієї мети, не можна послаблювати захист в'язнів та їхніх загальних інтересів. З точки зору структури текст нових правил має бути збудований таким чином, щоб він забезпечував логічний і впорядкований виклад питань, які слід об'єднати у більш пов'язані між собою напрямки в'язничного виправлення та управління. Це посилюватиме наголос, полегшуватиме їхнє використання як довідника і забезпечуватиме цілісну основу для розробки політики та практики. Для полегшення розуміння правил та їхнього застосування у сучасному філософському контексті до них також має додаватися Пояснювальна доповідь. Вона слугуватиме керівництвом для практичного застосування правил у поточній ситуації, заохочуватиме в'язничні адміністрації до виконання їхньої роботи у більшій відповідності до стандартів, передбачених правилами, і сприятиме підвищенню їхньої ролі та ефективності у практичному застосуванні.

У переглянутому тексті деякі існуючі правила, які мають пояснювальний характер, будуть перенесені у положення преамбули або пояснювальної доповіді. Під час загального перегляду існуючого тексту в нього також будуть включені декілька нових правил, які оновлюватимуть філософську основу правил і посилюватимуть їхню актуальність для сучасної або майбутньої практики. На додаток до положень про персонал, пропонувалося внести зміни в формулювання існуючих правил і докладно розглянути їх у пояснювальній доповіді, спираючись на роботу, проведenu Радою Європи після оприлюднення тексту правил в 1973 році. Виняткова увага у цьому загальному підході до роботи над положеннями, які стосуються персоналу, пояснюється його непересічною важливістю та необхідністю зробити в переглянутих правилах наголос на завданнях персоналу. Передбачалися також деякі інші нові правила або посилання в пояснювальній доповіді, спрямовані на посилення застосування правил на практиці. Наприклад, в правила будуть включені посилання або положення, що стосуються поширення тексту правил серед в'язнів та персоналу та його використання в процесі управління та підготовки. Вони враховуватимуть також нові тенденції у філософії і практиці, які виникли в Раді Європи, наприклад, мета соціальної реінтеграції, зростаючий наголос на контактах із зовнішнім світом, поетапна підготовка до звільнення, принципи сучасного управління, планування режимної діяльності, завдання персоналу, стандарти житлових умов, праця та освіта у в'язницях, поведіння з особливими категоріями в'язнів та важливість громадської думки. Текст переглянутих і нових правил, а також пояснювальна доповідь спиратимуться, таким чином, у своїх визначеннях та статусі на нижченаведені документи.

Резолюції або рекомендації Комітету міністрів:

- резолюція (66)26 про статус, добір і підготовку в'язничного персоналу;
- резолюція (68)24 про статус, добір та підготовку співробітників керівної ланки пенітенціарних установ;
- резолюція (73)17 про короткострокове виправлення дорослих правопорушників;
- резолюція (75)25 про працю у в'язницях;
- резолюція (76)2 про виправлення в'язнів, що відбувають тривале покарання;
- резолюція (78)62 про злочинність неповнолітніх і соціальні зміни;
- рекомендація . R(80)11 стосовно утримання під вартою до суду;
- рекомендація . R(82)16 стосовно тимчасових відпусток з в'язниці;
- рекомендація . R(82)17 стосовно утримання під вартою та виправлення небезпечних в'язнів;
- рекомендація . R(84)12 стосовно в'язнів-іноземців.

Доповіді Ради Європи:

- Жіноча злочинність (1980 рік);
- Управління в'язницями (1983 рік);
- В'язні-іноземці (рекомендація . R(84)12) (1985 рік).

Європейські семінари, включаючи, зокрема, семінари з питань підготовки до звільнення та освіти в пенітенціарних установах, які сьогодні вивчаються комітетом обмеженого складу.

Вірогідно також, що буде розглядатися питання про таку нову назву переглянутих правил, яка більш точно віддзеркалюватиме їхню прогресивну роль та статус і посилюватиме їхню європейську приналежність.

Застосування правил

В документі РС-Р-СР (85)1 міститься докладний опис поточного рівня застосування правил в європейських в'язничних службах із зазначенням проблем, які можуть призвести до зриву, повного або часткового, застосування правил на практиці. Значною мірою ці проблеми зумовлюються нестачою інфраструктури, до якої належать незадовільні старовинні будівлі, де нерідко можуть знаходитися приміщення ХІХ або навіть попередніх сторіч, в яких утримується велика кількість в'язнів, що відбувають тривалі та короткі строки покарання. Ця проблема загострювалася і продовжує загострюватися переповненням приміщень та поточним браком фінансування ремонтних робіт та нового будівництва. Оскільки правила певною мірою впливають на визначення пріоритетів у розподілі ресурсів для пенітенціарних установ та в них самих,

це допоможе в'язничним адміністраціям гальмувати процес погіршення ситуації і поліпшувати ті обставини, які призвели до незадовільного рівня застосування стандартів, проголошених правилами. Проте деякі з цих проблем стосуються стилів управління, традиційної практики та слабких статусу і застосування правил внаслідок їхнього недостатнього поширення, редакційних або процедурних чинників. Враховуючи всі ці причини, в новій редакції правил будуть змінені формулювання і більш чітко викладена їхня мета, для того щоб більш точно визначити характер і наслідки зобов'язнь, які правила покликані покласти на в'язничні адміністрації. Це має сприяти прийняттю правил та їхньому застосуванню як основи діяльності в усіх напрямках в'язничного управління, включаючи особливо у цьому контексті розробку, планування і здійснення політики, системи та стилі управління. Інспекції на національному рівні вважаються одним з головних і все більш важливих організаційних заходів забезпечення якнайвищого рівня дотримання правил. Порядок організації інспекцій, їхня методологія, статус і повноваження мають вирішуватися національними владами. Необхідність у здійсненні контролю та інспекцій на національному рівні в дусі та відповідно до правил могла б бути наголошена і зафіксована в міжнародній угоді у вигляді європейської резолюції або рекомендації. В такому документі могла б бути також визнана роль, яку Рада Європи могла б відігравати, доповнюючи національні заходи у цій галузі.

Як вже зазначалося, Рада Європи спочатку мала намір покласти завдання контролю за виконанням правил в Європі на регулярні наради керівників в'язничних адміністрацій. Проте практика показала, що необхідність витратити багато часу на цих нарадах на інші невідкладні питання і факт скликання цих нарад 1 раз на 2 роки не дозволяють задовільно виконувати таке завдання. Це було однією з причин, що призвела до створення Комітету із співробітництва у в'язничних справах.

Мандат, який був наданий Комітетові із співробітництва у в'язничних справах Комітетом міністрів у 1981 році, передбачав, що цей постійний комітет має "забезпечити ефективність Мінімальних стандартних правил поведіння із в'язнями і внести пропозиції щодо поліпшення їхнього практичного застосування в Європі", маючи на увазі їхній перегляд у майбутньому. У виконанні цього завдання цей комітет є безпосередньо підзвітним Європейському комітетові з проблем злочинності. Як вище зазначалося, Комітет із співробітництва у в'язничних справах вже провів другий 5-річний огляд. Здійснюючи огляд ситуації стосовно правил в Європі, Комітет почав наполегливо працювати у напрямку роз'яснення та поліпшення застосування правил. Здається, у майбутньому найкращі перспективи ефективного просування на шляху виконання цього завдання полягають у розвиткові ролі Комітету із співробітництва у в'язничних справах при підтримці в'язничних адміністрацій держав-членів. Комітет розглядав сам свої функції та шляхи їх посилення шляхом вжиття у майбутньому заходів на національному та міжнародному рівнях. Про інспекції на національному рівні вже згадувалося вище, і Комітет вже докладав зусиль для забезпечення того, щоб у майбутньому про всі випадки незастосування правил національні інспектори в'язниць доповідали йому з метою надання їм допомоги у визначенні проблем і пошуку шляхів їх вирішення. Було б корисним, якби цей процес заохочувався в'язничними адміністраціями на більш систематичній основі. Водночас Комітет із співробітництва у в'язничних справах також підтвердив, що в принципі в'язні повинні мати право на використання послуг адвокатів і подання в суд оскаржень рішень центральної адміністрації, які порушують те чи інше правило, зафіксоване або в пенітенціарному законодавстві, або в в'язничних документах. На думку Комітету, з цього випливає, що, для уникнення проблем неприйнятності за Європейською конвенцією з прав людини, в'язні обов'язково повинні бути поінформованими про їхні права і повинні знати, який орган має право ухвалювати остаточні рішення. Хоча ці два процеси - інспекції та оскарження - чітко відрізняються один від одного з точки зору

здійснення та характеру, теоретично вони разом являють собою цінний важіль підвищення статусу правил та поліпшення їхнього застосування. У цьому контексті було запропоновано, щоб в'язні або асоціації в'язнів мали право подавати оскарження або робити подання щодо порушення правил у Комітет із співробітництва у в'язничних справах. Комітет вирішив, що це буде неприйнятним і не відповідатиме його функціям та статусу правил. Комітет також вважає не можливим включення Мінімальних стандартних правил поведінки із в'язнями в Європейську конвенцію з прав людини, оскільки такий крок скоріше всього зашкодуватиме політичній та конституційній прийнятності права на індивідуальне оскарження.

Резолюція (73)5 Комітету міністрів передбачає процедуру подання Генеральному секретареві Ради Європи п'ятирічних доповідей про виконання правил. Відтоді ця процедура як і процедури, передбачені іншими європейськими резолюціями, була забута. Незважаючи на це, Комітет із співробітництва у в'язничних справах, зважаючи на важливість отримання регулярної інформації про здійснення правил для виконання ним його функцій щодо правил, зумів провести у 1983 році другий огляд у тісному і добровільному співробітництві із в'язничними адміністраціями всіх держав-членів. Визнаючи, що контроль за застосуванням правил за допомогою процедури подання регулярних доповідей є найкращим прийнятним механізмом, Комітет розглянув можливість поліпшення цієї процедури шляхом скорочення інтервалів подання доповідей з 5 до 3 років. Однак він дійшов висновку про те, що, хоча для застосування правил така процедура є позитивним чинником, він не може рекомендувати її, тому що вона ляже додатковим адміністративним тягарем на в'язничні адміністрації. Безумовно, контроль за виконанням правил є делікатним питанням для міжнародних органів, і тому процедури огляду і заохочення до більш ефективного дотримання правил в рамках офіційного мандату Комітету із співробітництва у в'язничних справах можуть здійснюватися лише за згодою в'язничних адміністрацій та у тісному співробітництві з ними. Проте успіхи, досягнуті дотепер, дають підстави вважати, що поліпшення застосування правил таким шляхом буде реально можливою справою і що Комітет зможе таким чином відігравати важливу роль у сприянні виконанню вказівок Комітету міністрів щодо правил та зусиллям Європейського комітету з проблем злочинності, спрямованим на розробку практично здійснюваної загальної європейської каральної політики.

Прикінцеві положення

Хоча європейська редакція правил існує трохи більше одного десятиріччя, вона спирається на моральні цінності, які надихали концепцію міжнародно-прийнятого кодексу стандартів поведінки із в'язнями впродовж більше 50 років. Крім того, європейські правила підтримуються розвитком філософської думки у напрямку більш творчих і прогресивних в'язничних програм та загального підходу, який спирається на Статут Ради Європи і проголошує людяність, людську гідність, пристойні соціальні цілі в європейській каральній філософії. Все це знаходить своє відображення в механізмах та роботі Європейського комітету з проблем злочинності та Комітету із співробітництва у в'язничних справах, тобто органів, за допомогою яких Комітет міністрів промудрує та здійснює свої рішення. Тверда впевненість Ради Європи у важливості та практичній цінності правил призвела до такої переоцінки та створення в Комітеті із співробітництва у в'язничних справах додаткового потенціалу для підвищення ефективності правил. Однак труднощі у галузі застосування правил, зміни у проблемах в'язнів, розвиток філософії, функції та структура в'язничного життя і управління свідчать про те, що перегляд правил з урахуванням останніх досліджень Ради Європи в пенітенціарній галузі та резолюцій, які були ухвалені на основі цих досліджень, буде важливим кроком вперед. Крім того, недоліки в'язничного управління, внаслідок яких в'язні шукають відновлення людської

гідності у галузі прав людини, можуть бути послаблені більш ефективним застосуванням нової редакції Мінімальних стандартних правил поводження із в'язнями, яка визнає цей важливий практичний і моральний аспект в'язничного життя. Рада Європи вважає, що нова редакція сприятиме практичному застосуванню та посиленню впливу правил в державах-членах. Збудовані на останньому досвіді та нових думках переглянуті правила разом із Пояснювальною доповіддю до них мають надати нового імпульсу в'язничному виправленню та зміцнити в'язничне управління на основі більш ефективних стандартів і цінностей.

IV. ВІДПОВІДНІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКИХ В'ЯЗНИЧНИХ ПРАВИЛ МІНІМАЛЬНИМ СТАНДАРТНИМ ПРАВИЛАМ ПОВОДЖЕННЯ ІЗ В'ЯЗНЯМИ

Європейські в'язничні правила Мінімальні стандартні правила поводження із в'язнями

Преамбула

I. Основні принципи

- 1) 5.3, перше речення
- 2) 5.1, 5.2
- 3) 58, 59, 66
- 4) 56.1
- 5) 56.2
- 6) нове правило (НП)

II. Управління

- 7) 6.1, перше і друге речення
- 8) 6.2
- 9) 5.3, друге речення
- 10) 67.2 + 3
- 11) 7 + 85
- 12) 68
- 13) 69
- 14) 8
- 15) 9

- 16) 10
- 17) 11
- 18) 12
- 19) 13
- 20) 14
- 21) 15
- 22) 16
- 23) 17
- 24) 18
- 25) 19
- 26) 21
- 27) 22
- 28) 23
- 29) 24
- 30) 25
- 31) 26
- 32) 63
- 33) 27.1
- 34) 28
- 35) 29
- 36) 30
- 37) 27.2 + 31
- 38) 32
- 39) 33
- 40) 34
- 41) 35

- 42) 36
- 43) 37 + НП
- 44) 38
- 45) 39
- 46) 41
- 47) 42
- 48) 43
- 49) 44
- 50) 45

III. Персонал

- 51) НП
- 52) НП
- 53) НП + 46.2
- 54) 46
- 55) 47 + НП
- 56) 48
- 57) 49
- 58) 50
- 59) 51
- 60) 52
- 61) 53
- 62) 54
- 63) 55

IV. Мета виправлення та режими

- 64) 58
- 65) НП + 80

66) 60.1 + 2 + 67.1 + 4

67) 64

68) 70

69) 71

70) 62 + НП

71) 72

72) 73

73) 74

74) 75

75) 76

76) 77

77) НП + 79

78) НП

79) 78.1

80) НП

81) 78.2

82) 40

83) НП

84) НП

85) НП

86) 20

87) НП

88) 61

89) 81

V. Особливі категорії

90) НП + 4.2

91) 84.2

92) 92 + НП

93) 93

94) 86

95) 88

96) 89

97) 90

98) 91

99) 94

100) 82 + 83

Примітка:

Мінімальні стандартні правила поводження із в'язнями: 94 правила.

Європейські в'язничні правила: 100 правил.

З тексту Мінімальних стандартних правил поводження із в'язнями було вилучено 9 правил (1-4, 57, 67, 84.1, 85.2, 87).

В текст Європейських в'язничних правил було додано 15 нових правил.

В усі залишені правила були внесені певні поправки: в одні з них - значні, а в інші - лише редакційні.

Переклад з англійської мови Є.М.Вишневецького

РАДА ЄВРОПИ

СРТ/Inf (97) 10

**ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОМІТЕТ
З ЗАПОБІГАННЯ КАТУВАННЯМ
ТА НЕЛЮДСЬКОМУ ЧИ ПРИНИЗЛИВОМУ
ПОВОДЖЕННЮ АБО ПОКАРАННЮ (КЗК).**

**СЬОМА ЗАГАЛЬНА ДОПОВІДЬ
ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ КЗК ЗА ПЕРІОД
З 1 СІЧНЯ ПО 31 ГРУДНЯ 1996**

КЗК зобов'язаний складати щорічну загальну доповідь про свою діяльність, яка підлягає опублікуванню. Текст Сьомої загальної доповіді, як і попередніх загальних доповідей та інших повідомлень про діяльність КЗК, можна одержати в Секретаріаті Комітету:

Дім Прав Людини, Рада Європи,

F-67075 Strasbourg Cedex

(tel.: (33) (0)3 88 41 23 88;

fax: (33) (0)3 88 41 27 72;

e-mail: CPTDOC@DHDIR.COE.FR

Страсбург, 22 серпня 1997

ПЕРЕДМОВА

Європейський Комітет з запобігання катуванням та нелюдському чи принизливому поводженню або покаранню (КЗК) було створено згідно з положеннями Конвенції Ради Європи на таку саму назву (далі в тексті - Конвенція). Згідно зі статтею 1 Конвенції:

"Створюється Європейський Комітет з запобігання катуванням та нелюдському чи принизливому поводженню або покаранню... Цей Комітет має завдяки відвідинам перевіряти поводження з особами, позбавленими волі, з метою посилення, коли треба, захисту таких осіб від катувань, а також від нелюдського чи принизливого поводження або покарання".

Діяльність КЗК покликана бути складником системи Ради Європи на захист прав людини, і то створювати профілактичний несудовий механізм поруч з наявними контрольними судовими механізмами Європейської Комісії і Європейського суду з прав людини.

КЗК здійснює свої здебільшого профілактичні функції завдяки двом різновидам відвідин - періодичним і спеціальним. Періодичні відвідини всіх держав-учасниць Конвенції здійснюються через певні проміжки часу. Спеціальні відвідини держав-учасниць відбуваються, коли Комітет вважає, що цього "потребують обставини".

Згідно з Конвенцією, Комітет має широкі повноваження під час таких відвідин: необмежений доступ до території відповідної держави і право подорожувати без жодних обмежень; вільний доступ до будь-яких місць, де перебувають особи, позбавлені волі, а також право вільно входити в такі місця; доступ до вичерпної інформації про місця утримання осіб, позбавлених волі, а також до іншої інформації, відомої державі-учасниці і потрібної Комітету для виконання своїх завдань.

Комітет також має право опитувати осіб, позбавлених волі, віч-на-віч, а також вільно спілкуватися з будь-якою особою, яка, на думку Комітета, може надати необхідну інформацію.

Відвідини можуть здійснюватися будь-куди, "де особи позбавлені волі органами державної влади". Отже, мандат КЗК не обмежується в'язницями і поліцейськими управами, але охоплює психіатричні заклади, гауптвахти у військових казармах, центри для утримання шукачів політичного притулку або інших груп іноземців, а також місця, де молодь або старші люди можуть перебувати позбавленими волі за рішенням судового або адміністративного органу.

Два засадничі принципи регулюють відносини між КЗК і державами - учасницями Конвенції - співпраця і конфіденційність. Тут треба наголосити, що завданням Комітету є не гудити держави-учасниці, а радше допомагати їм у запобіганні злому поводженню з особами, позбавленими волі.

Після кожних відвідин КЗК складає доповідь, яка містить результати перевірки і, коли треба, рекомендації та інші поради, на підставі яких триває діалог з відповідною державою-учасницею. Доповіді Комітету про всі відвідини є, зазвичай, конфіденційними. Проте майже всі держави-учасниці відмовляються від правила конфіденційності і публікують доповіді Комітету про відвідини цих країн.

I. ДІЯЛЬНІСТЬ У 1996 РОЦІ

A. Відвідини

1. Протягом 1996 року КЗК здійснив шість періодичних відвідин, у такому хронологічному порядку: Швейцарія (11-23 лютого), Німеччина (14-26 квітня), Кіпр (12-21 травня), Польща (30 червня - 12 липня), Данія (29 вересня - 9 жовтня) і Франція (6-18 жовтня). За винятком Польщі, це були другі періодичні відвідини відповідних держав.

2. До того, о другій половині 1996 року були організовані численні спеціальні відвідини: Туреччина (19-23 серпня і 18-20 вересня), Португалія (20-24 жовтня), Греція (4-6 листопада) та Італія (25-28 листопада).

Відвідини Туреччини в серпні було організовано на запрошення турецького уряду, який запросив КЗК відвідати в'язницю особливого режиму в Ескішехірі. Ця установа піддавалася ніщивній критиці під час голодних страйків, яких зазнала турецька пенітенціарна система о першій половині 1996 року. Треба зазначити, що це був перший випадок, коли держава-учасниця Конвенції стала ініціатором відвідин КЗК.

Другі спеціальні відвідини Туреччини, у вересні 1996 року, були організовані Комітетом на власну ініціативу, а метою відвідин було одержання інформації про сучасне поводження з особами, що перебувають під вартою.

Інші спеціальні відвідини провадилися в місцях, які раніше відвідувалися делегаціями КЗК і були предметом рекомендацій щодо поліпшення становища осіб, позбавлених волі: Державна психічна лікарня для дітей в Аттіці (Греція), Міланський слідчий ізолятор Сан Вітторе (Італія) і в'язниця в Опорто (Португалія).

3. Перелік всіх слідчих ізоляторів, які відвідували делегації КЗК протягом 1996 року, міститься в додатку 3.

4. Окрім "відвідин" у розумінні статті 7 Конвенції, у травні 1996 року Бюро КЗК провело в Туреччині переговори з прем'єр-міністром, іншими членами уряду та вищими

чиновниками. Ці переговори становили частину постійного діалогу між турецьким урядом і Комітетом.

Бюро відвідало також поліцейські управи у чотирьох турецьких містах з метою оцінки практичного виконання інструкцій, покликаних запобігати тортурам і злому поводженню, виданих прем'єр-міністром і міністром внутрішніх справ у лютому 1995 року.

5. Ступінь готовності до співпраці, яку спіткали делегації КЗК, була задовільною на державному і на місцевому рівнях під час майже всіх відвідин, що відбулися протягом 1996 року; в багатьох випадках вона була просто відмінною. Деякі труднощі спіткали делегації майже виключно на місцевому рівні через брак обізнаності з завданнями і повноваженнями Комітету.

У попередніх загальних доповідях КЗК наголошував на значущості того, що держави-учасниці Конвенції розповсюджували поміж відповідними органами докладну інформацію про повноваження Комітету і про зобов'язання держав-учасниць щодо Комітету (див., наприклад, параграф 5 5-ї загальної доповіді; СРТ/Inf (95) 10). Чимало урядів намагалися підвищити рівень обізнаності про КЗК, і Комітет сподівається, що всі держави-учасниці Конвенції вживуть належних заходів у цьому відношенні. Досвід показав, що для цього треба поширювати інформацію також серед відповідних органів управління охороною здоров'я, судів і прокуратури. Так само інформація про КЗК має надаватися органам місцевого самоврядування, якщо вони несуть відповідальність за місця, де перебувають особи, позбавлені волі.

Власне КЗК намагається ознайомлювати відповідні органи певної країни з компетенцією і методами діяльності Комітету, зокрема через сприяння в організації інформаційних семінарів у державах, які щойно стали учасницями Конвенції. Такий семінар відбувся у місті Попово в лютому 1996 року¹ і допоміг забезпечити дуже високу готовність до співпраці, яку спіткала делегація КЗК під час періодичних відвідин Польщі наприкінці цього ж року.

Б. Зустрічі і наслідки відвідин

6. Протягом 1996 року КЗК провів чотири пленарні засідання, під час яких було ухвалено сім доповідей про відвідини: про відвідини Італії і Румунії у 1995 році, а також Кіпру, Німеччини, Польщі, Швейцарії і Туреччини в 1996 році. Назагал Комітет надалі виконував свій обов'язок передавати відповідним урядам свої доповіді про відвідини протягом шести місяців, а доповіді про нетривалі спеціальні відвідини іноді передавалися протягом менше ніж трьох місяців.

7. Треба зазначити, що КЗК чимбільше працює малими групами. Окрім зустрічей у Бюро і делегацій у відвідинах, в 1996 році почали діяти дві робочі групи (перша з підготовки до діяльності КЗК у Росії та Україні, а друга - з перевірки питань щодо медичної таємниці та ув'язнення на самоті), а зараз КЗК розглядає питання про створення третьої робочої групи (з нагляду за "правосуддям" Комітету). Крім того, лікарі-члени Комітету постійно провадять окремі збори.

Діяльність цих двох різних підгруп - які зустрічаються принаймні під час кількох тижнів пленарних засідань - має значно вдосконалити діяльність КЗК.

8. Процес постійного діалогу між КЗК і державами-учасницями Конвенції триває, назагал, задовільно. Зокрема, переважна більшість держав-учасниць встигає надсилати свої

попередні та остаточні відповіді на доповіді про відвідини далеко раніше за граничні терміни, визначені КЗК. Комітет дещо покращив і власну оперативність щодо відповідей на попередні та остаточні відповіді урядів держав-учасниць.

Проте КЗК бажає поживавити цей процес. Відносини між КЗК і державами-учасницями Конвенції у проміжках між відвідинами не повинні обмежуватися обміном документами, але мають включати й регулярні очні дебати з питань, що належать до компетенції Комітету, між урядами держав-учасниць і представниками КЗК. Такі дебати вже відбувалися в окремих випадках (див., наприклад, параграф 4), але рамки застосування цього методу напевно є далеко ширшими, ніж зараз.

9. Очевидна тенденція на користь опублікування доповідей про відвідини КЗК і відповідей урядів зберігалася і в 1996 році. Протягом цього року доповіді про відвідини КЗК Аруби¹, Австрії, Франції, Угорщини, Мальти, Нідерландських Антилів, Португалії, Словенії, Іспанії і Великобританії було опубліковано на вимогу відповідних урядів; опубліковано також і всі попередні та остаточні відповіді цих урядів².

На час написання цієї доповіді було опубліковано 44 з 60 доповідей про відвідини, складених КЗК. Більшість із решти 16 доповідей була тільки щойно передана відповідним урядам і будуть, напевно, опубліковані через деякий час.

В. Інші питання

10. 6 грудня 1996 року КЗК мусив використати повноваження, надане йому на підставі параграфу 2 статті 10 Конвенції¹ та оголосив **публічну заяву щодо Туреччини**.

Рішення вдатися до процедури, передбаченої статтею 10(2) Конвенції було прийнято на 23-му засіданні КЗК, що відбулося 28 листопада-2 грудня 1994 року. Це рішення стало наслідком фактів, викритих під час відвідин Комітетом Туреччини 16-28 жовтня 1994 року, стосовно поводження з особами, які перебували під вартою правоохоронних органів. Згідно з положеннями Конвенції, уряд Туреччини було запрошено висловити свою думку з цього приводу.

Певний час відбувався інтенсивний діалог між урядом Туреччини і КЗК. Але на підставі цілої наявної у нього інформації КЗК врешті решт вирішив на своєму 31-му засіданні, що відбулося 2-6 грудня 1996 року, що треба застосувати процедуру, передбачену статтею 10(2) Конвенції.

11. Рішення оголосити публічну заяву було прийнято тільки після ретельних міркувань. Як і попередня публічна заява від 15 грудня 1992 року, заява від 6 грудня 1996 року мала цілком конструктивну спрямованість. КЗК сподівається, що він зможе переконати турецький уряд вдатися до рішучих дій і припинити практику катувань та інших тяжких різновидів злого поводження з боку поліції. Прагнучи досягти цієї мети і виконуючи свої повноваження, КЗК залишається цілком відкритим для подальшого діалогу з урядом Туреччини.

12. Під час деяких відвідин протягом 1996 року КЗК знов спіткав лихі наслідки **перенаселення в'язниць** - явища, яке вразило пенітенціарні системи в багатьох європейських країнах. Часто перенаселення є надзвичайно гострим у слідчих ізоляторах (тобто місцях, де затримані очікують судового розгляду); проте КЗК виявив, що у деяких країнах ця проблема поширена і в системі установ виконання покарань.

13. Як підкреслив КЗК у своїй другій загальній доповіді, перенаселення в'язниць є проблемою, яка прямо зачіпає компетенцію Комітету (СРТ/Inf (92) 3, параграф 46).

У перенаселених в'язницях створюється нездорова обстановка; постійний брак усамітненості (навіть за таких елементарних дій, як користування туалетом); скорочення перебування поза камерою через підвищений попит на кількість наглядачів і доступні вигоди; несвоєчасні медичні послуги; зростання тертя ба навіть насильства між самими в'язнями, а також в'язнями і наглядачами. Цей перелік далеко не вичерпний.

КЗК дійшов висновку, що доволі часто негативний вплив перенаселення мав наслідком нелюдські або принизливі умови утримання в'язнів.

14. Задля розв'язання проблеми перенаселення в'язниць деякі країни обрали шлях екстенсивного збільшення місць у камерах. Але КЗК далеко непевний, що надання додаткових місць чи послуг як таке становить остаточну розв'язку проблеми перенаселення. Дійсно, чимало європейських держав вдалися до масштабних програм будівництва в'язниць, але з'ясувалося, що кількість в'язнів зростає не менш стрімко, ніж кількість місць для них. Навпаки, стратегії, спрямовані на обмеження або регулювання кількості ув'язнених спричинилося у багатьох країнах до утримання цієї кількості на прийнятному рівні.

15. Проблема перенаселення у в'язницях є досить серйозною, щоб закликати до співпраці на загальноєвропейському рівні з огляду на різноманітні контрстратегії. Тому КЗК був дуже радий дізнатися, що опрацювання цього питання щойно розпочалося на базі Європейського комітету з питань злочинності (КПЗ). КЗК сподівається, що успішне закінчення цієї роботи буде вважатися загальноєвропейським пріоритетом.

II. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПИТАННЯ

А. Конвенція та протоколи до неї

16. Протягом 1996 року Конвенцію ратифікували Албанія та Естонія, а також підписали Андорра, Хорватія, Молдова, Російська Федерація, "Колишня югославська республіка Македонія" та Україна.

Зважаючи на подальші ратифікації у 1997 році¹, Конвенцію ратифіковано 35 з 40 держав-учасниць Ради Європи і підписано рештою держав-учасниць, за винятком Латвії².

17. У 1996 році³ багатьма державами-учасницями було підписано та/або ратифіковано два протоколи з поправками до Конвенції⁴. Проте жоден з протоколів досі не набрав чинності; задля набрання чинності кожним протоколом потрібна його ратифікація (або підписання без застережень стосовно ратифікації) всіма державами-учасницями Конвенції.

Той факт, що деякі держави-учасниці Конвенції досі незгодні взяти на себе зобов'язання згідно з Протоколом N 1, не становить для КЗК особливої проблеми. Первісна значущість протоколу була доволі знецінена зростанням кола членів Ради Європи. До того, Комітет завжди визнавав, що деякі держави можуть вважати за недоцільну ратифікацію цього протоколу.

Дещо інакша ситуація стосовно Протоколу 2. Він містить суто технічні поправки, які значно полегшують діяльність Комітету. КЗК має висловити своє глибоке невдоволення

тим, що протягом майже 4 років після відкриття Протоколу 2 для підписання - і попри наполегливі прохання Комітету - сім держав-учасниць Конвенції досі не дали згоди взяти на себе зобов'язання згідно з цим протоколом.

Комітет бажає подати свій голос на підтримку Парламентської Асамблеї, яка нещодавно рекомендувала Комітету Міністрів "домогатися від держав-учасниць Конвенції, які досі не вчинили цього, негайно ратифікувати відповідні протоколи, і зокрема Протокол 2, що уможливить набрання ним чинності", а також "запропонувати урядам держав, які розглядають питання про ратифікацію Конвенції, водночас ратифікувати і Протокол 2"¹.

Б. Члени КЗК

18. У 1996 році Комітетом Міністрів були обрані чотири нові члени КЗК: пан Зденек Гаек (від Чеської Республіки), пан Ламберт Кельхтерманс (від Бельгії), пан Міклош Мадьяр (від Угорщини) і пані Марія Шибerras (від Мальти). До того, на початку 1997 року пані Емілія Друмева була обрана членом КЗК від Болгарії.

За цей же час пан Б'ярман (Ісландія), пан Ері (Ліхтенштейн) і пан Торрес Бурсольт (Іспанія) були переобрані. Пан Віейра Мескіта (Португалія) залишив КЗК, адже термін його перебування на посаді закінчився у вересні 1996 року, і його місце досі залишається вакантним.

Тому КЗК налічує зараз 28 членів². Місця членів від Андорри, Албанії, Естонії, Португалії і Словенії залишаються вакантними, а місця від України і "Колишньої югославської республіки Македонія" мають бути заповненими відповідно після 1 вересня і 1 жовтня 1997 року.

19. Чимало було вже написано на тему особистих якостей і професійного досвіду, яких вимагають від членів КЗК. Комітет має утриматися від повторних висловлювань з цього приводу. Проте він бажає засвідчити свою подяку за ретельну перевірку списків кандидатів, яку здійснює зараз Бюро Парламентської Асамблеї, і на рівні Комітету Міністрів. КЗК також щиро вітає рекомендації і заходи щодо виборів членів КЗК, викладені в Рекомендації 1323 (1997) і в Наказі N 530 (1997) Парламентської Асамблеї. Дійсно, задля підвищення ефективності КЗК необхідно забезпечувати, щоб його члени задовольняли критеріям, зазначеним у статті 4 (параграфи 2 і 4) Конвенції, і щоб у складі Комітету були належно репрезентовані представники усіх відповідних професій.

В. Відповіді на проблеми, що постають через розширення кола держав-учасниць Конвенції

20. Кількість держав-учасниць Конвенції дедалі зростає. Як уже зазначалося, за останні кілька місяців відбулися ратифікації Конвенції Україною¹ та "Колишньою югославською республікою Македонією". Незабаром відбудуться ратифікації деякими іншими державами, насамперед Російською Федерацією. Логічно припустити, що на 2000 рік кількість держав-учасниць Конвенції досягне позначки у 40-45 країн.

21. Задля успішного керування таким перебігом подій необхідно поступово збільшувати кількість днів, коли КЗК здійснює відвідини. Інакше Комітет не зможе впоратися з неабияким зростанням простору своєї діяльності; проміжки між відвідинами чималої кількості держав-учасниць Конвенції виявляться занадто тривалими, а це неминуче підірве ефективність діяльності Комітету в цих країнах.

КЗК бажає збільшити кількість днів відвідин до 200 щороку на 2000 рік (порівняно зі 100 днями у 1996 році і зі 120 днями у поточному році). Це означатиме приблизно 12 періодичних відвідин загальною тривалістю 140-150 днів, а решту днів відвідин буде присвячено спеціальним відвідинам і повторним відвідинам.

КЗК опрацьовує прийняття чотирирічного проміжку між періодичними відвідинами. Цей проміжок дещо триваліший, ніж передбачалося Комітетом на початку його діяльності (тоді йшлося про інтервал у два-три роки). Проте завдяки процесу "постійного діалогу" і вправному використанню спеціальних і повторних відвідин вдалося уможливити збереження снаги до змін і в проміжках між періодичними відвідинами попри чотирирічну перерву. Зрозуміло, окремі держави-учасниці потребуватимуть частіших періодичних відвідин з огляду на їх розміри або кількість місць позбавлення волі.

22. Істотне збільшення кількості днів відвідин викликає потребу в значній раціоналізації методів діяльності КЗК. У 1996 році Комітет вже зробив певні кроки, які мають привести до значного підвищення її ефективності.

По-перше, Комітет запровадив прискорену процедуру перевірки доповідей про відвідини, засновану на наданні проектів таких доповідей членам Комітету задовго до пленарних засідань та їх ухвалення без дебатів, окрім тих розділів доповідей, обговорення яких було застережено заздалегідь. Подібну процедуру запроваджено і щодо ухвалення відповідей, які Комітет надсилає державам-учасницям Конвенції під час постійного діалогу. Ці процедури вже застосовуються, і то з добрими наслідками.

По-друге, КЗК вирішив скоротити кількість пленарних засідань з чотирьох до трьох. Адже нові прискорені процедури уможливлюють ущільнити порядок денний пленарних засідань, не погіршуючи якість їх роботи. Скорочення кількості пленарних засідань дозволяє присвятити більше ресурсів - кадрових і фінансових - виконанню головних завдань КЗК, а саме здійсненню відвідин.

Структура і методи діяльності КЗК постійно оновлюються. Зокрема, Комітет прагнутиме чимбільше працювати малими групами.

23. Задля згаданого вище збільшення кількості днів відвідин і повнішого використання нових процедур буде необхідно посилити і реорганізувати Секретаріат КЗК. Комітет сформулював докладні пропозиції щодо цього і тішить сподіванням на розуміння і підтримку з боку Генерального секретаря Комітету Міністрів.

III. ІНОЗЕМНІ ГРОМАДЯНИ, ЗАТРИМАНІ НА ПІДСТАВІ ЗАКОНІВ ПРО СТАТУС ІНОЗЕМЦІВ

A. Попередні зауваження

24. Делегації КЗК часто спіткають під час відвідин іноземних громадян, позбавлених волі на підставі законів про статус іноземців (далі - затримані імігранти): осіб, яким відмовили у в'їзді до певної країни; осіб, які потрапили до країни нелегально, а потім були викриті урядом; осіб, чий строк перебування у певній країні був задавнений; шукачі політичного притулку, затримання яких уряд вважає за доцільне тощо.

У наступних параграфах описано деякі з головних проблем, з якими стикається КЗК стосовно цих осіб. КЗК сподівається у такий спосіб дати чіткі дороговкази для відповідних урядів стосовно поглядів КЗК на поводження з затриманими імігрантами і,

назагал, заохотити обговорення проблем цієї категорії осіб, позбавлених волі. Комітет вітатиме коментарі щодо цього розділу загальної доповіді.

Б. Умови утримання затриманих

25. Делегації КЗК спіткали затриманих імігрантів у різноманітних місцях позбавлення волі, від приймальників на митницях до поліцейських управ, в'язниць і спеціалізованих центрів. Щодо транзитних і "міжнародних" зон в аеропортах, точний правовий статус осіб, яким відмовлено у в'їзді в певну країну і яких тримають у цих зонах, викликає деякі суперечки. Часто-густо КЗК заперечувало твердженням, ніби ці особи не "позбавлені волі", адже їм вільно будь-коли залишити ці зони будь-яким міжнародним авіарейсом за їх власним вибором.

Зі свого боку, КЗК завжди тримався думки, що перебування в транзитній або "міжнародній" зонах може, залежно від обставин, дорівнювати позбавленню волі в розумінні статті 5 Європейської Конвенції про права людини, а отже, ці зони підпадають під компетенцію Комітету. Присуд Європейського суду з прав людини від 25 червня 1996 року в справі Амуур проти Франції можна вважати підтвердженням цієї думки. У цій справі, що стосувалася чотирьох шукачів політичного притулку, яких тримали у транзитній зоні паризького аеропорту Орлі протягом 20 діб, суд висновив, що "Сам факт, що шукач політичного притулку має можливість вільно залишити країну, в якій він шукає притулку, не виключає обмежень його волі..." і твердить, що "утримання скаргників у транзитній зоні... практично дорівнює, з точки зору заподіяних обмежень, позбавленню волі".

26. Умови утримання в місцях в'їзду в країну часто виявлялися незадовільними, зокрема для затриманих на триваліший час. В кількох випадках делегації КЗК спіткали осіб, яких кілька днів тримали в непристосованих службових приміщеннях аеропортів. Незаперечно, що таким особам повинні забезпечуватися пристойні умови для сну, доступ до їх багажу і до належно обладнаних санвузлів, а також щоденні вправи і прогулянки на свіжому повітрі. Також мають забезпечуватися харчування і, коли треба, медичні послуги.

27. В окремих країнах делегації КЗК спіткали затриманих імігрантів, яких тривалий час утримували в поліцейських управах (протягом тижнів, а в поодиноких випадках і місяців), утримували в негідних умовах, позбавляли змоги вести будь-яку діяльність, а іноді примушували перебувати в одній камері з підозрюваними у скоєнні кримінальних злочинів. Таке становище виправдати неможливо.

КЗК визнає, що затримані імігранти, природно, можуть певний час перебувати у звичайних слідчих ізоляторах. Але умови утримання в поліцейських управах часто-густо, якщо не завжди, непридатні для тривалого перебування затриманих. Тому треба скоротити до мінімально необхідного час перебування затриманих імігрантів у подібних закладах.

28. Іноді делегації КЗК спіткали затриманих імігрантів, яких тримали у в'язницях. Навіть якщо фактичні умови утримання таких осіб у в'язницях задовільні, - а так буває далеко не завжди, - КЗК вважає подібний підхід засадничо хибним. В'язниця за своїм означенням є неприйнятним місцем для утримання будь-якої особи, котра не є засудженою або підозрюваною у скоєнні кримінального злочину.

Зазначимо, що в деяких виняткових випадках перебування затриманих імігрантів у в'язницях буває доцільним, якщо цей імігрант відомий як схильний до насильства. Крім

того, затриманий імігрант, який потребує стаціонарного лікування, може тимчасово перебувати у в'язничній лікарні, якщо належні медичні послуги деінде недоступні. Проте такі затримані повинні утримуватися цілком окремо від інших в'язнів, засуджених чи підозрюваних.

29. На думку КЗК, у випадках, коли видається необхідним позбавляти осіб волі на тривалий час на підставі законів про статус іноземців, затримані мають перебувати у центрах, спеціально обладнаних для цього, умови утримання та режим яких відповідає правовому статусу затриманих, а персонал має належну підготовку. Комітет радо зазначає, що подібний підхід знаходить чимбільшу підтримку в державах-учасницях Конвенції.

Очевидно, такі центри повинні мати належно умебльовані, чисті і відремонтовані приміщення, де достатньо життєвого простору для всіх затриманих. Крім того, у вигляді і плануванні таких приміщень треба всіляко уникати враження, ніби затримані перебувають у карцері. Стосовно режиму утримання треба передбачити гімнастичні вправи на свіжому повітрі, доступ до спільної кімнати, радіо, телебачення, газет і часописів, а також до інших прийнятних засобів відпочинку (настільних ігор, настільного тенісу тощо). Що триваліше час затримання таких осіб, то різноманітніші мають бути пропоновані їм види діяльності.

Персонал центрів для затриманих імігрантів виконує надзвичайно дражливу функцію. По-перше, мовні бар'єри неминуче призводять до перешкод у спілкуванні. По-друге, багатьом затриманим особам важко усвідомити і прийняти той факт, що їх позбавили волі не на підставі підозри у скоєнні кримінального злочину. По-третє, постійно наявна небезпека тертя між затриманими з різних країн або етнічних груп. Тому КЗК привертає особливу увагу ретельному добору і належній підготовці наглядачів у таких центрах. Окрім розвинених навичок міжособистісного спілкування, персонал має бути обізнаним з особливостями різних національних культур, а принаймні деякі наглядачі мають володіти іноземними мовами. До того, наглядачів треба навчати навичок виявляти імовірні симптоми неадекватних реакцій з боку затриманих (спричинених наслідками травм або зміни соціально-культурного середовища), а також вживати відповідних заходів.

В. Правові гарантії на період затримання

30. Затримані імігранти повинні - так саме, як інші категорії осіб, позбавлених волі, - мати право від самого моменту затримання повідомити будь-яку іншу особу за своїм вибором про факт затримання, а також мати доступ до адвоката і лікаря. Їх також треба негайно повідомити, негайно і мовою, яку вони розуміють, про всі інші права, які вони мають і можуть використовувати.

КЗК переконався, що ці вимоги виконуються не в усіх країнах. Зокрема, делегації Комітету часто зустрічалися з затриманими імігрантами, яким напевно не повідомили мовою, яку вони розуміють, про особливості їх правового статусу. Щоб подолати ці труднощі, затриманим імігрантам потрібно надавати документ, в якому пояснюється зміст дій, порушених проти них, а також права, які вони мають. Цей документ має складатися мовами, якими володіють затримані імігранти, а коли треба, повинні надаватися послуги перекладача.

31. Право доступу до адвоката має додержуватися протягом усього затримання та гарантувати як право спілкуватися з адвокатом віч-на-віч, так і право адвоката бути присутнім під час допитів затриманого компетентними державними органами.

В усіх центрах затриманим імігрантам має гарантуватися доступ до медичних послуг. Окрему увагу треба приділити фізичному і психічному здоров'ю шукачів політичного притулку, деякі з котрих могли зазнати катувань або інших різновидів злого поводження у країнах, звідки вони прибули. Право доступу до лікаря має включати право, за бажанням затриманого, бути оглянутим лікарем за власним вибором затриманого; проте затриманий має знати, що він може сплачувати витрати на проведення такого повторного огляду.

Загалом затриманим імігрантам треба забезпечувати можливість підтримувати контакт з зовнішнім оточенням під час їхнього затримання, зокрема, мати доступ до телефонного зв'язку і мати побачення з родичами і представниками гуманітарних організацій.

Г. Небезпека злого поводження з затриманими після видання їх країні громадянства

32. Заборона катувань і нелюдського або принизливого поводження чи покарання охоплює також зобов'язання не вислати особу до країни, коли є поважні підстави вважати, що там вона справді наражається на небезпеку бути підданою катуванню або злому поводженню. Питання, чи виконують держави-учасниці Конвенції це зобов'язання, очевидно становить вагомий інтерес для КЗК. Яку ж саме роль має намагатися відігравати КЗК стосовно цього питання?

33. Будь-які повідомлення, надіслані до КЗК у Страсбурзі особами, які твердять, начебто їх висилають до країни, де вони наражаються на небезпеку зазнати катувань або злого поводження, негайно передаються на розгляд Європейської комісії з прав людини. Комісія має кращі можливості, ніж КЗК, для розгляду таких скарг і, коли треба, вжиття запобіжних заходів.

Якщо затриманий імігрант (або будь-яка інша особа, позбавлена волі), опитаний під час відвідин делегацією Комітету, твердить, начебто його мають вислати до країни, де він наражається на небезпеку зазнати катувань або злого поводження, делегація КЗК має переконатися, що подібне твердження стало відомо компетентним державним органам і дістало належного розгляду. Залежно від обставин, делегація може запросити надання інформації про стан затриманого імігранта та/або повідомити затриманого про можливість порушити його питання перед Європейською комісією з прав людини (а в останньому випадку і пересвідчитися, що затриманий у змозі подати звернення до Комісії).

34. Але з огляду на переважно профілактичні завдання КЗК Комітет зосереджує свою увагу радше на питанні, чи забезпечує сама процедура прийняття рішення достатні гарантії особам, яких висилають до країн, де вони наражатимуться на небезпеку катувань або злого поводження. З цього приводу КЗК бажає встановити, чи надає діюча процедура заінтересованим особам реальну можливість домогтися розгляду своїх справ, і чи дістали чиновники, уповноважені розглядати такі справи, належну підготовку, а також доступ до об'єктивної та неупередженої інформації про становище з правами людини в інших державах. До того, з огляду на потенційну значущість інтересів, що зачіпаються, Комітет вважає, що рішення про вислання особи за межі певної держави повинно надаватися до оскарження в іншому незалежному органі до виконання такого рішення.

Д. Засоби примусу і порядок видання іноземних громадян

35. Нарешті, КЗК має наголосити, що він одержує бентежні повідомлення з деяких країн про те, що під час вислання затриманих імігрантів застосовується примус. Ці повідомлення, зокрема, містять обвинувачення у побитті, зв'язуванні і знущаннях, а також про введення транквілізаторів всупереч волі затриманих осіб.

36. КЗК визнає, що часто буває нелегко виконати наказ про вислання іноземного громадянина, який затявся залишитися на території відповідної держави. Службовці правоохоронних органів можуть іноді застосовувати силу задля виконання подібного наказу. Проте застосування сили не повинно перевищувати розумні межі необхідності. Так, цілком неприйнятним є фізичний примус осіб, що підлягають висланню, як спосіб переконати сісти у транспортний засіб або покарати за невиконання такого наказу. Крім того, Комітет має наголосити, що знущання над особою є надзвичайно небезпечним вчинком.

КЗК бажає також підкреслити, що всі норми про лікування осіб, які підлягають висланню, повинні виконуватися лише на підставі висновку лікарів і згідно з вимогами медичної етики.

ДОДАТОК 2.

А. Члени КЗК, перелічені за старшинством (станом на 1 липня 1997 року) ¹

Ім'я Громадянство Дата припинення

повноважень

Пан Клод Ніколе, голова Люксембург 19.09.1997

Пані Інгрід Люке-Еллінгсен,

перший заступник голови Норвегія 19.09.1997

Пан Леопольдо Торрес Бурсольт,

другий заступник голови Іспанія 03.05.2001

Пан Бент Соренсен Данія 19.09.1997

Пан Стефан Терлецкі Великобританія 19.09.1997

Пан Рудольф Махачек Австрія 19.09.1997

Пані Надя Геверс

Леувен-Лачинська Нідерланди 19.09.1997

Пан Гюнтер Кайзер Німеччина 21.06.1998

Пані Піркко Лахті Фінляндія 20.06.1999

Пан Константинос Економідес Греція 30.11.1999

Пан Йон Б'ярман Ісландія 26.03.2000

Пан Сафа Реїзоглу Туреччина 19.09.1997

Пан Іван Закін Франція 19.09.1997

Пані Гізела Перрен-Клінгер Швейцарія 19.09.1997

Пан Джон Олден Ірландія 21.03.1999

Пан Флорін Стенеску Румунія 21.03.1999

Пан Маріо Бенедеттіні Сан-Маріно 21.03.1999

Пан Віталіано Еспозіто Італія 21.06.1999

Пані Ягода Полонкова Словаччина 21.06.1999

Пан Деметріос Стіліанідес Кіпр 30.11.1999

Пан Адам Лапташ Польща 30.11.1999

Пан Ламберт Кельхтерманс Бельгія 08.11.2000

Пані Марія Шибerras Мальта 09.01.2000

Пан Міклош Мадьяр Угорщина 03.04.2000

Пан Зденек Гаєк Чехія 11.09.2000

Пані Емілія Друмева Болгарія 17.03.2001

Б. Секретаріат КЗК (станом на 1 липня 1997 року)

Пан Тревор Стивенс - Секретар Комітету

Пані Женев'єв Майєр - Заступник Секретаря

Пан Марк Келлі - менеджер

Пан Фабріс Келленс - менеджер

Пан Ян Маліновскі - менеджер

Пані Петя Несторова - менеджер

Пан Борис Вудзь - менеджер

Пані Бояна Урумова - менеджер

Пані Флоранс Калло-Дюрінг - менеджер (адміністративні
і фінансові питання)

Пан Патрік Мюллер - головний помічник

(документація і інформація)

Пані Мірей Монті - головний архіваріус

(архіви, публікації)

Пані Івон Горман - секретар

Пані Сюзен Бредбері-Кін - секретар

ДОДАТОК 3.

МІСЦЯ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ, ЯКІ ДЕЛЕГАЦІЇ КЗК ВІДВІДАЛИ В 1996 РОЦІ

I. ПЕРІОДИЧНІ ВІДВІДИНИ

A. Кіпр

Поліцейські управи:

- поліцейська в'язниця, Нікозія (10-й блок Центральної в'язниці)
- центральні поліцейські управи в Ларнаці, Лімасолі і

Пафосі

- поліцейська управа Айїс Іоанніс, Лімасол
- поліцейські управи Лікавітос і Оморфітас, Нікозія
- поліцейські управи в Орокліні, Паралімні і Ксілотимбу
- пункт для затриманих іноземців в аеропорті Ларнаки

В'язниці:

- Центральна в'язниця у Нікозії

Військові центри позбавлення волі:

- казарми Тасу Марку, Кліру
- казарми військової поліції Панагідіс, Нікозія

Психіатричні лікарні:

- психіатрична лікарня Аталасса

B. Данія

Поліцейські управи:

- штаб-квартири поліції в Орхусі, Копенгагені, Есб'єрзі і

Горсенсі

- поліцейські управи 1, 2, 3 і 6 у Копенгагені
- моторизована бригада поліції, Копенгаген

В'язниці:

- заклад Херстедвестер, Копенгаген
- в'язниця при штаб-квартирі поліції, Копенгаген
- Західна в'язниця, Копенгаген
- слідчий ізолятор в Есб'єрзі
- державна в'язниця в Горсенсі

В. Франція

. Поліцейські управи:

- штаб-квартира поліції, вулиця комісара Антуана Бекера,
Другий округ, Марсель
- штаб-квартира поліції, вулиця Фелікса Піа, Третій округ,
Марсель
- Адміністративний слідчий ізолятор Аренк, Марсель
- штаб-квартира поліції, проспект професора Грассе,
Монпельє
- слідчий ізолятор префектури поліції, набережна Орлож,
Перший округ, Париж
- підрозділ захисту неповнолітніх, набережна Жевр,
Четвертий округ, Париж
- поліцейська управа на Північному вокзалі, Десятий
округ, Париж
- поліцейська управа, вулиця Гут д'Ор, Вісімнадцятий
округ, Париж

- служба безпеки і центральні поліцейські управи
Дев'ятнадцятого (вулиця Андре Дюбуа) і Двадцятого
(проспект Гамбетти) округів, Париж

Управи жандармерії:

- територіальні бригади в Бер-Летані, Маріньяні і
Монпельє

В'язниці:

- слідчий ізолятор для неповнолітніх правопорушників
Фльорі-Мерожі
- Марсельська в'язниця
- слідчий ізолятор Парижа (також ізолятор у Палаці
Правосуддя, Париж)
- слідчий ізолятор у Вільнев-ле-Магелон

Медичні заклади:

- відділення для тяжких пацієнтів у Спеціальному
медичному центрі Монфавет
- швидка допомога та ізолятор у лікарні "Божий
притулок", Париж
- психіатричний ізолятор префектури поліції Парижа

Г. Німеччина

. Поліцейські управи:

Берлін:

- слідчий ізолятор, вулиця Гете 19, Шенеберг
- слідчий ізолятор, Директорат 2, шосе Шарлотенбургер 75
- слідчий ізолятор, Директорат 5, Фрізенштрассе 16
- поліцейська управа 53, Фрідріхштрассе 219

- Федеральна митна поліцейська управа, аеропорт

Тегель, Берлін, площа Курта Шумахера

Гамбург:

- поліцейська управа 11, Сент-Георг, Кірхеналлеє 47

- поліцейська управа 15, Сент-Паулі, Шпільбуденплац 31

Мекленбург-Західна Померанія:

- слідчий ізолятор, Ульменштрассе 54, Росток

- слідчий ізолятор, вулиця Августа Бебеля 6/7, Росток

Шлезвіг-Голштинія:

- слідчий ізолятор Піннеберг

В'язниці:

Берлін:

- Моабіт

- Тегель

- центр для затриманих іноземців у Кепенік,

Грюнауерштрассе 140

Гамбург:

- слідчий ізолятор Гамбурга і Центральна в'язнична

лікарня

Мекленбург-Західна Померанія:

- Бютцов

Д. Польща

. Поліцейські і прикордонні управи:

- воєводські комендатури поліції в Ополє, Вальбжиху

і Вроцлаві

- окружна комендатура поліції в Бидгощі-Вижині,

Грудзензі, Ополе, Торуні, Вальбжиху, Варшаві-Південній
Празі, Варшаві-Північній Празі, Варшаві-Середмісті і
Вроцлаві-Середмісті

- місцева поліцейська управа Варшава-Північна Прага,
Таргувек 1

- місцева поліцейська управа Варшава-Північна Прага,
Мотицка 15

- Четверта місцева поліцейська управа в Торуні

- Перша місцева поліцейська управа в Вальбжиху

- поліцейські дитячі приймальники у Бидгощі, Торуні,
Вальбжиху і Варшаві

- поліцейські ізолятори для іноземців, що підлягають
депортації, у Варшаві і Вроцлаві

- центр Прикордонної варти для затриманих у міжнарод-
ному аеропорті Варшави

В'язниці:

- в'язниця N 1 у Грудзензі

- в'язниця N 2 у Стржельце Опольським

- слідчий ізолятор Варшава-Бялоленка

- психіатричний шпиталь у слідчому ізоляторі Вроцлава

Заклади для неповнолітніх:

- виправний заклад і будинок для затриманих неповноліт-
ніх у Свідниці

- виправний заклад у Тжемешно

Військові центри позбавлення волі:

- гауптвахти при гарнізонних комендатурах у Бидгощі і

Торуні

Інші заклади:

- витверезні центри в Грудзензі, Ополє, Торуні, Вальбжиху і Варшаві

Е. Швейцарія

. Управи поліції і жандармерії:

Кантон Берн:

- центральна управа муніципальної поліції Берна

Кантон Женева:

- центральна управа женевської поліції, бульвар Карла

Фогта

- нова штаб-квартира поліції, шосе Грав'єр
- бригада жандармерії Пекола
- поліцейська управа і транзитна зона у женевському аеропорту Квантрен

Кантон Тессіно:

- ізолятор кантональної поліції в Лугано

Кантон Вале:

- управи кантональної поліції, Бріг і Сьон
- управа кримінальної поліції, Сьон
- управа муніципальної поліції, Сьон

Кантон Во:

- штаб-квартира поліції в Лозанні
- управа муніципальної поліції в Івердоні

Кантон Цюрих:

- центральна управа муніципальної поліції в Цюриху

- управа кантональної поліції, Цюрихський вокзал
- поліцейська управа N 5, Цюрих
- поліцейська управа і транзитна зона в аеропорті Клотен,
Цюрих

В'язниці:

Кантон Берн:

- регіональна в'язниця Берна
- окружна в'язниця Шварценбург
- ізолятор в шпиталі Дель Іль, Берн

Кантон Женева:

- слідчий ізолятор Фавра

Кантон Тессіно:

- державна в'язниця Стампа, Лугано
- окружна в'язниця Мендрізіо

Кантон Вале:

- слідчі ізолятори в Бріг і Мартіньї
- кантональна в'язниця у Сьон

Кантон Во:

- в'язниця Орб (слідчий ізолятор у в'язниці Бошюз)

Кантон Цюрих:

- в'язниця кантональної поліції Цюриха
- окружна в'язниця Цюриха

Медичні заклади:

Кантон Тессіно:

- ізолятор, кантональна публічна лікарня, Лугано
- кантональний невропсихіатричний шпиталь, Мендрізіо

Інші заклади:

Кантон Женева:

- реєстраційний центр для шукачів політичного притулку (CERA), Ла Пре

II. СПЕЦІАЛЬНІ ВІДВІДИНИ

A. Греція

- Державна психіатрична лікарня для дітей в Аттіці

Б. Італія

- слідчий ізолятор Мілана (Сан Вітторе)

В. Португалія

- в'язниця в Оporto

Г. Туреччина (серпень 1996 року)

- в'язниця особливого режиму в Ескішехір

Д. Туреччина (вересень 1996 року)

. Поліцейські управи:

- штаб-квартири поліції в Адані, Бурсі та Стамбулі
- центральні поліцейські управи в округах Бейоглу і Еміненю, Стамбул

В'язниці:

- в'язниця особливого режиму в Адані
- закрита в'язниця Метріс, Стамбул
- в'язниця особливого режиму Сакар'я

Переклад з англійської мови О.Ю.Винникова